

POLICEJNÍ AKADEMIE ČESKÉ REPUBLIKY V PRAZE

Fakulta bezpečnostně právní

Katedra kriminální policie

Kritické myšlení jako nástroj v boji proti dezinformacím

Diplomová práce

Critical thinking as a tool in the fight against misinformation

Diploma thesis

VEDOUCÍ PRÁCE

doc. PhDr. Marian BRZYBOHATÝ, Ph.D.

AUTOR PRÁCE

Bc. Gabriela ŽELONKOVÁ

PRAHA

2024

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že předložená práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Havířově, dne 15. 3. 2024

Bc. Gabriela ŽELONKOVÁ

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla upřímně poděkovat doc. PhDr. Marian Brzybohatý, Ph.D. za vedení mé diplomové práce, a především za mimořádnou trpělivost, vstřícnost a inspiraci.

ANOTACE

Diplomová práce s názvem "Kritické myšlení jako nástroj v boji proti dezinformacím" se zaměřuje na klíčové role, které může kritické myšlení sehrát v současné společnosti, kde šíření dezinformací představuje závažnou hrozbu pro veřejné mínění a demokratické procesy. Práce se zabývá definicí a významem kritického myšlení v kontextu rozpoznávání a odhalování dezinformací a zkoumá, jak může být tato klíčová dovednost posílena prostřednictvím implementace do každodenního života a zkoumá, jak kritické myšlení může ovlivnit vnímání informací z těchto zdrojů. Práce také zahrnuje strukturované rozhovory s odborníky z různých oblastí, včetně médií, bezpečnosti a vzdělávání, aby poskytla více perspektivní a komplexní pohled na problematiku. Výsledky výzkumu a diskuse nabízí doporučení pro posílení kritického myšlení a prevenci šíření dezinformací ve společnosti.

KLÍČOVÁ SLOVA

dezinformace, informace, kritické myšlení, bezpečnost, internet, odborný rozhovor, média, informační válka, prevence

ANNOTATION

The thesis entitled "Critical thinking as a tool in the fight against disinformation" focuses on the key roles that critical thinking can play in contemporary society, where the spread of disinformation poses a serious threat to public opinion and democratic processes. The thesis explores the definition and meaning of critical thinking in the context of identifying and exposing misinformation and examines how this key skill can be enhanced through implementation in everyday life, and explores how critical thinking can influence the perception of information from these sources. The thesis also includes structured interviews with experts from a variety of fields, including media, security and education, to provide a more prospective and comprehensive view of the issue. The research findings and discussion offer recommendations for enhancing critical thinking and preventing the spread of misinformation in society.

KEYWORDS

disinformation, information, critical thinking, security, internet, expert interview, media, information warfare, prevention

Obsah

Úvod.....	8
1 Kritické myšlení.....	9
1.1 Historie kritického myšlení	11
1.2 Význam kritického myšlení.....	17
1.3 Klíčové prvky neboli pilíře kritického myšlení.....	20
1.4 Některé jevy ovlivňující kritické myšlení.....	22
2 Dezinformace a vymezení základních pojmů	24
2.1 Vymezení základních pojmů	24
2.1.1 Informace.....	24
2.1.2 Dezinformace	26
2.1.3 Misinformace	27
2.1.4 Malinformace.....	28
2.1.5 Fake news	28
2.1.6 Trolling.....	29
2.1.7 Hoax.....	29
2.1.8 Propaganda	30
2.1.9 Svobodný přístup k informacím.....	31
2.2 Význam dezinformací.....	33
2.3 Rozdělení a druhy dezinformací.....	35
2.3.1 Rozdělení dezinformace.....	36
2.3.2 Druhy dezinformace	36
2.4 Nástroje k šíření dezinformací	37
3 Praktická aplikace kritického myšlení při identifikaci dezinformací	39
3.1 Fáze aplikace kritického myšlení.....	39
4 Metodika zpracování praktické části diplomové práce.....	41
4.1 Předvýzkum	42
4.2 Určení hypotéz a tvorba otázek.....	42
4.3 Vyhodnocování rozhovorů a zpracování údajů.....	42

4.4	Výsledky výzkumu.....	43
4.5	Vyhodnocení otázek č. 1, 2 a 12.....	43
4.6	Vyhodnocení otázky č. 3.....	44
4.7	Vyhodnocení otázek č. 4 a 5.....	45
4.8	Vyhodnocení otázek č. 6,7 a 8.....	47
4.9	Vyhodnocení otázek č. 9 a 10.....	50
4.10	Vyhodnocení otázky č. 13.....	51
4.11	Vyhodnocení otázek č. 14, 15 a 16.....	52
4.12	Vyhodnocení otázek č. 17 a 18.....	53
4.13	Vyhodnocení hypotézy – otázky č. 11 a 19.....	54
Závěr	56
Seznam literatury	59
<i>Monografie</i>		59
<i>Vysokoškolské kvalifikační práce</i>		60
<i>Zákonná úprava a IAŘ (interní akty řízení)</i>		60
<i>Webové stránky a elektronické zdroje</i>		61
Seznam příloh		63
Přílohy		64

Úvod

V dnešním digitálním světě, kde je přístup k informacím nejjednodušší v historii lidstva a rychlost šíření obsahu dosahuje nebývalých rozměrů, čelíme závažnému problému, a tím jsou dezinformace. Jedná se o nepravdivé nebo zkreslené informace, které mohou mít značný vliv na veřejné mínění, rozhodování jednotlivců a stabilitu společnosti jako celku. V této souvislosti nabízí kritické myšlení klíčový nástroj k analýze, identifikaci a odhalování dezinformací.

Cílem této diplomové práce je podrobně zkoumat roli kritického myšlení jako efektivního prostředku v boji proti dezinformacím. Zaměříme se na to, jak může kritické myšlení posilnit schopnost jedinců rozpoznávat manipulativní informace a jaké jsou potenciální strategie vedoucí k implementaci této klíčové dovednosti do běžného života.

První kapitola poskytne definici, historii, význam a klíčové prvky kritického myšlení. Okrajově si zmíníme taky jevy ovlivňující kritické myšlení. V další kapitole si vymezíme pojmy informace, dezinformace a některé další. Dále mechanismy jejich šíření a rizika. Zaměříme se na analýzu možných strategií, které by mohly posílit kritické myšlení v kontextu současné společnosti a jejich aplikaci.

Tato práce není pouze teoretickým pohledem na problematiku. Součástí empirické části je průzkum formou expertních strukturovaných rozhovorů, do kterého se zapojí odborníci z různých oblastí, jako jsou média, management, Ministerstvo vnitra, vojenské zpravodajství, a další. Účelem je poskytnout pohled na problematiku role kritického myšlení a jeho efektivnosti v boji proti dezinformacím. Zkoumání bude prováděno s ohledem na dvě hypotézy. Za prvé, jestli je kritické myšlení efektivním prostředkem při identifikaci dezinformací a za druhé, jestli zařazením kritického myšlení do vzdělávacího systému by bylo možné zvýšit odolnost společnosti proti dezinformacím.

Závěrem poukážeme na důležitost kritického myšlení, a jak zásadní je při využití v boji proti dezinformacím a nabídneme konkrétní doporučení pro posílení kritického myšlení ve snaze čelit výzvam dezinformací.

1 Kritické myšlení

Abychom se vůbec mohli zabývat tématem mé diplomové práce, je třeba si ze všeho nejdříve kritické myšlení definovat. V dnešním světě se jedná o často skloňovaný pojem hlavně kvůli vlivu médií a sociálních sítí, které nás neustále zásobují informacemi. Vyjmenujme si tedy některé pohledy a definice.

Pro termín kritické myšlení (anglicky *critical thinking*, řecky *kritikos* – oddělovat, rozhodnout, soudit, rozlišit) lze nalézt velké množství definic. Již původ slova kritický naznačuje více rozměrů kritického myšlení – řecké slovo *kritikos* (*krinein*) vychází z praindoevropského kořene *krei-*, jehož význam byl prosívat, rozlišovat nebo rozeznávat. V latině z něj pocházejí například podstatné jméno *cribrum* (síto) nebo sloveso *cernere* (prověřovat, zkoumat, pozorovat, oddělovat).¹

V Cambridge Dictionary je to v překladu „*proces pečlivého uvažování o předmětu nebo myšlence, aniž byste dovolili, aby vás pocity nebo názory ovlivnily*“². Zde se klade důraz na nezávislost pohledu na věc, pro nás je ale definice nedostačující.

„*Kritické myšlení je schopnost zručně pracovat se svým rozumem a logikou. Můžeme tak odhalit dezinformace, mýty a polopravdy, a dopátrat se kvalitních a užitečných informací. Uvědomění si klamů a iluzí, které ovlivňují naše vnímání a rozhodování, je prvním krokem k jejich překonání a rozumnějšímu jednání.*“³ Tohle vysvětlení pochází z projektu KRIMYS, který vzdělává lidi a poskytuje semináře právě na toto téma. Jsou zde konkrétní a pro veřejnost lehce pochopitelné termíny, které mají čtenáře nalákat na jejich projekt.

Rozhodně je také důležitý pohled univerzity, která přistupuje ke kritickému myšlení hlavně ve vztahu k získávání a ověřování informací k univerzitní a vzdělávacím účelům. „*Kritické myšlení je druh myšlení, při kterém se ptáte, analyzujete,*

¹ GAZDA, Jan; LIŠKA, Václav a MAREK, Bořivoj. *Kritické myšlení: dovednost (nejen) pro 21. století*. Ilustroval Jiří NOVÁK. Praha: Nakladatelství P3K, 2019. ISBN 978-80-87343-88-3.

² Cambridge dictionary of American English. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2008. ISBN 9780521691970.

³ LUDWIG, Petr a HANA, Lukáš. *Kritické myšlení*. Online. 2016, 08.06.2022. Dostupné z: <https://www.krimys.cz/kriticke-mysleni/>. [cit. 2024-02-10].

interpretujete, hodnotíte a vynášíte soudy o tom, co čtete, slyšíte, říkáte nebo píšete. Správné kritické myšlení spočívá ve vytváření spolehlivých úsudků na základě spolehlivých informací.“⁴

A v neposlední řadě zde máme definici přímo od odborníků zabývajících se pouze kritickým myšlením. Jedná se asi o nejkompexnější definici, kterou jsem byla schopna dohledat. *„Kritické myšlení je intelektuálně disciplinovaný proces aktivní a obratné konceptualizace, aplikace, analýzy, syntézy a/nebo hodnocení informací získaných nebo vytvořených pozorováním, zkušeností, úvahami, uvažováním nebo komunikací jako vodítko pro přesvědčení a jednání. Ve své příkladné podobě je založeno na univerzálních intelektuálních hodnotách, které přesahují věcné dělení: jasnost, přesnost, preciznost, konzistenci, relevanci, spolehlivé důkazy, dobré důvody, hloubku, rozsah a spravedlnost.“⁵*

Z mého pohledu je to schopnost aktivně, systematicky a reflexivně zpracovávat, hodnotit a syntetizovat informace. Jedná se o schopnost analyzovat a hodnotit informace a argumenty, vyvozovat logické závěry a být schopen v nich rozpoznat chyby nebo lži. Kritické myšlení dle mého neznamena pouze pasivní přijímání informací, ale aktivní účast v procesu myšlení. Zároveň je důležitou součástí schopnost sebereflexe, a tedy přiznat si, že jsem se mohla mýlit, a že jediný správný názor není jen ten můj. V nejjednodušší rovině je kritické myšlení *„schopnost nezávisle posoudit určitý problém“⁶*, čímž se stává každodenní a klíčovou dovedností pro život.

V historii i současnosti se u řady myslitelů objevuje v různých kontextech a variacích teze, jež říká, že *„pro člověka je každodenní rozvoj kritického (racionálního) myšlení morálním imperativem“⁷*.

⁴ MONASH UNIVERSITY. *What is critical thinking?* Online. MONASH UNIVERSITY. Monash University. 2022, 01.01.2024. Dostupné z: <https://www.monash.edu/student-academic-success/enhance-your-thinking/critical-thinking/what-is-critical-thinking>. [cit. 2024-02-12].

⁵ GLASER, Edward M. *An Experiment in the Development of Critical Thinking*. Teacher's College. Columbia: Columbia University, 1941.

⁶ ŠEDÝ, Jiří. *Kritické myšlení*. Praha: Galén, [2021]. ISBN 978-80-7492-543-6.

⁷ ŠEDÝ, Jiří. *Kritické myšlení*. Praha: Galén, [2021]. ISBN 978-80-7492-543-6.

1.1 Historie kritického myšlení

Před antickým Řeckem existovaly formy rozumového a kritického myšlení v různých kulturách a filozofických tradicích, ale přesné formy a vývoj těchto myšlenkových přístupů je často obtížné rekonstruovat. Jednalo se například o oblasti jako Mezopotámie a Egypt, kde vznikly první vyspělé civilizace. V indické filozofii, která sahá až do období védských spisů, existují diskuse o povaze bytí, vědomí a kosmu, avšak nejedná se o kritické myšlení tak jak ho známe dnes.⁸

V čínské filozofii, zejména v konfucianství a taoismu, existují myšlenky o lidské morálce, přírodní harmonii a rovnováze.⁹ Konfucianství kladlo důraz na etické chování, zatímco taoismus se soustředil na přirozený tok věcí.

„Cílem šlechetného je pravda.“ Konfucius

Konfucius (narozen 551 př. n. l.) byl vlivný čínský filozof. Někteří tvrdí, že byl prvním kritickým myslitelem na světě, alespoň podle toho, co víme. Zdá se však, že velká část dějin kritického myšlení Konfucia vylučuje. Je to proto, že jeho dílo nebylo ve skutečnosti o kritickém myšlení, ale šlo spíše o jeho filozofické výroky.¹⁰

„Je lepší položit otázku a vypadat hloupě pět minut, než se vůbec nezeptat a být hloupý celý život.“ Konfucius

Přesto se mnohé z těchto výroků shodují s tím, co si pod pojmem kritické myšlení představujeme dnes.

„Kdo z dálky se dívá, jasně vidí. Ke každé věci je nutné mít odstup.“

Konfucius

⁸ ELIADE, Mircea. *Dějiny náboženského myšlení*. Třetí, opravené vydání. Přeložil Kateřina DEJMALOVÁ, přeložil Milan LYČKA, přeložil Jiří NAŠINEC, přeložil Barbora PATOČKOVÁ, přeložil Pavla SADÍLKOVÁ, přeložil Olga SPĚVÁKOVÁ. Dějiny náboženského myšlení. Praha: OIKOYMENH, 2019. ISBN 9788072983629.

⁹ KONFUCIUS, PALÁT, Augustin (ed.). *Rozpravy: hovory a komentáře*. Vyd. tohoto překl. 2., komentované. Přeložil Vincenc LESNÝ, přeložil Jaroslav PRŮŠEK. Praha: Mladá fronta, 1995. ISBN 80-204-0295-0.

¹⁰ CRITICAL THINKING SECRETS. *History of Critical Thinking*. Online. CRITICAL THINKING SECRETS. Critical Thinking Secrets. 2019, 01. 01. 2024. Dostupné z: <https://criticalthinkingsecrets.com/history-of-critical-thinking/>. [cit. 2024-02-12].

Kritické myšlení ve smyslu, jak ho chápeme v moderním kontextu, se často spojuje s antickým Řeckem a jeho filozofickým směrem. V antickém Řecku, obzvláště ve filozofickém prostředí, se začalo rozvíjet myšlení, které klade důraz na schopnost rozumovat a hodnotit informace. Filozofové jako Sokrates, Platón a Aristoteles zastávali názory, že lidé by měli být schopni aktivně zkoumat a zkoušet své představy a přesvědčení.

Sokrates (narozen 469 př. n. l.) stanovil agendu kritického myšlení, totiž reflektivně zpochybňovat běžná přesvědčení a vysvětlení, pečlivě rozlišovat ta přesvědčení, která jsou rozumná a logická, od těch, která – jakkoli přitažlivá mohou být pro náš přirozený egocentrismus, korespondují s naším přesvědčením. Ať jsou jakkoli pohodlné nebo uklidňující – postrádají adekvátní důkazy nebo racionální základy, které by opravňovaly naši víru.¹¹

„Vím, že nic nevím!“ Sokrates

Kladl důraz na hledání důkazů, podrobném zkoumání úvah a předpokladů, analýzy základních konceptů a vysledování důsledků nejen toho, co se říká, ale také toho, co se dělá.¹² Sokratova filozofie zdůrazňovala kritické myšlení a schopnost zkoumání vlastních přesvědčení.

„Existuje jen jedno dobro, a to je vědění. Existuje jen jedno zlo, a to je nevědomost.“ Sokrates

Platón (narozen 428 př. n. l.) jako Sokratův žák, pokračoval v jeho dialozích. Zdůrazňoval zde důležitost kladení otázek a analýzy informací. Jeho dialogy často zobrazují postavy, které se podrobují kritickému zkoumání různých názorů a idejí. V té době se zrodil koncept sokratovského tázání, dnes nejznámější strategie

¹¹ California Teacher *Preparation for Instruction in Critical Thinking: Research Findings and Policy Recommendations*. Teacher Study. California: Foundation for Critical Thinking, 1997.

¹² California Teacher *Preparation for Instruction in Critical Thinking: Research Findings and Policy Recommendations*. Teacher Study. California: Foundation for Critical Thinking, 1997.

výuky kritického myšlení, ještě se mu tak ale neříkalo, pojmenování přišlo až později.

Krátce poté se do kritického myšlení pustili všichni významní starořeční filozofové včetně Aristotela (narozen 384 př. n. l.), který jako spousta řeckých skeptiků zdůrazňoval, že věci jsou často velmi odlišné od toho, jaké se zdají být, a že pouze vycvičená mysl je připravena vidět skrz to, jaké se nám věci zdají na povrchu (klamné zdání), až po to, jaké skutečně jsou (hlubší realita života).¹³

Tady přeskakujeme o několik set století dopředu. Abú Nasr al-Fárábí (narozen 870 n. l.) je velmi významným kritickým myslitelem, který je však v dějinách kritického myšlení zmiňován jen zřídka. Tento muž miloval Aristotela, Platóna a Sokrata. V této době bylo jejich učení do značné míry omezeno na Evropu. Abú Nasr al-Farabi toto učení převzal a představil je muslimskému světu. Tím se kritické myšlení dostalo do zcela nové části světa.¹⁴

V průběhu středověku se filozofie a vzdělávání značně změnily. Mnoho myslitelů kombinovalo antické myšlenky s křesťanskou teologií. Raný novověk přinesl nové myšlenkové směry a také nové přístupy k rozumovému zkoumání.

Ve středověku byla tradice systematického kritického myšlení vtělena do spisů a učení takových myslitelů, jako byl italský kněz Tomáš Akvinský (narozen 1225 n. l.), který, aby zajistil, že jeho myšlení splní zkoušku kritického myšlení, vždy systematicky uvádí, zvažuje a odpovídá na všechny kritiky jeho myšlenek jako nezbytné fáze jejich rozvíjení.

V renesanci (15. a 16. století) se v Evropě objevila záplava učenců, kteří začali kriticky přemýšlet o náboženství, umění, společnosti, lidské přirozenosti, právu

¹³ FOUNDATION FOR CRITICAL THINKING. *A Brief History of the Idea of Critical Thinking*. Online. FOUNDATION FOR CRITICAL THINKING. The Foundation for Critical Thinking. 2019, 01. 01. 2019. Dostupné z: <https://www.criticalthinking.org/pages/a-brief-history-of-the-idea-of-critical-thinking/408>. [cit. 2024-02-28].

¹⁴ CRITICAL THINKING SECRETS. *History of Critical Thinking*. Online. CRITICAL THINKING SECRETS. Critical Thinking Secrets. 2019, 01. 01. 2024. Dostupné z: <https://criticalthinkingsecrets.com/history-of-critical-thinking/>. [cit. 2024-02-12].

a svobodě. Vycházeli z předpokladu, že většina oblastí lidského života potřebuje důkladnou analýzu a kritiku.

Francis Bacon (narozen 1561) z Anglie byl pro dějiny kritického myšlení nesmírně důležitý. Přišel s konceptem zvaným Vědecká metoda. Svým důrazem na procesy shromažďování informací položil základy moderní vědy. Upozornil také na skutečnost, že pokud je většina lidí ponechána svému osudu, vyvine si špatné myšlenkové návyky (které nazýval „modly“), které je vedou k tomu, aby věřili tomu, co je falešné nebo zavádějící. Upozornil na „Idoly kmene“ (způsoby, jak má naše mysl přirozeně tendenci se obelstít), „Idoly tržiště“ (způsoby, jak zneužíváme slova), „Idoly divadla“ (naše tendence uvíznout v pasti v konvenčních systémech myšlení) a „Idoly škol“ (problémy v myšlení, když je založeno na slepých pravidlech a špatné výuce). Jeho kniha by mohla být považována za jeden z prvních textů kritického myšlení, protože jeho agenda byla do značné míry tradiční agendou kritického myšlení.¹⁵

V období osvícenství (17. a 18. století) se kritické myšlení stalo klíčovým prvkem intelektuálního hnutí. Osvícenci zdůrazňovali důležitost rozumu, vědy a svobodného myšlení.

René Descartes přišel s tolikrát opakovanou koncepcí „Myslím, tedy jsem“. Při své činnosti se do značné míry opíral o kritické myšlení. Byl nejen vzdělaným filozofem, ale také špičkovým vědcem a matematikem. V textu „Pravidla pro směr myslí“ Descartes artikuloval a obhajoval potřebu jasnosti a přesnosti myšlení. Vyvinul metodu kritického myšlení založenou na „principu systematických pochybností“. Tvrdil, že každá část myšlení, by měla být zpochybněna a testována.

V italské renesanci Machiavelliho „Princ“ kriticky zhodnotil tehdejší politiku a položil základy moderního kritického politického myšlení. Odmítl předpokládat, že vláda funguje tak, jak ti u moci říkali. Spíše kriticky analyzoval, jak funguje, a položil

¹⁵ California Teacher *Preparation for Instruction in Critical Thinking: Research Findings and Policy Recommendations*. Teacher Study. California: Foundation for Critical Thinking, 1997.

základy politického myšlení, které odhaluje na jedné straně skutečné programy politiků a na druhé straně mnohé rozpory a nesrovnalosti tvrdého, krutého světa politiky své doby.

Hobbes a Locke (v 16. a 17. století v Anglii) projevovali stejnou důvěru v kritické myšlení myslitele, jakou nacházíme u Machiavelliho. Ani jeden z nich nepřijal tradiční obraz věcí, který v jejich době v myšlení převládal. Ani jeden z nich nepřijímal jako nutně racionální to, co bylo v jejich kultuře považováno za normální. Oba očekávali, že kritická mysl jim otevře nové možnosti poznání. Hobbes přijal naturalistický pohled na svět, podle něhož mělo být vše vysvětleno pomocí důkazů a argumentace. Locke hájil analýzu každodenního života a myšlení na základě zdravého rozumu. Položil teoretické základy kritického myšlení o základních lidských právech a povinnostech všech vlád podrobit se rozumné kritice přemýšlivých občanů.¹⁶

Isaac Newton je pravděpodobně nejznámější díky objevu gravitace, ale i mimo ni byl velmi úspěšným vědcem. Za vším, co dělal, stálo mnoho testů. Ačkoli se tedy běžně vypráví, že mu spadlo jablko na hlavu a on objevil gravitaci, byla to myšlenka, se kterou si pohrával už delší dobu a pravděpodobně si s ní pohrával ještě dlouho poté, co jablko snědl.¹⁷

V 19. století Comte a Spencer rozšířili kritické myšlení ještě dále do oblasti lidského společenského života. Aplikováno na problémy kapitalismu, vyvolalo zkoumavou sociální a ekonomickou kritiku Karla Marxe. Aplikováno na historii lidské kultury a základ biologického života vedlo k Darwinovu „sestupu člověka“. Aplikováno na nevědomou mysl se odráží v dílech Sigmunda Freuda. Aplikováno na kulturu vedlo k založení oboru antropologických studií. Aplikováno na jazyk

¹⁶ FOUNDATION FOR CRITICAL THINKING. *A Brief History of the Idea of Critical Thinking*. Online. FOUNDATION FOR CRITICAL THINKING. The Foundation for Critical Thinking. 2019, 01. 01. 2019. Dostupné z: <https://www.criticalthinking.org/pages/a-brief-history-of-the-idea-of-critical-thinking/408>. [cit. 2024-02-28].

¹⁷ CRITICAL THINKING SECRETS. *History of Critical Thinking*. Online. CRITICAL THINKING SECRETS. Critical Thinking Secrets. 2019, 01. 01. 2024. Dostupné z: <https://criticalthinkingsecrets.com/history-of-critical-thinking/>. [cit. 2024-02-12].

vedlo do oblasti lingvistiky a k mnoha hlubokým průzkumům funkcí symbolů a jazyka v lidském životě.¹⁸

Charles Darwin, ačkoli je známý především díky své evoluční teorii, napsal ještě jednu knihu s názvem „Descent of Man“. V této knize se sice zmiňoval o svých evolučních teoriích, ale hlavním cílem bylo podívat se na vývoj člověka, a to jak z biologického, tak z mentálního hlediska. Dotýkala se vývoje kultury, jazyka atd. Tato kniha vede ke kritickému myšlení v antropologii a lingvistice. Ve skutečnosti se oba tyto obory rozvíjely čistě díky Darwinovi.¹⁹

V roce 1906 přinesl William Graham Sumner do školy své teorie kritického myšlení a silně diskutoval o tom, jak důležité je kritické myšlení v každé části našeho života. Mnoho jeho teorií kritického myšlení vztahujících se ke školám pomohlo formovat vzdělávání v pozdějších desetiletích. Publikoval průlomovou studii o základech sociologie a antropologie, ve které dokumentoval tendenci lidské mysli myslet socio-centricky a paralelní tendenci škol plnit (nekritickou) funkci sociálního indoktrinace:

"Školy vytvářejí lidi podle jednoho vzoru, ortodoxie. Školní vzdělávání, pokud není řízeno nejlepšími znalostmi a zdravým rozumem, bude produkovat muže a ženy, kteří jsou všichni podle jednoho vzoru, jako by točili na soustruhu. Ortodoxie se vyrábí s ohledem na všechny velké doktríny života. Skládá se z nejotřepanějších a nejběžnějších názorů, které jsou běžné v masách. Populární názory vždy obsahují široké bludy, polopravdy a hloupá zobecnění."

William Graham Sumner

Sumner zároveň rozpoznal hlubokou potřebu kritického myšlení v životě a ve vzdělávání.

¹⁸ California Teacher *Preparation for Instruction in Critical Thinking: Research Findings and Policy Recommendations*. Teacher Study. California: Foundation for Critical Thinking, 1997.

¹⁹ CRITICAL THINKING SECRETS. *History of Critical Thinking*. Online. CRITICAL THINKING SECRETS. Critical Thinking Secrets. 2019, 01. 01. 2024. Dostupné z: <https://criticalthinkingsecrets.com/history-of-critical-thinking/>. [cit. 2024-02-12].

„Kritika je zkoumání a testování návrhů jakéhokoli druhu, které jsou nabízeny k přijetí, aby se zjistilo, zda odpovídají skutečnosti nebo ne. Kritická schopnost je produktem výchovy a vzdělávání. Je to duševní návyk a síla.“

William Graham Sumner

Z masivního přispění všech „tvrdých“ věd jsme se naučili sílu informací a důležitost shromažďování informací s velkou pečlivostí a přesností a s citlivostí na jejich potenciální nepřesnost, zkreslení nebo zneužití. Z přispění hlubinné psychologie jsme se naučili, jak snadno je lidská mysl oklamána, jak snadno si nevědomě konstruuje iluze, jak snadno racionalizuje a stereotypizuje.²⁰

V průběhu moderní doby se kritické myšlení stalo důležitým cílem vzdělávacích systémů a filozofických hnutí. Vznikly různé školy myšlení, jako například existencialismus nebo pragmatismus, které přinesly nové perspektivy na kritické myšlení.

Stručně řečeno, nástroje a zdroje uživatele kritického myšlení se díky historii kritického myšlení značně rozšířily. Na jeho rozvoji se podílely stovky myslitelů a každá disciplína přispěla ke kritickému myšlení jiným způsobem.

1.2 Význam kritického myšlení

Jako kritika se nejčastěji označuje hodnocení, posouzení či ocenění určitého výstupu, projevu, výsledku činnosti či uměleckého díla. Účelem a smyslem kritiky je analyzovat, rozlišovat, hodnotit a výsledné posudky čili kritiky nebo recenze publikovat. Nesprávné je však směšovat kritiku s kritickým myšlením, k čemuž často dochází. *„Na jedné straně je pravda, že by kritik měl využívat při kritice kritického myšlení, na druhé straně je však také pravda, že součástí kritického myšlení je i kritika ve smyslu posouzení zdrojů – jedná se tedy o dvě prolínající se množiny, ale v žádném případě to nejsou synonyma.“*²¹

²⁰ FOUNDATION FOR CRITICAL THINKING. *A Brief History of the Idea of Critical Thinking*. Online. FOUNDATION FOR CRITICAL THINKING. The Foundation for Critical Thinking. 2019, 01. 01. 2019. Dostupné z: <https://www.criticalthinking.org/pages/a-brief-history-of-the-idea-of-critical-thinking/408>. [cit. 2024-02-28].

²¹ ŠEDÝ, Jiří. *Kritické myšlení*. Praha: Galén, [2021]. ISBN 978-80-7492-543-6.

Kritické myšlení ze své podstaty vyžaduje například uznání, že veškeré uvažování se odehrává v rámci úhlů pohledu a referenčních rámců; že veškeré uvažování vychází z nějakých cílů a záměrů, má informační základnu; že všechna data, když jsou použita v uvažování, musí být interpretována, tato interpretace zahrnuje pojmy a pojmy zahrnují předpoklady a že všechny základní závěry v myšlení mají důsledky.

Zvážíme-li možnost zařazení kritického myšlení do vzdělávání, studenti se mohou naučit zobecnění kritického myšlení. Například je není třeba učit historii pouze jako soubor faktů, které je třeba si zapamatovat, ale jako historické uvažování. Třídy mohou být navrženy tak, aby se studenti naučili historicky myslet a rozvinuli dovednosti a schopnosti nezbytné pro historické myšlení. Matematiku lze učit tak, že důraz je kladen na matematické uvažování. V předmětech se studenti mohou naučit myslet geograficky, ekonomicky, biologicky, chemicky. V zásadě tedy mohou být všichni vyučováni tak, aby se naučili vnést základní nástroje disciplinovaného uvažování (kritického myšlení) do každého předmětu, který studují.²²

Přesvědčení, že rozvoj kritického myšlení je důležitým krokem ve vzdělávání, není novinkou posledních let. Americký sociolog William Graham Sumner, o kterém jsem se zmiňovala již v předcházející kapitole, v roce 1906 prohlásil, že: „*Vzdělání je dobré jen do té míry, do které je pramenem dobře vyvinutého kritického myšlení.*“²³

Když se nad tím zamyslíme, uvědomíme si, že řadu těchto standardů a schopností už ve výuce rozvíjíme. Nejde tedy o to, všechno od základu změnit či přidat spoustu nových povinností, spíše si uvědomovat, co rozvíjíme, případně to dělat více cíleně.

²² GLASER, Edward M. *An Experiment in the Development of Critical Thinking*. Teacher's College. Columbia: Columbia University, 1941.

²³ ŠEDÝ, Jiří. *Kritické myšlení*. Praha: Galén, [2021]. ISBN 978-80-7492-543-6.

Dobře kultivovaný kritický myslitel klade zásadní otázky a problémy, formuluje je jasně a přesně; shromažďuje a posuzuje relevantní informace pomocí abstraktních myšlenek k jejich účinné interpretaci dospívá k dobře odůvodněným závěrům a řešením, testuje je podle příslušných kritérií a norem; myslí otevřeně v rámci alternativních myšlenkových systémů, podle potřeby rozpoznává a hodnotí jejich předpoklady, důsledky a praktické důsledky; a efektivně komunikuje s ostatními při hledání řešení složitých problémů.

Usiluje o zlepšení světa všemi možnými způsoby a přispívá k racionálnější a civilizovanější společnosti. Zároveň si uvědomuje složitost, která je s tím často spojená. Vyhýbá se zjednodušujícímu uvažování o komplikovaných otázkách a náležitě zvažuje práva a potřeby druhých. Uvědomuje si složitost rozvoje jako myslitele a zavazuje se k celoživotní praxi směřující k sebezdokonalování. Ztělesňuje sokratovský princip: *„Neprozkoumaný život nestojí za to žít, protože si uvědomuji, že mnoho neprozkoumaných společných životů vyústí v nekritický, nespravedlivý a nebezpečný svět.“*²⁴

V kontextu dnešní doby má kritické myšlení klíčový význam z několika důvodů:

- Informační přetížení – Žijeme ve světě, kde je dostupné obrovské množství informací z různých zdrojů a není jednoduché se v nich zorientovat. Kritické myšlení pomáhá lidem analyzovat a hodnotit tyto informace, rozeznat relevantní od irelevantních a rozlišit mezi spolehlivými a zkreslenými zprávami.
- Rozmanitost názorů – Svět je plný různorodých názorů a perspektiv. Kritické myšlení umožňuje jednotlivcům nezávisle přemýšlet, zkoumat různá stanoviska a dospívat k informovaným názorům na základě vlastní analýzy. Je v pořádku mít jiný názor, měl by se však odvíjet z ověřených informací.
- Rozvoj technologie – Technologický pokrok přináší nové výzvy a příležitosti. Kritické myšlení je klíčové pro porozumění dopadů technologie

²⁴ GLASER, Edward M. *An Experiment in the Development of Critical Thinking*. Teacher's College. Columbia: Columbia University, 1941.

na společnost a pro schopnost kriticky hodnotit etické otázky spojené s inovacemi.

- Řešení světových problémů – Globální výzvy, jako jsou klimatické změny, pandemie a ekonomické nerovnosti, vyžadují kreativní a kritické přístupy k jejich řešení. Kritické myšlení poskytuje schopnost identifikovat, analyzovat a řešit složité problémy.
- Demokratická společnost – V demokratických společnostech je kritické myšlení nezbytné pro účast občanů ve veřejném životě. Občané, kteří jsou schopni kriticky hodnotit informace a politické rozhodnutí, přispívají k zdravému demokratickému procesu.
- Inovace a podnikání – V podnikání a inovacích je kritické myšlení klíčové pro identifikaci nových příležitostí, inovací a efektivního řízení rizik.
- Osobní a profesionální rozvoj – Kritické myšlení je klíčové pro osobní a profesionální úspěch. Pomáhá jednotlivcům lépe porozumět sobě samým, zlepšovat své dovednosti a efektivněji řešit problémy. Bez kritického myšlení a sebereflexe, která je jeho součástí, bychom se nemohli dále rozvíjet.
- Školství – Ve vzdělávacím systému je kritické myšlení důležité pro studenty. Pomáhá jim nejen porozumět obsahu, ale také rozvíjet schopnost samostatného myšlení a učení.

Celkově lze říct, že kritické myšlení je nezbytnou dovedností v dnešním světě plném komplexních problémů a rychlých změn. Umí být motorem inovací, udržitelného rozvoje a společenského pokroku.

1.3 Klíčové prvky neboli pilíře kritického myšlení

Kritické myšlení zahrnuje soubor dovedností a postojů, které umožňují jednotlivcům rozumovat, analyzovat informace, formovat názory a přijímat informovaná rozhodnutí. Pojďme si tedy rozdělit tento proces na jednotlivé kroky, které bychom měli splnit v rámci každé aplikace kritického myšlení na danou problematiku.

- 1) Analýza – Schopnost systematicky rozebírat informace na části a zkoumat vztahy mezi nimi. To zahrnuje identifikaci hlavních myšlenek, důvodů, důsledků a důležitých detailů.
- 2) Interpretace – Schopnost porozumět informacím, vykládat je a nalézat význam v kontextu. Interpretace zahrnuje schopnost extrahovat význam z textu, grafů, čísel nebo jiných forem dat.
- 3) Hodnocení – Schopnost kriticky hodnotit informace, názory a argumenty. To zahrnuje posuzování důvěryhodnosti zdrojů, hodnocení kvality argumentace a stanovisek a rozpoznávání předsudků nebo zkreslení.
- 4) Syntéza – Schopnost kombinovat různé prvky informací nebo myšlenek k vytvoření nového celku. To zahrnuje spojování a aplikaci poznatků z různých zdrojů nebo oblastí.
- 5) Kritický přístup k informacím – Postoj aktivního a kritického zkoumání informací, názorů a přesvědčení. Kritické myšlení zahrnuje schopnost klást otázky, provádět analýzy a nepřijímat nerozumně informace.
- 6) Kreativita – Schopnost přicházet s novými nebo inovativními myšlenkami, řešeními nebo přístupy. Kreativita je důležitým prvkem kritického myšlení, protože umožňuje překračovat tradiční hranice myšlení.
- 7) Otevřenost – Otevřenost k různým názorům, perspektivám a novým informacím. Schopnost vstřebávat a respektovat různorodost názorů je důležitá pro objektivní a komplexní porozumění.
- 8) Sebereflexe – Schopnost reflexe nad vlastními myšlenkami, přesvědčeními a postoji. Sebereflexe umožňuje jednotlivcům chápat vlastní myšlenky a případně je upravovat nebo revidovat.
- 9) Logické myšlení – Schopnost konzistentního a logického postupu při formování myšlenek, rozhodování nebo řešení problémů. Logické myšlení zahrnuje jasnou a strukturovanou argumentaci.
- 10) Průzkumný postoj – Ochota zkoumat nové informace, učit se a přizpůsobovat své myšlení podle nových poznatků. Průzkumný postoj podporuje neustálý růst a rozvoj.

Tyto prvky jsou vzájemně propojeny a vzájemně se posilují. Kritické myšlení není pouze sada dovedností, ale také postoj k aktivnímu, reflektujícímu a kritickému myšlení.²⁵

1.4 Některé jevy ovlivňující kritické myšlení

Kritické myšlení může být ovlivněno řadou jevů a faktorů, zahrnujících jak osobní, tak společenské aspekty. Níže uvádím některé z jevů, které mohou ovlivňovat kritické myšlení.

- **Výchova a vzdělání** – Kritické myšlení může být formováno výchovou a vzděláním. Lidé, kteří byli podporováni k aktivnímu zkoumání, kladení otázek a analytickému myšlení od mládí, mohou mít tendenci vykazovat silnější kritické myšlení.
- **Kulturní kontext** – Kulturní normy a hodnoty mohou ovlivnit, jak jednotlivci přistupují ke kritickému myšlení. Některé kultury mohou klást větší důraz na kolektivní myšlení, zatímco jiné mohou více podporovat individuální analýzu a kritické hodnocení.
- **Média a informační prostředí** – Rychlý přístup k informacím prostřednictvím médií může ovlivnit způsob, jakým jednotlivci přijímají a zpracovávají informace. Média mohou zahrnovat různorodé názory a přístupy, což může ovlivnit kritické myšlení.
- **Sociální interakce** – Diskuse s ostatními lidmi, zejména s těmi, kteří mají odlišné názory, může posilovat kritické myšlení. Sociální interakce mohou přinášet nové perspektivy a vyvolávat otázky.
- **Ekonomický stav** – Ekonomické faktory mohou ovlivnit dostupnost vzdělání a příležitostí k rozvoji kritického myšlení. Například osoby s omezeným přístupem k vzdělání mohou čelit větším výzvám v rozvoji těchto dovedností.
- **Technologický pokrok** – Moderní technologie mohou nabízet nové nástroje a přístupy k informacím, ale mohou také přinášet nové výzvy, jako jsou „fake news“ a informační bubliny, které mohou ovlivnit kritické myšlení.

²⁵ ŠEDÝ, Jiří. *Kritické myšlení*. Praha: Galén, [2021]. ISBN 978-80-7492-543-6.

- Osobní zkušenosti – Osobní zkušenosti, zejména ty, které jsou náročné nebo nečekané, mohou podněcovat rozvoj kritického myšlení. Změny v osobním životě mohou vyžadovat analýzu a adaptaci.
- Pracovní prostředí – Pracovní prostředí, které podporuje kreativitu, řešení problémů a diskusi, může posilovat kritické myšlení u zaměstnanců. Firmy, které klade důraz na inovace, mohou podporovat rozvoj této dovednosti.
- Psychologické faktory – Psychologické faktory, jako jsou sebevědomí, odhodlání k růstu, schopnost tolerovat nejistotu a otevřenost novým myšlenkám, mohou výrazně ovlivnit kritické myšlení.

Je důležité si uvědomit, že tyto jevy nejsou izolované a často vzájemně interagují. Kombinace všech těchto faktorů může formovat individuální schopnost kritického myšlení.

Pan docent Šedý ve své publikaci pohlíží na jevy ovlivňující kritické myšlení více konkrétněji. Níže uvádím výčet pár z těch, které mě zaujaly.

Teorie racionální volby, rychlé a pomalé myšlení, optimismus a pesimismus, rétorika, kontext, emoce, intuice, autoritářství, strach z vědění, konformita, příslušnost ke skupině a mnoho dalších.²⁶

²⁶ ŠEDÝ, Jiří. *Kritické myšlení*. Praha: Galén, [2021]. ISBN 978-80-7492-543-6.

2 Dezinformace a vymezení základních pojmů

2.1 Vymezení základních pojmů

2.1.1 Informace

Slovo informace pochází z latinského *informatio*, které znamená utvářet, ztvárnit podobu, tvořit, zobrazovat, představovat si, vytvářet představu, pojem. V obecném pojetí je základní jednotkou vědění, která odstraňuje nejistotu a nevědomost u osoby na straně příjemce.²⁷

S písmem vznikla první možnost trvalého uchování informace na něčem hmotném a ne, jen v lidském vědomí, jež se dále rozvinula knihtiskem a konečně i elektronickými způsoby uchování kódované informace. Odtud vznikl i pojem pro pojmenování moderní společnosti jako „informační společnost“ – společnost, která se ve stále větší míře opírá o shromažďování, využívání a šíření informací. Dnes je možné informaci získat, předat, prodat, transportovat i uchovat.²⁸

Definice pojmu informace většinou vycházejí z matematických a kybernetických oborů, které se jako první začali zabývat teorií informace (kódováním, přenosem a dekódováním informací). Data, která jsou strukturovaná a diverzifikovaná v jistých datových blocích (a nejlépe samozřejmě šifrovaná), jsou tím, z čeho se skládá samotná databáze. Z databáze se poté berou veškeré potřebné informace.²⁹

V žurnalistice je informace synonymum pro stručné, nekomentované zprávy uvádějící základní fakta o události. V širším pojetí společenských věd je informací

²⁷ JONÁK, Zdeněk. Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy: *Informace*. Online. Praha: Národní knihovna ČR, 2003, 1. 1. 2014. Dostupné z: https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000000456&local_base=KTD. [cit. 2024-03-14].

²⁸ *Co je informace?*: Definice pojmu informace (shrnutí pro žáky). Online. In: CENTRUM PRO KOMUNITNÍ PRÁCI ZÁPADNÍ ČECHY. Mediální výchova a výchova demokratického občana. 2019. Dostupné z: <http://www.informace-dezinformace.cz/wp-content/uploads/priloha-4.3.pdf>. [cit. 2024-03-14].

²⁹ AIRA GROUP, S.R.O. *Správa sítě: slovník pojmů - Co je informace?* Online. 2022, 1. 1. 2022. Dostupné z: <https://www.sprava-site.eu/informace/>. [cit. 2024-03-14].

„jakákoliv výpověď či sdělení o věcech, jevech, stavech, dějích, jež umožňuje jejich poznání.“³⁰

„Informace je energie, která snižuje nebo odstraňuje neurčitost. Informace je vlastnost, která odstraňuje vrozenou neznalost příjemce“ Claude Shannon

V biologii je informace chápána například jako přenos genetické informace, při němž jeden organismus přijímá genetický materiál (DNA) jiného jedince.

Informace jsou data nebo fakta, která mají smysl v určitém kontextu a předávají nějakou hodnotu nebo pochopení. Informace poskytují odpovědi na otázky co, kdo, kde, kdy, proč, jak a čím. Což jsou základní kriminalistické otázky. Jsou to v podstatě zpracovaná data, která mají interpretaci nebo význam pro další postup.

Informace mohou být získány z různých zdrojů, včetně knih, článků, webových stránek, rozhovorů, zpravodajských zpráv, statistik, a mnoha dalších. Klíčovým prvkem informací je, že pomáhají lidem porozumět a lépe se orientovat ve svém okolí nebo v daném tématu.

Pro efektivní využívání informací je důležité brát v úvahu spolehlivost zdrojů, kontext, aktuálnost a další faktory, které mohou ovlivnit kvalitu poskytovaných informací.

Informace si neustále vyměňujeme, pomáhají nám učit se novým věcem, ale i dělat různá rozhodnutí. V demokratické společnosti je právo na přístup k informacím, jedním ze základních pilířů jejího fungování, a je také zakotvena v Listině základních práv a svobod a v zákonech demokratických států. Právo na informace (objektivní a nezkreslené) je jedním z politických práv občanů, které mají vůči státu. Jsou zde, aby občanům umožnili kontrolu činnosti státu a veřejné správy a umožňují jim se kvalifikovaně podílet na správě věcí veřejných.³¹

³⁰ HALADA, Jan a OSVALDOVÁ, Barbora (ed.). *Slovník žurnalistiky: výklad pojmů a teorie oboru*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2017. ISBN 978-80-246-3752-5.

³¹ *Co je informace?: Definice pojmu informace (shrnutí pro žáky)*. Online. In: CENTRUM PRO KOMUNITNÍ PRÁCI ZÁPADNÍ ČECHY. Mediální výchova a výchova demokratického občana.

2.1.2 Dezinformace

„Zjistíte, že ověření otázky, zda je fakt faktem, a nikoli faktoidem, tedy něčím, co se faktu jen podobá, je značně namáhavé. Televize, noviny, internet a sociální sítě vás této námahy zbaví a budete se rozhodovat pouze mezi hloupostí malou, střední, velkou a naprostou tak dlouho, až některou z nich začnete považovat za svou pravdu.“ František Koukolík

Na začátek bychom mohli dezinformaci označit jednoduše jako protipól informace, jelikož jejím účelem není odstranění nevědomosti a nejistoty, jako to bylo u informace, ale pravý opak. Definice je ale samozřejmě trochu složitější a existuje mnoho pojmů, které sice mají podobný výsledek, ale nesplňují samou podstatu dezinformace. Je opravdu zajímavé, že tento pojem pochází nejspíš z ruského slova *dezinformacija*, a byl poprvé zaznamenán v roce 1949.³²

Jsou zde samozřejmě různé názory, co to vlastně dezinformace je, jedním z nejstručnějším je, že dezinformace je „*systematické a úmyslné klamání*“.³³

Neúmyslné sdílení nepravdivých informací se označuje jako „*misinformace*“ a naopak úmyslné šíření pravdivých informací za účelem poškodit jako „*malinformace*“. Dezinformace je kombinací obojího. Je chybná (jako *misinformace*), ale je úmyslná (jako *malinformace*) a jejím cílem je někoho poškodit a / nebo obelhat.

Označuje se tak „*vědomé rozšiřování neúplných, nepřesných, zavádějících, nepravdivých informací, jejichž smyslem a cílem je nějaký druh manipulace s lidmi*“.³⁴ Míra dezinformace je různá. Nejprostší a častá dezinformace bývá

2019. Dostupné z: <http://www.informace-dezinformace.cz/wp-content/uploads/priloha-4.3.pdf>. [cit. 2024-03-14].

³² LANGUAGES, Oxford (ed.). *Oxford Dictionary of English*. 3. London: Oxford University Press, 2010. ISBN 978-0199571123.

³³ MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. *Definice dezinformací a propagandy*. Online. MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. Ministerstvo vnitra České republiky. 2024. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/chh/clanek/definice-dezinformaci-a-propagandy.aspx>. [cit. 2024-03-14].

³⁴ ŠEDÝ, Jiří. *Kritické myšlení*. Praha: Galén, [2021]. ISBN 978-80-7492-543-6.

založena na nevzdělanosti tvůrce, ať už co se týče intelektu nebo nedostatečné informovanosti. Užívá se nejrůznějších typů klamů, často dobře promyšlených a působících přesvědčivě. Propagandisté dezinformují například tak, že mají na své straně experty, kontrolují data, upravují je, anebo vytvářejí či zamlčují tak, jak to moci vyhovuje, manipulací se statistikou, která podle potřeby vyrábí dobré, nebo špatné zvěsti, kontrolovanou opozicí, která je buď infiltrovaná, nebo uměle vytvořená, vypnutím zpětné vazby, která přináší nežádoucí informace.

Pojem dezinformace dle ministerstva vnitra České republiky znamená „*šíření záměrně nepravdivých informací, obzvláště pak státními aktéry nebo jejich odnožemi vůči cizímu státu nebo vůči médiím, s cílem ovlivnit rozhodování nebo názory těch, kteří je přijímají.*“³⁵

2.1.3 Misinformace

Předpona *-mis* pochází z latinského *chybný* (v angličtině ji můžeme najít například ve slově *mistake*). Misinformace je „*nesprávná nebo zavádějící informace, zjednodušeně chyba, která není šířena ani systematicky, ani úmyslně s cílem ovlivnit rozhodování nebo názory těch, kteří ji přijímají.*“³⁶ Autor či šířitel je přesvědčen, že je informace pravdivá. V případech, kdy je šířena ve velkém rozsahu a bez náležité opravy, může vést ke stejnému výsledku, jako dezinformace – tedy k přijetí rozhodnutí nebo osvojení názorů na základě nepravdivých informací.

Pokud např. novinář udělá chybu a publikuje informaci, která není zcela správná, ale později zjistí, že šlo o chybu a původní text opraví, pak šlo o misinformaci. Typickým znakem misinformace je právě ona oprava původní chybné zprávy.

³⁵ MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. *Definice dezinformací a propagandy*. Online. MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. Ministerstvo vnitra České republiky. 2024. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/chh/clanek/definice-dezinformaci-a-propagandy.aspx>. [cit. 2024-03-14].

³⁶ MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. *Definice dezinformací a propagandy*. Online. MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. Ministerstvo vnitra České republiky. 2024. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/chh/clanek/definice-dezinformaci-a-propagandy.aspx>. [cit. 2024-03-14].

2.1.4 Malinformace

Předpona z latinského *-mal* je interpretovatelná jako *škodlivý*. Termín malinformace se odlišuje od předchozích termínů především tím, že „označuje pravdivou zprávu, která je ovšem šířena s cílem poškodit někoho jiného. Malinformace je pravdivá, ale je vypuštěna za účelem někoho poškodit.“³⁷ Může jít například o zveřejnění něčích osobních údajů, různých citlivých informací ze zákulisí podniku, nebo může jít o tzv. revenge porn – zveřejnění videa se sexuálním obsahem někoho, kdo si to nepřeje. Jedná se například i o situaci, kdy je pravdivá informace zveřejněna v nejméně vhodné chvíli, například v případě politických kampaní.

2.1.5 Fake news

Termín „fake news“ (česky „podvržené zprávy; původně z ruštiny *fejkovyje novosti* z roku 2014, kdy to použilo Rusko na Ukrajině) označuje „nepravdivé zprávy, média, zpravodajství, úmyslně šířící dezinformace či hoaxy za účelem ovlivnit a zmanipulovat příjemce.“³⁸

V českém prostředí se využívá termín „dezinformační weby“ či „dezinformační média“, může jít také o média bulvární, která šíří nepravdivé zprávy. Jen na české dezinformační scéně působí 46 webů, které jsou někdy přímými tvůrci dezinformací a manipulací. Ostatní dezinformační weby nebo stránky na sociálních sítích „jen“ přebírají svůj obsah od jiných, ať už těch českých nebo cizojazyčných (nejčastěji anglických a ruských). Většina českých dezinformačních webů nemá velkou návštěvnost. Velký dosah ale získávají díky šíření na sociálních sítích.

³⁷ KOPECKÝ, Kamil. *Co je to vlastně ten hoax, dezinformace, misinformace nebo třeba fake news? Čím se tyto termíny liší a co mají společného?* Online. E-Bezpečí. 2008, roč. 2022, č. 158, s. 3. ISSN 2571-1679. Dostupné z: Centrum prevence rizikové virtuální komunikace, <https://www.e-bezpecni.cz/index.php/clanky-komentare/2864-co-je-to-vlastne-ten-hoax-dezinformace-misinformace-nebo-treba-fake-news-cim-se-tyto-terminy-lisi-a-co-maji-spolecneho>. [cit. 2024-03-14].

³⁸ GREGOR, Miloš a MLEJNKOVÁ, Petra. *Nejlepší kniha o fake news, dezinformacích a manipulacích!!!*. Brno: CPress, 2018. ISBN 978-80-264-1805-4.

2.1.6 Trolling

Trolling je „činnost, při které jednatel úmyslně a opakovaně provokuje, irituje nebo vyvolává negativní reakce u ostatních lidí online prostřednictvím komentářů, příspěvků nebo interakcí na sociálních médiích, diskusních fórech, chatovacích platformách a dalších online prostředích.“³⁹ Trolling je obvykle motivován touhou po vyvolání rozruchu, zábavě nebo jednoduše po provokování reakcí ostatních.

Trollové často záměrně používají provokativní, nepřátelské nebo kontroverzní komentáře nebo chování s cílem rozrušit diskusi, vyvolat konflikty nebo záměrně urazit ostatní uživatele. Může se jednat o pouhý vtip či neškodnou provokaci, ale v některých případech může trolling vést k negativním důsledkům, jako jsou osobní útoky, šíření nenávisti, vyvolání konfliktů nebo poškození reputace. Trollové, ať placení či dobrovolní, bývají využíváni jako prostředek pro šíření propagandy, hoaxů a „fake news“.⁴⁰

2.1.7 Hoax

„Nevyžádaná poplašná, potenciálně nebezpečná řetězová zpráva, šířená masově, zpravidla prostřednictvím e-mailů a sociálních sítí.“⁴¹ Nebývalý rozvoj internetu a sociálních sítí umožňuje prakticky neomezené, snadno šířitelné a velmi těžko postižitelné vytváření hoaxů, které jsou schopné prakticky během minut ovlivnit cílové osoby na celém světě.

Hoax je „zpráva, která má za úkol šířit paniku, vyděsit nás, postrašit a přimět k unáhleným a často iracionálním reakcím.“⁴² Obsahem hoaxu může být např.

³⁹ GREGOR, Miloš a MLEJNKOVÁ, Petra. *Nejlepší kniha o fake news, dezinformacích a manipulacích!!!*. Brno: CPress, 2018. ISBN 978-80-264-1805-4.

⁴⁰ GREGOR, Miloš a MLEJNKOVÁ, Petra. *Nejlepší kniha o fake news, dezinformacích a manipulacích!!!*. Brno: CPress, 2018. ISBN 978-80-264-1805-4.

⁴¹ ŠEDÝ, Jiří. *Kritické myšlení*. Praha: Galén, [2021]. ISBN 978-80-7492-543-6.

⁴² KOPECKÝ, Kamil. *Co je to vlastně ten hoax, dezinformace, misinformace nebo třeba fake news? Čím se tyto termíny liší a co mají společného?* Online. E-Bezpečí. 2008, roč. 2022, č. 158, s. 3. ISSN 2571-1679. Dostupné z: Centrum prevence rizikové virtuální komunikace, <https://www.e-bezpecni.cz/index.php/clanky-komentare/2864-co-je-to-vlastne-ten-hoax-dezinformace-misinformace-nebo-treba-fake-news-cim-se-tyto-terminy-lisi-a-co-maji-spolecneho>. [cit. 2024-03-14].

varování před neexistujícím nebezpečím, nepravdivé či zkreslené informace o aktuálních problémech, ale také např. různé druhy nebezpečných návodů či tipů. Nejlépe jde přirovnat k úmyslnému spuštění požárního poplachu, i když se žádný požár ve skutečnosti neodehrává.

K hoaxům řadíme i žertovné či vtipné zprávy (satirické zprávy), jejichž cílem je především pobavit čtenáře. Tradičně se k hoaxům kromě poplašných zpráv řadí také různé smyšlené petice a výzvy, prosby o pomoc, řetězové dopisy, pyramidové hry, různé druhy městských legend, hoaxy jsou však také součástí různých druhů online podvodů.

2.1.8 Propaganda

Propaganda (latinsky *propagare* – rozhlašovat, rozšiřovat, rozmnožovat) „je rozšiřování názorů a informací za účelem vyvolání nebo zesílení určitých postojů nebo jednání, jež je často doprovázeno zkreslováním faktů a mnohdy se odkazuje na nějaký vyšší účel, využívá lidských vášní, strachu i nenávisti⁴³“. Také ji lze vnímat jako „dobře promyšlený a systematický pokus o utváření vjemů, manipulaci poznávacích procesů a řízení chování, přičemž cílem je dosažení odpovědi podporující záměr, o nějž propagandistovi jde⁴⁴“.

V aktuálním kontextu mezinárodního vývoje je pojem propaganda nejčastěji spojován s politickým přesvědčováním a psychologickou válkou, která je definována jako „použití propagandy proti protivníkovi s cílem zlomit jeho vůli bojovat nebo se bránit, případně jej naklonit vlastní pozici.“⁴⁵ Propaganda může být využívána různými aktéry, v různých kontextech a pro různé účely, přičemž nástroje propagandy se neustále vyvíjejí.

⁴³ KOUKOLÍK, František. *Mocenská posedlost*. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1825-8.

⁴⁴ KOUKOLÍK, František a DRTILOVÁ, Jana. *Vzpouřa deprivantů: nestvůry, nástroje, obrana*. Nové, přeprac. vyd. Makropulos. Praha: Galén, c2006. ISBN 978-80-7492-120-9.

⁴⁵ MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. *Definice dezinformací a propagandy*. Online. MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. Ministerstvo vnitra České republiky. 2024. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/chh/clanek/definice-dezinformaci-a-propagandy.aspx>. [cit. 2024-03-14].

Propaganda často nadsazuje, může být lživá. Užívá postupy, které dokážou přimět lidské skupiny k povolnosti a souhlasu. Napomáhá mocenským elitám k udržení se u moci, stejně jako skupinám, které o moc usilují.

Propaganda ale nemusí být založena na podvodu a přímé lži, a nemusí být vždy spjata pouze s totalitními režimy. Dnes je propaganda definována jako „*ovlivňování veřejného mínění pomocí prostředků politických symbolů, případně jako management skupinových postojů prostřednictvím manipulace symbolů.*“⁴⁶ Cílem je předat příjemcům určitý názor či úhel pohledu, přičemž je snaha docílit toho, aby tento názor či myšlenku publikum „dobrovolně“ přijalo za své.

2.1.9 Svobodný přístup k informacím

Svobodný přístup k informacím je zásada, která zaručuje, že jednotlivci mají právo volně hledat, přijímat a sdílet informace bez zásahů nebo omezení ze strany vlády, organizací nebo jiných subjektů. Tato zásada je klíčová pro svobodnou a demokratickou společnost a je základem pro vytváření informovaného občanstva.

„*Právo na informace je jedním ze základních práv garantovaných Listinou základních práv a svobod. Podle ní má každý právo informace svobodně vyhledávat, přijímat a rozšiřovat. Toto právo lze omezit pouze zákonem, jde-li zároveň o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu práv a svobod druhých, bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví či mravnosti.*“⁴⁷ Aby bylo zajištěno dodržování této demokratické zásady, vznikl zákon č. 106/1999 Sb. o svobodném přístupu k informacím.

Svobodný přístup k informacím umožňuje lidem seznámit se s různými názory, perspektivami a faktory ovlivňujícími společnost. Tímto způsobem mohou jednotlivci lépe porozumět světu kolem sebe, kriticky hodnotit informace a účastnit

⁴⁶ GREGOR, Miloš a MLEJNKOVÁ, Petra. *Nejlepší kniha o fake news, dezinformacích a manipulacích!!!*. Brno: CPress, 2018. ISBN 978-80-264-1805-4.

⁴⁷ KUK, Michal. *Kompletní průvodce právem na informace*. Online. FRANK BOLD. Frank Bold mění svět právem. 2005, 1. 1. 2024. Dostupné z: <https://frankbold.org/poradna/pravo-na-informace/pravo-na-informace/zakladni-informace/rada/kompletni-pruvodce-pravem-na-informace>. [cit. 2024-03-14].

se veřejného dialogu a rozhodování. Právo na informace také napomáhá tomu, aby veřejná správa dodržovala zákony. Slouží také občanům ke kontrole její činnosti. Taktéž jim umožňuje se kvalifikovaně podílet na správě věcí veřejných.⁴⁸

Listina základních práv Evropské unie říká: „*Článek 11 (1) Každý má právo na svobodu projevu. Toto právo zahrnuje svobodu zastávat názory a přijímat a rozšiřovat informace nebo myšlenky bez zasahování státních orgánů a bez ohledu na hranice. Tento článek nebrání státům, aby vyžadovaly udělování povolení rozhlasovým, televizním nebo filmovým společnostem.*“⁴⁹

Svobodný přístup k informacím je úzce spojen s pojmem svoboda slova, který zahrnuje právo jednotlivců vyjadřovat své myšlenky, názory a přesvědčení bez cenzury nebo represí. Svoboda slova je základní lidské právo, které je chráněno v mnoha mezinárodních dohodách a ústavách demokratických států.

„*Článek 17 (1) Svoboda projevu a právo na informace jsou zaručeny. (2) Každý má právo vyjadřovat své názory slovem, písmem, tiskem, obrazem nebo jiným způsobem, jakož i svobodně vyhledávat, přijímat a rozšiřovat ideje a informace bez ohledu na hranice státu. (3) Cenzura je nepřijatelná. (4) Svobodu projevu a právo vyhledávat a šířit informace lze omezit zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu práv a svobod druhých, bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a mravnosti. (5) Státní orgány a orgány územní samosprávy jsou povinny přiměřeným způsobem poskytovat informace o své činnosti. Podmínky a provedení stanoví zákon.*“⁵⁰

⁴⁸ KUK, Michal. *Kompletní průvodce právem na informace*. Online. FRANK BOLD. Frank Bold mění svět právem. 2005, 1. 1. 2024. Dostupné z: <https://frankbold.org/poradna/pravo-na-informace/pravo-na-informace/zakladni-informace/rada/kompletni-pruvodce-pravem-na-informace>. [cit. 2024-03-14].

⁴⁹ Členské státy EU. *Listina základních práv Evropské unie*: 2012/C 326/02. Online. In: *Zákony pro lidi*. 2024, 1. 1. 2024. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/pravo/eu/dokument?celex=12012P%2FTXT>. [cit. 2024-03-14].

⁵⁰ Československo. *Listina základních práv a svobod*: Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb. a ústavního zákona č. 295/2021 Sb. Online. In: *Poslanecká sněmovna parlamentu ČR*. 1992, 1. 1. 2024. Dostupné z: <https://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>. [cit. 2024-03-14].

Současně může být svoboda slova a svobodný přístup k informacím omezen v případech, kdy dochází k šíření dezinformací, nenávistného obsahu nebo obsahu porušujícího práva ostatních. V těchto případech mohou být uplatněna opatření, která omezují nebo regulují určité formy projevu, aby byla chráněna práva a bezpečnost ostatních jednotlivců. Je důležité najít rovnováhu mezi svobodou projevu a ochranou ostatních hodnot a práv v demokratické společnosti. Právo přijímat informace však nijak omezit nelze.

„Článek 11 (2) Výkon těchto svobod, protože zahrnuje i povinnosti a odpovědnost, může podléhat takovým formalitám, podmínkám, omezením nebo sankcím, které stanoví zákon a které jsou nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, územní celistvosti nebo veřejné bezpečnosti, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky, ochrany pověsti nebo práv jiných, zabránění úniku důvěrných informací nebo zachování autority a nestrannosti soudní moci.“⁵¹

2.2 Význam dezinformací

Výše uvedené pojmy se mohou různě prolínat, kombinovat a vyskytovat se i současně. Jsou běžnou součástí veřejné debaty demokratické společnosti. Dezinformace jsou postavené na lžích, výmyslech nebo zavádějících informacích. Úmyslně je rozšiřují majitelé dezinformačních webů a taky například cizí zpravodajské služby. Ty mají snahu ovlivňovat veřejné mínění, nebo i volební výsledky.

„Nebezpečí tkví v tom, že dezinformační obsah nepodkopává autoritu např. jednoho konkrétního politika nebo politické strany, ale často způsobuje nedůvěru vůči médiím jako takovým, vůči politickému systému či samotné demokracii. Navíc

⁵¹ Členské státy EU. *Listina základních práv Evropské unie*: 2012/C 326/02. Online. In: *Zákony pro lidi*. 2024, 1. 1. 2024. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/pravoou/dokument?celex=12012P%2FTXT>. [cit. 2024-03-14].

vzbuzují apatii, jelikož šíří myšlenku, že „věřit se nedá ničemu“ a „dělat s tím nejde nic“, protože všechno mají v rukou všemocné šedé eminence.“⁵²

Níže uvádím několik možných důvodů, které mohou motivovat k šíření či tvorbě dezinformací.

- Ekonomický zisk – Šířitelé dezinformací často vybírají od svých sledujících různé druhy finančních příspěvků určených na fiktivní “odhalování pravdy”, případně se šířením pokouší zvýšit návštěvnost svých webových stránek, aby profitovali z reklamy. Například prostřednictvím klikání na falešných zpravodajských webech nebo propagací podvodných produktů nebo služeb.
- Politické cíle – Dezinformace a jejich šíření bývá běžnou součástí politiky, řada politiků cíleně propaguje dezinformace o svých politických oponentech s cílem zdiskreditovat je a snížit jejich šance uspět ve volbách, pomocí dezinformací také velmi často komunikují se svými voliči. Tímto způsobem může být dezinformace využita k manipulaci volebních procesů, podkopání důvěry veřejnosti v demokratické instituce nebo destabilizaci politické stability.
- Manipulace veřejného mínění – Dezinformace může být použita k ovlivnění postojů, názorů a chování veřejnosti vůči určitému tématu, osobě nebo události. Tímto způsobem mohou být lidé záměrně vystaveni zkresleným informacím, které mohou vést k iracionálním nebo nepřiměřeným reakcím.
- Vytváření chaosu a dezorientace – Šíření dezinformací může vést k obecnému pocitu zmatku, nejistoty a nedůvěry ve společnosti. Tímto způsobem může být dezinformace využita k oslabení sociální soudržnosti a stability.
- Psychologická manipulace – Dezinformace může být použita k manipulaci lidských emocí a psychologických stavů, například vyvoláním strachu,

⁵² MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. *Definice dezinformací a propagandy*. Online. MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. Ministerstvo vnitra České republiky. 2024. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/chh/clanek/definice-dezinformaci-a-propagandy.aspx>. [cit. 2024-03-14].

hněvu nebo nenávisti. Tímto způsobem mohou být jednotlivci náchylnější k manipulaci a iracionálním reakcím.

- Vlivové operace vedené často ze zahraničí (tzv. hybridní válka) - Dezinformace byly vždy součástí nejrůznějších vojenských konfliktů a existovaly dávno před příchodem moderních komunikačních nástrojů, z historie můžeme uvést například příklady proti napoleonské propagandy, britské a německé propagandy v době světových válek, komunistické propagandy, v současnosti pak na našem území můžeme hovořit např. o proruské propagandě (viz každoroční zprávy BIS) spojené s válkou na Ukrajině.
- Kognitivní zkreslení, různé druhy informačních poruch a chyb – Dezinformace např. šíříme proto, protože je zveřejnila známá osobnost, které věříme a která “by nám přece nelhala” (např. známý zpěvák, herec, známý politiky či jiná celebrita) (tzv. authority bias), dezinformace šíříme proto, že je šíří všichni ostatní v naší oblíbené skupině apod.
- Vzbuzení dobrého či špatného dojmu o nějaké osobě, události, díle, jednání apod. v zájmu třeba i soukromém.
- Běžný typ komunikace – Systematicky překrucovaná komunikace produkující systém nedorozumění, který působí falešným dojmem shody.⁵³

Celkově může mít dezinformace škodlivé a rozsáhlé dopady na společnost a jednotlivce, a proto je důležité aktivně pracovat na rozpoznávání, odhalování a odolávání dezinformacím.

2.3 Rozdělení a druhy dezinformací

Dezinformace je šíření záměrně zkreslených nebo nepravdivých informací s cílem manipulovat veřejností, vytvářet klamné představy nebo ovlivňovat názory. Tato forma manipulace informací může být motivována politickými, ideologickými, ekonomickými nebo jinými záměry. Dezinformace může být šířena prostřednictvím různých médií, sociálních sítí, nebo dokonce přímou verbální komunikací.

⁵³ GREGOR, Miloš a MLEJNKOVÁ, Petra. Nejlepší kniha o fake news, dezinformacích a manipulacích!!!. Brno: CPress, 2018. ISBN 978-80-264-1805-4.

2.3.1 Rozdělení dezinformace

Dle typu:

- Aktivní – Falzifikace nebo lež či podvod často uvedená společně s nějakým pravdivým tvrzením.
- Pasivní – Zatajení nějakého faktu, vynechání části informace při komunikaci, navození mylného dojmu.

Podle časové posloupnosti:

- Plánovaná – Fiktivní informace, že něco nastane.
- Následná – Používá se ve vnitřní domácí politice státu a spočívá ve zveřejňování pozměněných fakt po ukončení určité události.

Dle postupu přípravy:

- Řazení pravdivých a nepravdivých informací vedle sebe – Nepravdivé jsou obtížně ověřitelné, zatímco pravdivé jsou notoricky známé a lehce ověřitelné; příjemce si informace propojí a považuje je za jednu pravdivou informaci.
- Stylizace částečně nepravdivých a částečně pravdivých informací – To má vést k tomu, aby celá zpráva vyzněla nehodnověrně a příjemce ji proto odmítal celou jako nepravdivou; cílem je odvrátit pozornost od pravdivé informace.
- Zveřejňování pravdivých informací tak, aby je příjemce pokládal za lživé – Snaha o využití nepružného myšlení.⁵⁴

2.3.2 Druhy dezinformace

Existuje mnoho typů dezinformací, které mohou mít různé formy a cíle. Mezi některé základní typy dezinformací patří:

- „Fake news“ – Falešné zprávy nebo příběhy, které jsou záměrně vytvořeny s cílem klamat nebo manipulovat čtenáře. Tyto zprávy mohou být šířeny prostřednictvím webových stránek, sociálních médií nebo e-mailů.
- Manipulativní fotografie nebo video – Úprava a montáž fotografií nebo videí s cílem vytvořit zkreslený obraz události nebo situace. Tato manipulace

⁵⁴ MLEZIVA, Emil. *Encyklopedie lži, podvádění a klamání s příklady a obrana proti nim*. Praha: Vyšehrad, 2000. ISBN 80-7021-391-4.

může zahrnovat retušování obrázků, vytváření falešných videí nebo využívání záběrů z jiných událostí k ilustraci falešného příběhu.

- **Konspirační teorie** – Nepravdivé příběhy nebo teorie, které často nemají pevný základ v důkazech a mohou vytvářet iracionální obavy nebo podezření. Nepravdivé tvrzení, že určitá událost nebo jev je výsledkem tajného spiknutí nebo manipulace. Konspirační teorie často zahrnují spekulativní a nepodložené tvrzení o skrytých motivacích nebo akcích.
- **Záměna kontextu:** Vytržení informací z původního kontextu tak, aby vytvořily zkreslený obraz.
- **Fámy** – Nepravdivé příběhy nebo zvěsti, které jsou šířeny ústně nebo prostřednictvím sociálních médií. Tyto fámy mohou být vytvářeny záměrně nebo neúmyslně a mohou se šířit rychle mezi lidmi.
- **Politická propaganda** – Jednostranné a zkreslené informace, které jsou využity k podpoře určité politické agendy nebo strany. Politická propaganda často manipuluje emocemi a postoji lidí k dosažení politických cílů.
- **Šíření falešných statistik a dat** – Může být součástí propagandy. Záměrné šíření falešných nebo zkreslených statistik a dat s cílem podpořit určitou narativu nebo přesvědčení.

2.4 Nástroje k šíření dezinformací

Šíření dezinformací může být prováděno prostřednictvím různých nástrojů, které umožňují dosáhnout širokého publika a ovlivnit jeho vnímání reality.

- **Sociální média** – Sociální sítě jako Facebook, Twitter, Instagram a další jsou často využívány k šíření dezinformací. Falešné zprávy, konspirační teorie a manipulativní obsah mohou být rychle sdíleny a šířeny mezi uživateli.
- **Dezinformační weby** – Vytváření falešných webových stránek nebo blogů je další častou metodou šíření dezinformací. Tyto stránky mohou vypadat jako zpravodajské portály nebo seriózní zdroje informací, ale ve skutečnosti podávají nepravdivé nebo zkreslené informace.

- E-mailové řetězce – E-mailové řetězce mohou být využity k šíření dezinformací a falešných zpráv. Tyto zprávy mohou obsahovat nepravdivé informace, které jsou posílány dál a šíří se mezi uživateli e-mailů.
- Manipulace s vyhledávači – Manipulace s algoritmy vyhledávačů může být využita k zvýšení viditelnosti falešných nebo manipulativních stránek a obsahu. Tím se dezinformace mohou dostat na přední stránky výsledků vyhledávání a získat větší pozornost uživatelů.
- Umělá inteligence a boti – Automatizované účty a boti na sociálních sítích mohou být také využity k šíření dezinformací a falešných zpráv. Tito boti mohou rychle šířit zprávy a komentáře například v internetových diskusích, aby změnil směřování či náladu veřejného mínění.
- Média – Dezinformace mohou být šířeny i prostřednictvím tradičních médií, jako jsou televizní stanice, rozhlasové stanice a tištěné noviny. Toto může zahrnovat šíření zkreslených informací, vynechávání klíčových detailů nebo prezentaci konspiračních teorií jako faktů.
- Falešné profily – Vytváření falešných profilů na sociálních sítích může být využito k šíření dezinformací a manipulaci s veřejným míněním.

Tyto nástroje mohou být použity jednotlivci, skupinami nebo dokonce státy k dosažení různých cílů, včetně politického vlivu, finančního zisku, sabotáže a destabilizace. Abychom byli schopni rozpoznat a odolávat dezinformacím, je důležité rozvíjet kritické myšlení, mediální gramotnost a schopnost kriticky hodnotit informace, které přijímáme.

Většinu dezinformací je snadné odhalit. Stačí se podívat na skutečné seriózní zpravodajství (veřejnoprávní i soukromé) a porovnat popis události u více zdrojů. Často stačí dát zprávu do vyhledávače, a zjistíme, že dezinformaci už dávno někdo odhalil a vyvrátil. Na internetu je navíc spousta webů, které se dezinformacím věnují – vyvracejí je, rozkrývají zdroje i důvod existence. Pokud si nejsme schopní informaci ověřit (například se jedná o upravené video), nejlepší je ozvat se někomu, kdo věci rozumí víc.

3 Praktická aplikace kritického myšlení při identifikaci dezinformací

Kriticky myslící jedinec by měl být „*zvídaný, dobře informovaný, měl by mít dostatečné znalosti a informace, měl by důvěřovat svému instinktu a rozumu, ale zároveň být dostatečně otevřený, nestranný, spravedlivý a čestný. Zároveň by měl být rozvážný při vynášení soudů či rozhodování, ochotný přehodnotit svá stanoviska při získání relevantních informací a systematický a pečlivý při hledání a posuzování informací.*“⁵⁵ A především vytrvalý ve snaze získat výsledky a odpovědi, tak přesné, jak je okolnosti a zdroje dovolují.

V širším slova smyslu je používání kritického myšlení přístupem k životu, světu i k sobě samém. „*Je to požadavek na vnitřní konzistenci a bytí, abychom z myšlenkové a citové pohodlnosti / lenosti, příliš snadno nepřebírali něco, co je nám v podstatě bytostně cizí, a co nám škodí, přestože to vypadá lákavě.*“⁵⁶ Cílem je v podstatě rozvíjet postupy kritického myšlení na základě, kterých jsme schopni dělat, pokud možno, co nejzralejší rozhodnutí.

3.1 Fáze aplikace kritického myšlení

Používání kritického myšlení můžeme rozdělit do několika fází:

- 1) Formulace a položení otázky – Před vlastním zkoumáním je třeba si ujasnit, co se snažíme dokázat, či vyvrátit. Je třeba prozkoumat předmět položené otázky, její cíl, druh a formulaci.
- 2) Sběr relevantních dat – Odpovídá shromáždění známých informací (faktů), výběru dalších adekvátních informačních zdrojů a vyřazení očividně nepravdivých informací či nespolehlivých zdrojů. Shromažďování informací je časově náročný proces, proto je třeba zdroje pečlivě vybírat a předem přijmout fakt, že nikdy nebudeme mít k dispozici všechny informace.
- 3) Analýza pramenů – Zkoumání kvality a způsobu sběru informací v určených pramenech, dále je třeba analyzovat způsob užitého myšlení, pojmy, které

⁵⁵ GAZDA, Jan; LIŠKA, Václav a MAREK, Bořivoj. *Kritické myšlení: dovednost (nejen) pro 21. století*. Ilustroval Jiří NOVÁK. Praha: Nakladatelství P3K, 2019. ISBN 978-80-87343-88-3.

⁵⁶ HONZÁK, Radkin a HONZÁK, František. *Čas psychopatů*. Praha: Galén, [2018]. ISBN 9788074923845.

úvahu umožnily, předpoklady, které jsou základem užitých pojmů, a důsledky, které z užití těchto předpokladů a pojmů plynou.

- 4) Hodnocení zdrojů – Hodnocení zdrojů má několik kroků, které sumarizoval pan doktor Koukolík.⁵⁷ Ptáme se na otázky ohledně autora (Kdo to je? Jaké jsou jeho předchozí publikace? Kde autor pracuje?), data vydání (Kdy byla napsána vs. kdy vyšla? Kontext doby?), vydavatele publikace (Kdo publikaci vydal? Lokální vs. celosvětové nakladatelství? Univerzitní /odborné / běžné nakladatelství?), čtenáře (Komu je publikace určena?), sdělované informace (Jsou to fakta? Je autorův pohled objektivní nebo subjektivní?), zdroje v publikaci (Jsou fakta adekvátně doložena a citována?), ohlasu (Co říká kritika?).
- 5) Uspořádání pramenů – Vybrané relevantní informace uspořádáme a rozčleníme tak, abychom se všemi jejich částmi mohli pracovat jednoznačným a přehledným způsobem.
- 6) Vyvození závěru – Je třeba postupovat uvážlivě, kriticky a reflexivně, zaměřit se na výchozí informace a logickým sledem, krok za krokem, dojít k řešení, podobně jako při řešení matematické úlohy. Po zvážení informací se rozhodneme argument buď přijmout, nebo odmítnout. Závěrem může být i to, že v současné době nemáme k dispozici dostatek relevantních faktů, abychom se rozhodli argument přijmout, či odmítnout – i to je velmi cenný výsledek kritického myšlení a kriticky myslící jedinec z něj nemusí být nijak stresován. Jde o to, dospět k nějakému názoru, který pak máme zastávat nebo podle kterého máme jednat a jenž v budoucnu můžeme podle nových dat příslušným způsobem modifikovat.⁵⁸

⁵⁷ KOUKOLÍK, František a DRTILOVÁ, Jana. *Vzpouřa deprivantů: nestvůry, nástroje, obrana*. Nové, přeprac. vyd. Makropulos. Praha: Galén, c2006. ISBN 978-80-7492-120-9.

⁵⁸ ŠEDÝ, Jiří. *Kritické myšlení*. Praha: Galén, [2021]. ISBN 978-80-7492-543-6.

4 Metodika zpracování praktické části diplomové práce

Tato část práce se věnuje výzkumu, zaměřeném na ověření hypotéz týkajících se vlivu kritického myšlení na detekci dezinformací, a jeho začlenění do vzdělávacího systému. Cílem výzkumu je analyzovat a zkoumat důležitost kritického myšlení v kontextu dezinformací. Předmětem výzkumu je schopnost kritického myšlení jako nástroje identifikace dezinformací.

Pro sběr dat bude použita dotazovací metoda, a to formou expertního strukturovaného rozhovoru s pomocí dotazníku. Základním nástrojem výzkumu budou tedy dotazovací metody. Expertní strukturovaný rozhovor je řazen mezi metody kvalitativního výzkumu a sestává z řady pečlivě formulovaných otázek, na něž mají jednotliví respondenti odpovědět.

Výzkum je členěn do několika částí, první částí je předvýzkum, kdy bude nutné shromáždit informace o potenciálních respondentech, a ověřit jejich odbornost a vztah k tématu. Objektem výzkumu budou odborníci specializující se na danou problematiku.

V další části bude třeba určit hypotézy a na jejich základě vypracovat seznam otázek. Následně bude vytvořen dotazník s otázkami, který bude rozeslán všem potenciální respondentům určených dle předvýzkumu. Dle preferencí bude probíhat rozhovor s odborníkem, buď formou videohovoru, ten bude následně za pomoci umělé inteligence nahráván a přepisován do textové podoby, anebo prostřednictvím elektronické korespondence. Všechny rozhovory pak najdeme v příloze této práce.

Následná analýza a vyhodnocení výzkumných otázek bude probíhat na základě porovnání jednotlivých odpovědí. Hlavní důraz bude kladen na souhlas či nesouhlas s hypotézami a jejich případné odlišení dle specializace respondentů.

Zkoumání bude prováděno s ohledem na následující hypotézy:

H1: Kritické myšlení je efektivním prostředkem při identifikaci dezinformací.

H2: Zařazením kritického myšlení do vzdělávacího systému by bylo možné zvýšit odolnost společnosti proti dezinformacím.

Očekáváme, že získaná data potvrdí pozitivní vazbu mezi schopností kritického myšlení a úspěšností v identifikaci dezinformací, což by mohlo poskytnout důležité informace pro prevenci šíření manipulativních informací ve společnosti.

4.1 Předvýzkum

Samotnému výzkumu, který byl zahájen dne 1. února 2024 předcházela předvýzkum, v rámci kterého bylo třeba určit několik vybraných odborníků na téma kritické myšlení a dezinformace. Na základě soukromého internetového průzkumu jsem následně vybrala 25 potenciálních respondentů. Hlavními kritérii byla zkušenost, odbornost, různorodá specializace a dostupnost.

4.2 Určení hypotéz a tvorba otázek

Dotazník byl sestavován dle zásad konstrukce dotazníku. K získávání informací v dotazníku jsem používala jednotlivé otázky, kterými jsem zjišťovala názory a postoje dotazovaného. Otázky v dotazníku se dělí podle cíle, formy požadované odpovědi a obsahu.

Otázky byly pokládány jasně a srozumitelně, a co možná nejstručněji. Dotazník obsahoval 19 otázek a jednotlivé otázky neměly naváděcí charakter, který by mohl ovlivnit odpověď respondentů. Nejdůležitějšími položkami jsou odpovědi na hypotézy.

4.3 Vyhodnocování rozhovorů a zpracování údajů

Odpovědi z rozhovoru jsou zpracovány a vyhodnoceny, některé i za pomoci grafů a tabulek. Slovní vyhodnocení jednotlivých otázek se nachází v následujících kapitolách i s přiloženými grafy a tabulkami. Údaje v grafech jsou vyjádřeny podílem procent a popsány dle odpovědí respondentů.

4.4 Výsledky výzkumu

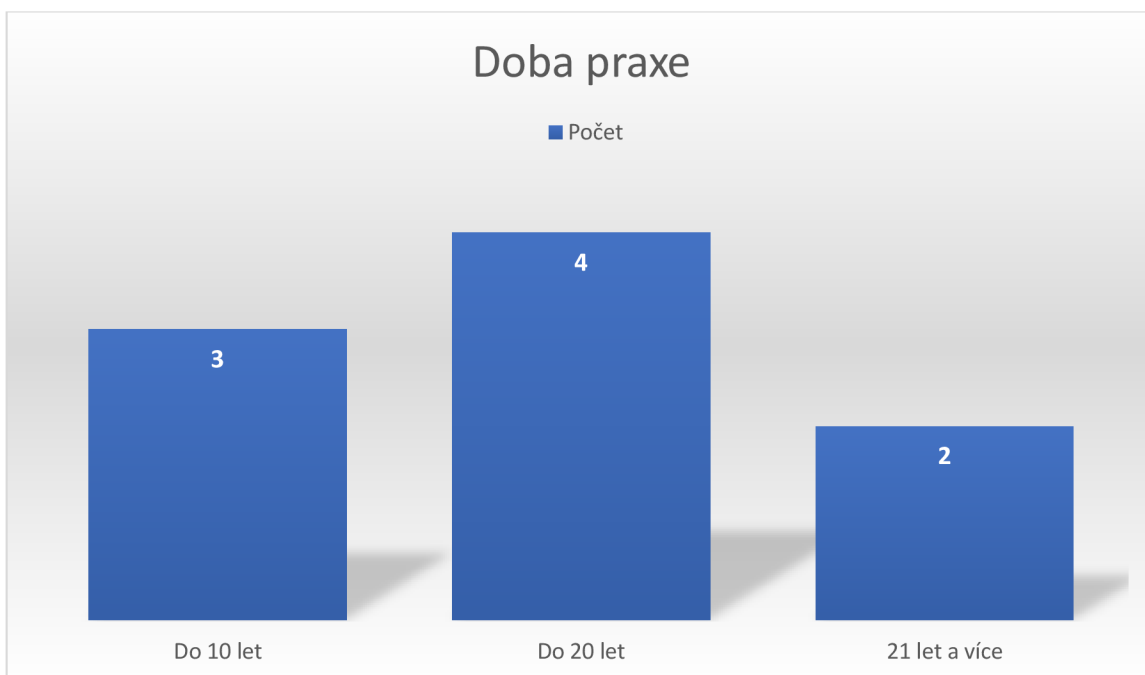
Šetření s názvem „Rozhovor na téma kritické myšlení a dezinformace“ bylo cíleno na odborníky, kteří se ve své praxi zabývají kritickým myšlením a dezinformacemi. Celkově jsem kontaktovala 25 potenciálních respondentů. Ze zmíněného počtu se 16 oslovených z různých důvodů rozhovoru nezúčastnilo a 9 respondentů se zúčastnilo. Podklad k rozhovoru v podobě dotazníku byl všem rozeslán prostřednictvím elektronické korespondence a následně byl s nimi sjednán rozhovor na daný den a čas. U třech z nich probíhal rozhovor pouze přes emailovou konverzaci. Jelikož většina respondentů byla z různých krajů České republiky, z toho jeden z republiky Slovenské a druhý bydlící v Kanadě, tak byla zvolena forma online setkání. Všichni účastníci šetření byli informováni o skutečnosti, že výsledky budou využity výhradně pro vypracování diplomové práce, a že rozhovor je nahráván pomocí AI bota, který následně celý záznam přepsal do textové podoby. Dotazník se skládá z 19 otevřených otázek a v rámci rozhovoru byly všechny otázky dovysvětleny a následně zodpovězeny.

4.5 Vyhodnocení otázek č. 1, 2 a 12

Do úvodní části dotazníku se často řadí otázky zaměřené na demografii, protože jsou jednoduché na odpověď. V rozhovoru tvořil tento typ položek první dvě otázky a jednu doplňující otázku uprostřed. Respondenti v těchto otázkách byli tázáni na jméno, specializaci, povolání, odbornost, věk a dobu praxe.

Co se pohlaví týče, rozhovor se uskutečnil s 1 ženou a 8 muži. Jejich specializace byly následující: datový analytik, analytik vojenského zpravodajství, zaměstnanec ministerstva vnitra, projektový koordinátor pro oblast dezinformací, investigativní analytik veřejně dostupných zdrojů, IT technolog, školitel kritického myšlení v managementu, novinář a expertka na propagandu. Přesně 7 z 9 dotazovaných se považuje za odborníky, 1 se zdržel komentáře a 1 odpověděl, že se za odborníka nepovažuje. Jejich věk se pohyboval mezi 33–64 lety a jejich průměrná doba praxe je asi 15 let. Následující tabulka znázorňuje odpověď na otázku: „Jak dlouho pracujete ve Vaší specializaci?“

Graf 1 Doba praxe

4.6 Vyhodnocení otázky č. 3

Na úvodní otázku respondentů, následuje otázka zaměřená na definice termínů kritické myšlení a dezinformace. Dotazovaní měli oba pojmy svými slovy definovat. Definice se v samé podstatě nelišily a všichni respondenti se shodli přibližně na podobných odpovědích. Níže uvádím některé z nich.

„Schopnost racionálně a nezávisle uvažovat o tom, co dělat a v co věřit. Zahrnuje schopnost porozumět logickým souvislostem mezi myšlenkami, identifikovat, vytvářet a vyhodnocovat argumenty, detekovat nekonzistentnosti a chyby ve zdůvodněních, řešit problémy systematicky, identifikovat důležitost myšlenek a objektivně zvažovat svoje názory a hodnoty.“ (příloha č. 2) Takto definuje kritické myšlení datový analytik František Vrabel.

Specialistka na propagandu se na kritické myšlení dívá následovně: *„schopnost pracovat s informacemi nezávisle na předchozí emocionální zkušenosti. To znamená schopnost pracovat s informacemi tak, abych využívala racionálních postupů bez zapojení předchozích zkušeností, znalostí, anebo emocionálních přístupů.“* (příloha č. 10)

Respondent pracující pro Vojenské zpravodajství jako jediný ne úplně korespondoval s termínem „kritické myšlení“. „Podle mě bychom to, co se označuje jako „kritické myšlení,“ mohli popsat spíše jako „kritický přístup k informacím a sebekritický přístup k formulování domněnek či závěrů na základě těchto informací.“ (příloha č. 3)

A nakonec odborník a školitel kritického myšlení pan Lukáš Hána: „kritické myšlení je schopnost samostatně posuzovat a vyhodnocovat informace nebo pracovat s informacemi a rozumně se na jejich základě rozhodovat. Pod tím pracovat s informacemi, tam spadá všechno jako ověřovat, co je pravda, co ne, vyhodnocovat sílu důkazů, důvěryhodnost informací a zdrojů a všechny tyto věci, kde je to zajímavé, a to je jádro kritického myšlení.“ (příloha č. 8)

Podle novináře Roberta Břešťana je dezinformace „cílená lež, v podstatě při znalosti pravdy šíření nějaké informace s opačným vyzněním.“ (příloha č. 9)

Pracovník Ministerstva vnitra Jan Patawa říká, že „dezinformace, to je informace, která je šířena s nějakým cílem ovlivnit rozhodování nebo názor těch, kteří tu informaci přijímají.“ (příloha č. 4)

„Dezinformace je lživá informace, která je záměrně vytvořená a šířená.“ (příloha č. 7) Zmiňuje IT technolog Josef Holý.

4.7 Vyhodnocení otázek č. 4 a 5

Tato dvojice otázek se má za úkol zjistit přelomový moment respondentů, kdy si uvědomili, že dezinformace budou celosvětovým problémem, a jestli se díky tomu změnilo jejich přijímání informací obecně. Následuje tabulka a graf s vyhodnocením odpovědí.

Tabulka 1 Přelomová událost styku s dezinformacemi

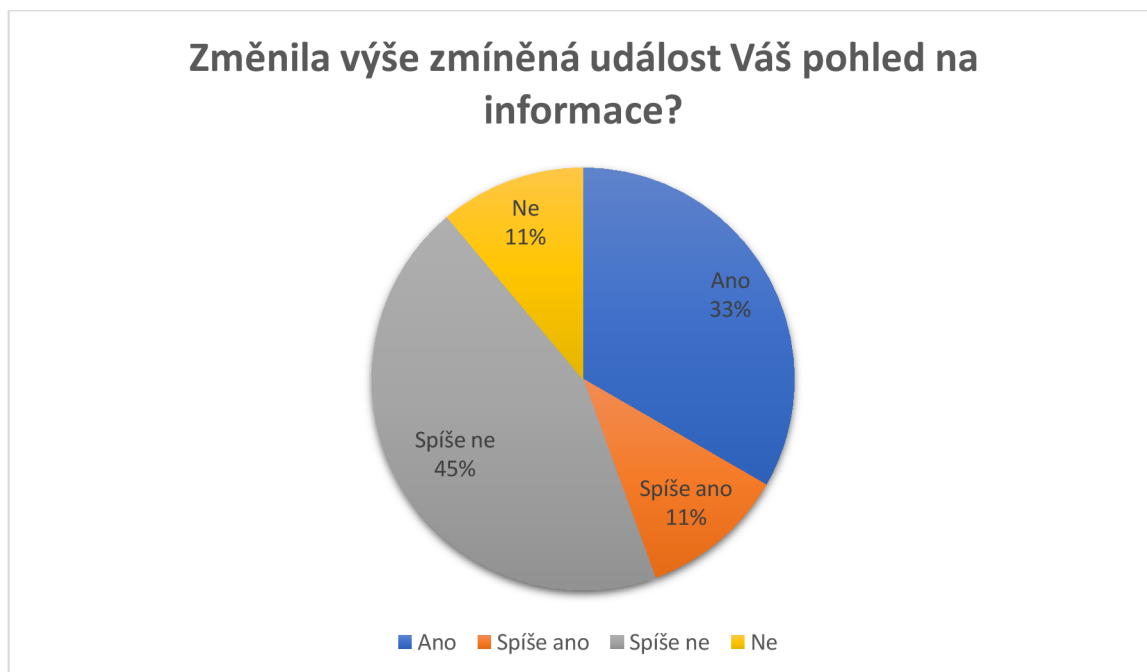
Přelomová událost	Počet respondentů
Jaderná havárie v černobyly 1986	1

Anexe Krymu 2014	3
Pandemie Covid-19 2019	1
Anti vakcinační hnutí 2010	1
Teroristický útok 11. září 2001	1
Uprchlická krize 2015	1
Vybudování radaru USA 2006	1

Jak tabulka naznačuje, zlomový okamžik, co se týká rozmachu dezinformací nelze definovat jako jednu danou událost pro celou společnost. Jedná se o velice subjektivní názor, avšak anexe Krymu v roce 2014 rezonovala respondenty nejvíce.

Odpovědi na otázku č. 5 (příloha č. 1) jsem shrnula do následujícího grafu.

Graf 2 Změna pohledu na informace

Graf nám ukazuje poměr kladných a záporných odpovědí na otázku: „Změnila výše zmíněná událost Váš pohled na informace?“ Ve většině případů nešlo pro respondenty pro tak zlomový okamžik, i když si třeba začali více uvědomovat souvislosti týkající se dezinformací. Pro ostatní to byl často natolik zlomový okamžik, že se tématu začali věnovat více například i profesně.

4.8 Vyhodnocení otázek č. 6,7 a 8

Zde jsem zase vybrala skupinu tří souvisejících otázek. Odpovědi na otázku č. 6 si dovolím citovat od všech zúčastněných, jelikož dokazují důvod, proč byli vybráni do vzorku respondentů.

Jak souvisí Vaše práce s pojmy dezinformace a kritické myšlení?

„*Velmi.*“ (příloha č. 2) František Vrabel

„*S tím prvním velice výrazně. Analýza dezinformací představuje plnohodnotnou součást mé pracovní náplně. Samotné „kritické myšlení“ (nebo spíše „kritický přístup k informacím“) v tomto ohledu představuje spíše vhodný nástroj.*“ (příloha č. 3) Analytik Vojenského zpravodajství

„*Takhle my jako oddělení strategické komunikace se s tím pojmem dezinformace tady setkáváme poměrně často. Na rozdíl asi možná od jiných a tím, že se s tím setkáváme často, tak jsme si k tomu vytvořili anebo definovali, jak s tím zacházet, což znamená, že naším úkolem není bojovat s dezinformacemi a ani si nemyslíme, že je správné s nimi bojovat. My se spíš snažíme dávat občanům, ke kterým komunikujeme, nějakým způsobem možnosti, jak rozpoznat tu lživou nebo manipulativní informaci, a jak na ně nenaletět. Ale není to tak, že bychom se aktivně snažili vyvracet dezinformace říkat, jako tohle není pravda, tohle je pravda. Takové věci ani stát v zásadě dělat nemá z našeho pohledu, ale spíš by měl ten informační prostor naplňovat informacemi, kterým občan může věřit. Takže snažíme se o aktivní informování než vyvracení nějakých lží a dezinformací, protože vždy bude skupina lidí, která těm věcem bude věřit, ať se děje, co se děje. My s pojmem kritické myšlení tolik neoperujeme, my operujeme spíš jako s pojmy důvěra ve stát a informace. Jako ano bylo by fajn, kdyby lidi měli kritické myšlení, ale my se snažíme spíš vzbuzovat důvěru v tu informaci, kterou občan přijímá, protože kdo jiný by měl ty důvěryhodné informace poskytovat než stát.*“ (příloha č. 4) Jan Patawa

„*No kompletně, jako je to v podstatě moje práce, a to znamená, že například mívám pravidelnou poradu s našimi editory diskusí. Řešíme aktuální témata a*

například trénujeme novou AI inteligenci, aby byla schopna párovat dezinformační narativy v komentářích a diskusích, kde denně padá až 10 000 komentářů. A aby do velké míry dokázali trochu pomoci těm editorům od toho, aby vše filtrovali ručně.“ (příloha č. 5) Peter Jančárik

„V práci se potýkám s dezinformacemi, ať už o naší organizaci, o lidech aktivních ve veřejném dění, případně o určitých událostech veřejného dění. Osobně se s nimi ale nemusím vypořádávat jinak než se v nich orientovat. Kritické myšlení je v mé práci naopak klíčové. Vyšetřování považují za proces, který vyžaduje permanentní zkoumání informací, neboť jejich nekritické přijímání jen obtížně vede k požadovanému výsledku, tedy pravdě. (příloha č. 6) Marek Chromý

„Jo no, jestli souvisí, tak já nejsem ten primární výzkumný v oboru dezinformací. Ale jsem ten, kdo sleduje analýzy, které probíhají jak u nás, tak ve světě. Z těch se snažím komunikovat s veřejností pomocí přednášek a dalších věcí. To samé se týká i technologií a umělé inteligence. Asi se tomu dneska dá říkat jako nějaký komunikátor vědy, někdo, kdo to umí nějak poutavě sdělit a napsat. Jo a já se vidím jako primárně komunikátor toho problému a potenciálních řešení, kterých je samozřejmě spektrum. To znamená, že sleduji oblast regulací, jak na národní, tak evropské úrovni ale i v Americe.“ (příloha č. 7) Josef Holý

„S tím, že řeším firmy, tak úplně tolik ne, se přiznám. Setkávám se s tím spíše pasivně, protože samozřejmě sleduji zdroje, které se odhalování, dezinformací a „fake news“ věnují, takže většinou se ke mně něco donese přes Manipulatory.cz a podobně. Snažím se udržovat v tomto ohledu, aktualizovat si svoje představy nebo znalosti o tom současném dění, o těch narrativech, které jsou. Ale tím, jak fungují algoritmy a podobně, tak je pro mě hodně obtížné se k těm věcem dostávat, protože ke mně chodí naopak už ty vyvrácení.“ (příloha č. 8) Lukáš Hána

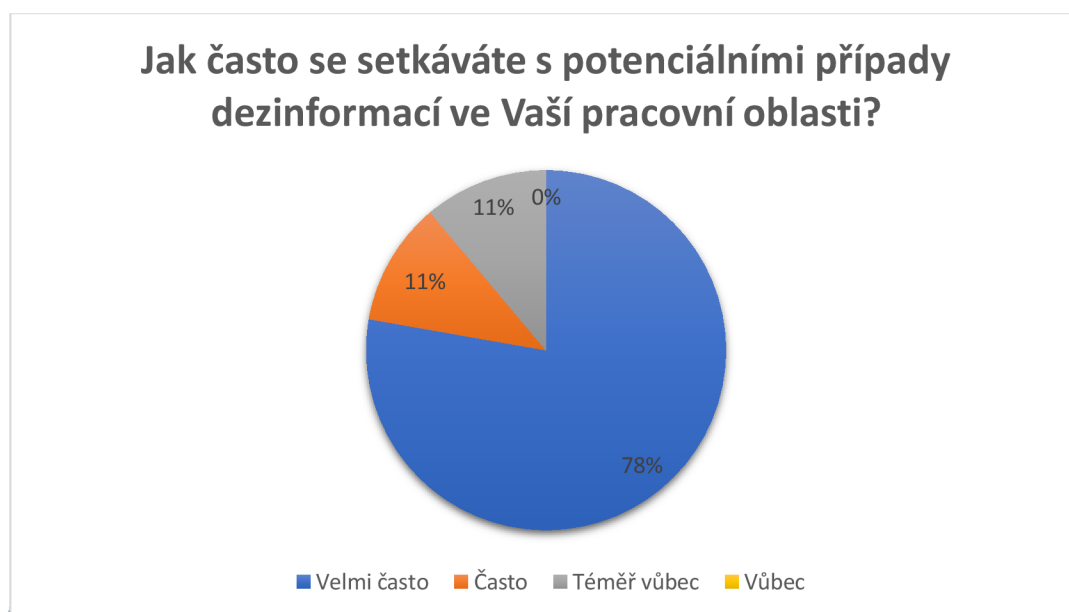
„Práce novináře by měla být plná kritického myšlení, a ne každý novinář se samozřejmě věnuje dezinformacím ve smyslu jako jejich pokrývání a popisování, ale u nás je to jeden z poměrně významných bodů, kterému se čas od času

věnujeme. Takže s mou prací to souvisí významně, abych tak řekl.“ (příloha č. 9)

Robert Břešťan

„Obrovsky a už jenom kvůli tomu, že svoji první knihu *Průmysl lži* jsem napsala právě o dezinformacích a o kritickém myšlení. Ta kniha měla k mému velkému překvapení a potěšení obrovský úspěch na to, že je to non-fiction a ještě vzdělávací non-fiction, což je takový žánr, který nikdo neče. Teď má asi 11 000 výtisků, což je na český trh úplně neuvěřitelný.“ (příloha č. 10) Alexandra Alvarová

Graf 3 Četnost dezinformací

Většina respondentů se s dezinformacemi setkává velice často, proto byli také vhodnými kandidáty a oslovila jsem je ke spolupráci na výzkumné části mé diplomové práce.

Tabulka 2 Metody detekce dezinformací

Jaké metody nebo postupy používáte k identifikaci dezinformací ve své práci?	Počet odpovědí
Kritické myšlení	6

Technologie (AI, pluginy, ověření pravdivosti fotografií a videa, ...)	3
Ověření u primárních zdrojů, ověřených zdrojů	4
Metoda 3C	1
Google	2
Intuice. zkušenost	3

Tabulka je konstruovaná tak, že respondenti odpověděli často více než jednou metodou. Můžeme zde vidět, že kritické myšlení je opravdu jedna z nejpoužívanějších metod, související s tím a zároveň druhé nejpoužívanější je ověřování ať už u primárních či ověřených zdrojů. Jelikož většina zúčastněných jsou odborníci, stačí jim často jejich zkušenost a intuice při detekci dezinformací. Technologie využívají pouze 3 z 9 respondentů. Dva zúčastnění zmínili i prosté „otevřu Google a hledám“ a pan Lukáš Hána jako jediný zmínil metodu 3C z dílny Briana Dunninga.

4.9 Vyhodnocení otázek č. 9 a 10

Na otázku č. 9 odpovědělo 9 z 9 respondentů jednoznačné ano. Otázka č. 10 byla naopak velice subjektivní a zmíním zde spíše pár odpovědí pro zajímavost, jelikož se jedná spíše o podpůrnou otázku k důkazu, že osoba kritické myšlení opravdu využila na nějakém konkrétním případu.

„Myslím si, že moment, kdy to bylo nejvíc určující pro životy jednotlivců u nás, v České republice, včetně mě, tak byla samozřejmě pandemie covidu. A jsem velice skalním zastáncem očkování. A v zásadě se očkuji kdykoliv, kdy můžu, na cokoliv, na co můžu. A beru to jako jedno z největších pozitiv kritického myšlení, snižování nějakých zbytečných rizik, a naopak neřešení nějakých hloupostí.“ (příloha č. 8)
Pan Lukáš Hána a jeho spíše obecnější příklad.

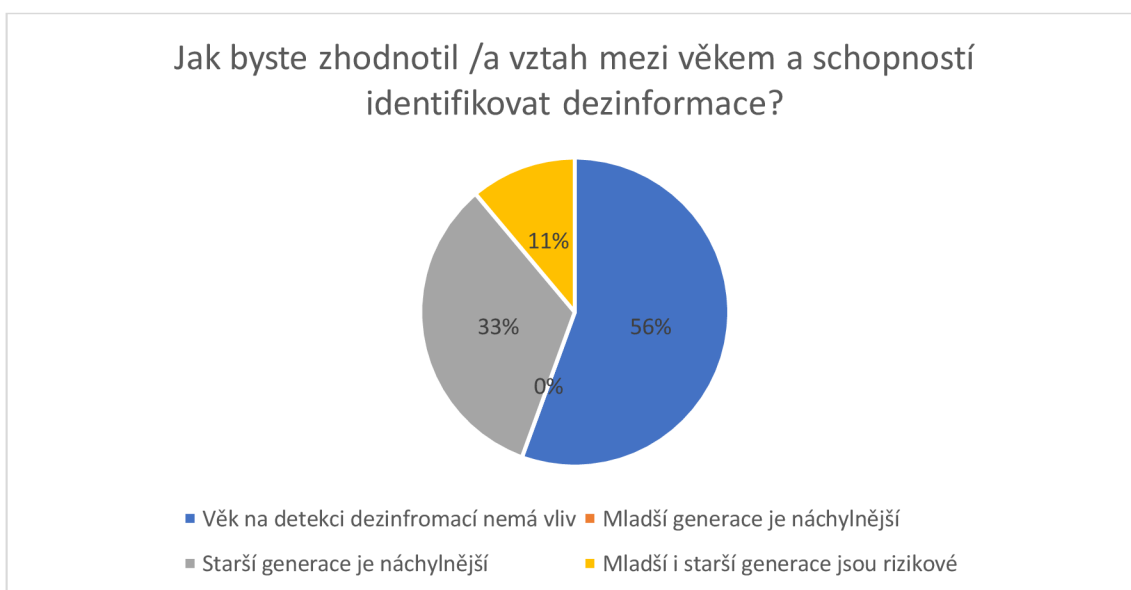
Pan Marek Chromý a jeho konkrétní příklad z praxe analytika Transparency International: *„Během jedné schůzky mi externí partner nabídl případ k investigaci, který v jeho podání vypadal poměrně zajímavě a také jasně, možná až moc. Při*

bližším prozkoumání detailů ale bylo jasné, že partner zatajil řadu důležitých informací, které stavěly jak partnera, tak celý případ do značně negativního světla a bylo jasné, že partner úmyslně lhal.“ (příloha č. 6)

Paní Alexandra Alvarová specialista na propagandu prokázala nejvyšší úroveň kritického myšlení: *„Vyšla mi taková vědecká monografie o hybridní válce, která se jmenuje Za zrcadlem, kde spousta autorů psalo různé kapitoly a každý měl jednu. Moje je myslím osmá. A tam jsem měla vynikajícího lektora, který mi oponoval, abych se nedopustila žádné chyby, a tam to bylo fakt jako zatím nejnáročnější. V každém kroku, který děláte, se pokusíte nutit, musíte sami sebe revidovat a musíte se nutit k dodržování těch předepsaných postupů, prostě psát vědeckou práci je asi ta nejvyšší meta kritického myšlení, kde se člověk prostě musí nesmírně ukáznit a úplně omezit.“ (příloha č. 10)*

4.10 Vyhodnocení otázky č. 13

Graf 4 Vliv věku na detekci dezinformací

Jak byste zhodnotil /a vztah mezi věkem a schopností identifikovat dezinformace? Tak zněla otázka č. 13, na kterou byl většinový názor takový, že věk na detekci dezinformací vliv nemá. Naopak na něj mají vliv faktory typu sociální prostředí, výchova, inteligence, jednoduše kognitivní výbava jedince. Z 9

respondentů se 3 přesto přiklání k tomu, že starší generace je obecně náchylnější k uvěření a šíření dezinformace.

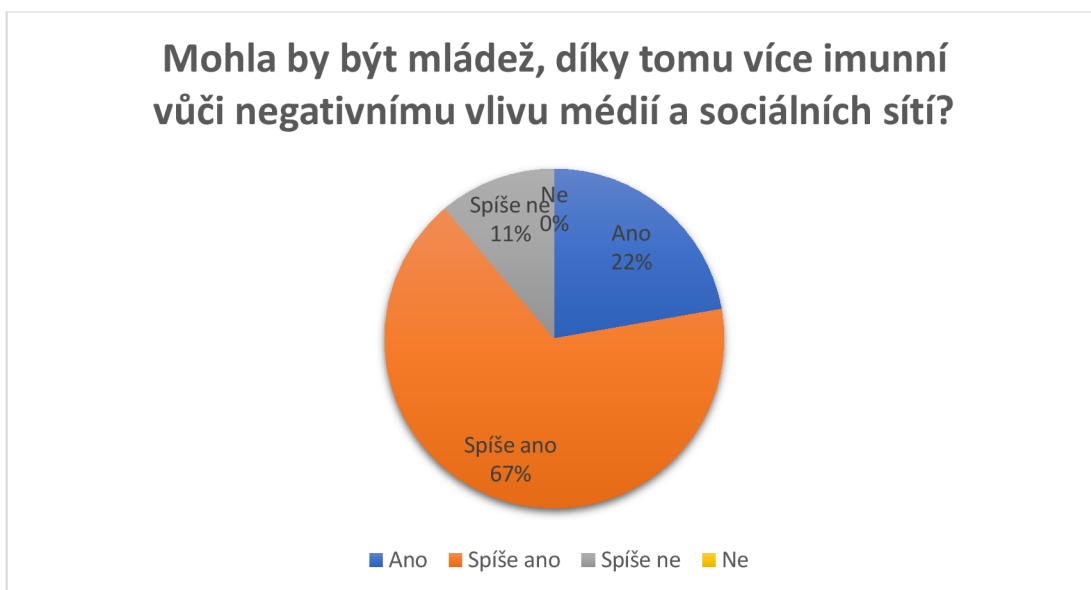
4.11 Vyhodnocení otázek č. 14, 15 a 16

Na otázku č. 14 „Myslíte si, že je společnost dostatečně edukována v oblasti dezinformací?“ byla jednotná odpověď, a tedy že společnost není dostatečně edukována v oblasti dezinformací. Někteří zmínili, že nějaké povědomí sice máme, ale absolutně si jako společnost neuvědomuje veškerá rizika a důsledky a neumíme se v nich orientovat.

Tabulka 3 Začlenění kritického myšlení do výuky

Jak by mohlo začlenění kritického myšlení do výuky prospět společnosti?	Počet odpovědí
Lepší rozpoznávání dezinformací	1
Schopnější kritičtí myslitelé	1
Budování společnosti odolnější vůči manipulacím	5
Vyšší kvalita vzdělávání	5

U otázky č. 15 odpovídali zúčastnění několika možnostmi, nejčastějšími byly dvě. Respondenti si od začlenění kritického myšlení do výuky slibují budování odolnější společnosti vůči manipulacím a celkově vyšší kvalitu vzdělání.

Mohla by být mládež, díky tomu více imunní vůči negativnímu vlivu médií a sociálních sítí? Odpověď na otázku č. 16 hodnotila většina respondentů kladně. Většina si myslí, že výukou a zdokonalováním kritického myšlení by se zvýšila také imunita mládeže vůči negativním vlivům sociálních sítí a médií. Důvody proč odpověď nezněla jednoznačně ano jsou například, že je to daleko komplexnější problém a kritické myšlení není dostačujícím nástrojem, nebo že kritické myšlení by v průměru mohlo mládeži naopak uškodit.

4.12 Vyhodnocení otázek č. 17 a 18

Tabulka 4 Kritické myšlení a vzdělávací systém

Jak by mohly organizace a instituce podporovat rozvoj, zařazení kritického myšlení do vzdělávacího systému?	Počet odpovědí
Vzdělávání, besedy, přednášky skrz nadace a neziskové organizace	4
Začlenění do vzdělávacích osnov a jejich plnění	6
Školení pedagogů	2
Jít příkladem	1

Otázku č. 17 nezodpověděli dva zúčastnění, zbývajících 7 respondentů však uvedlo hned několik příkladů, jak by mohly organizace a instituce podporovat rozvoj a zařazení kritického myšlení do vzdělávacího systému. V první řadě je důležité, aby bylo součástí školních vzdělávacích osnov a školením pedagogů se dbalo na to, aby se osnovy dodržovaly a věděly, co je to kritické myšlení, a jak ho učit. V případě druhé je důležitá podpora nevládních organizací, jako jsou různé nadace, neziskové organizace nebo třeba knihovny. A nakonec by měli jít vládní činitelé a veřejně známé osoby příkladem.

Tabulka 5 Kritické myšlení v každodenním životě

Jak začlenit kritické myšlení do každodenního života?	Počet odpovědí
Role rodiny	1
Nešířit nic, čím si nejsme jisti	2
Ověřovat si informace	4
Celoživotní proces	3
Poslouchat intuici	1

Jak začlenit kritické myšlení do každodenního života? Základ je naučit se automaticky ověřovat informace a začlenit tuto dovednost i na první pohled banální zprávy. Každopádně je to ve velké míře celoživotní proces a opravdový kritický myslitel se neustále zdokonaluje. Důležité je také nešířit nic, čím si nejsme jisti podle 2 z 9 respondentů a po jednom hlase máme k odpovědi role rodiny a intuice.

4.13 Vyhodnocení hypotézy – otázky č. 11 a 19

V rámci výzkumu byly formulovány hypotézy. Tyto výpovědi mají pouze předpokládanou platnost a jsou vyjádřeny tak, aby mohly být potvrzeny či vyvráceny.

Byly stanoveny dvě hypotézy:

H1: Kritické myšlení je efektivním prostředkem při identifikaci dezinformací.

H2: Zařazením kritického myšlení do vzdělávacího systému by bylo možné zvýšit odolnost společnosti proti dezinformacím.

První hypotéza směřovala k otázce č. 11, ve které se měli respondenti vyjádřit kladně či záporně s jejím potenciálním výsledkem. Předchozí otázky č. 3-10 směřovali k tomu, aby si respondenti již před položením otázky č. 11 uvědomili své stanovisko. Všichni, tedy 9 z 9 respondentů souhlasí s hypotézou, že „Kritické myšlení je efektivním prostředkem při identifikaci dezinformací, i když bylo vysloveno pár výhrad konečná odpověď byla vždy ano.

Druhá hypotéza se odvíjí od vyhodnocení otázky č. 19. Otázky č. 12-18 měly respondenta navést na stanovisko hypotézy, ke kterému se přiklání. Tato hypotéza se setkala s jednoznačným souhlasem od všech 9 respondentů. O jejím kladném výsledku neměl nikdo pochyby. Vyplynul tedy jednoznačný souhlas s tím, že „Zařazením kritického myšlení do vzdělávacího systému by bylo možné zvýšit odolnost společnosti proti dezinformacím.“

Možnými vlivy na odpovědi může být dosažený stupeň vzdělání, věk, osobní zájem o problematiku, specializace, doba praxe, ale i prostředí ve kterém se osoba pohybuje.

Závěr

Cílem této diplomové práce bylo zjistit roli kritického myšlení jako efektivního prostředku v boji proti dezinformacím

V první kapitole teoretické části jsem se zaměřila na definici kritického myšlení, co to vlastně je a co obnáší. Následně jsem definovala kritické myšlení, tak, že je to schopnost aktivně, systematicky a reflexivně zpracovávat, hodnotit a syntetizovat informace. Jedná se o schopnost analyzovat a hodnotit informace a argumenty, vyvozovat logické závěry a být schopen v nich rozpoznat chyby nebo lži nezávisle na vlastní úsudku či přesvědčení a oprostit se od všech emocí. Zjednodušeně je to schopnost nezávisle posoudit určitý problém, čímž jenom dokazujeme, že se jedná o každodenní a klíčovou dovednost pro život. Dále jsem zmínila pár jmen, které byly historicky důležité při vzniku a utváření kritického myšlení. Okrajově například Sokrates, Platon, Francis Bacon nebo také William Sumner. Snažila jsem se objasnit význam kritického myšlení v dnešní době která trpí na informační přetížení, je zde obrovská rozmanitost názorů, neustálý rozvoj technologií a alarmující množství světových problémů. Nastínila jsem také klíčové prvky kritického myšlení jako jsou například analýza, interpretace, hodnocení, kreativita nebo sebereflexe. A vyjmenovala jsem i některé jevy ovlivňující kritické myšlení například výchova a vzdělání, technologický pokrok, osobní zkušenosti či pracovní prostředí.

V druhé kapitole s názvem Dezinformace a vymezení základních pojmů jsem v první řadě definovala co je to informace, na základě toho vyplynula definice dezinformace a následovalo vymezení příbuzných pojmů, které s dezinformacemi souvisí. Konkrétně šlo o termíny misinformace, malinformace, „fake news“, trolling, hoax a propaganda. Všechny tyto pojmy hraničí se svobodou slova a svobodným přístupem k informacím, které jsem také okrajově zmínila. Další částí druhé kapitoly byl význam dezinformací (ekonomický zisk, politické cíle nebo třeba manipulace veřejného mínění), jeho rozdělení (aktivní, pasivní, plánované, následné) a druhy („fake news“, konspirační teorie, manipulativní fotografie). Poslední část druhé kapitoly se jmenovala Nástroje k šíření dezinformací. Mezi

nejčastější nástroje můžeme zmínit sociální sítě, dezinformační weby, emailové řetězce nebo třeba umělá inteligence.

Třetí kapitola se zabývala aplikací kritického myšlení při identifikaci dezinformací. Zde jsem vyjmenovala některé fáze. Formulace a položení otázky, sběr relevantních dat, analýza pramenů, hodnocení zdrojů, uspořádání pramenů a vyvození závěru.

Praktická část měla za cíl výzkumu analyzovat a zkoumat důležitost kritického myšlení v kontextu dezinformací. Předmětem výzkumu byla schopnost kritického myšlení jako nástroje identifikace dezinformací. Pro sběr dat byla použita dotazovací metoda, a to formou expertního strukturovaného rozhovoru s pomocí dotazníku. Výzkum byl členěn do několika částí. Předvýzkum, kdy jsem shromáždila informace o potenciálních respondentech, a ověřila jejich odbornost a vztah k tématu. Objektem výzkumu byli odborníci specializující se na problematiku kritického myšlení a dezinformací. V další části jsem určila hypotézy a na jejich základě vypracovala seznam otázek. Následně byl vytvořen dotazník s otázkami, který byl rozeslán všem potenciální respondentům určených dle předvýzkumu. Poté probíhaly rozhovory formou videohovoru, kdy následně za pomoci umělé inteligence byla nahrávka přepisována do textové podoby. Tři z devíti respondentů zvolili možnost rozhovoru prostřednictvím elektronické korespondence. Všechny rozhovory lze nalézt v příloze této práce. Zkoumání bylo prováděno s ohledem na následující hypotézy. Za prvé, že kritické myšlení je efektivním prostředkem při identifikaci dezinformací a za druhé, že zařazením kritického myšlení do vzdělávacího systému by bylo možné zvýšit odolnost společnosti proti dezinformacím.

Obě tyto hypotézy byly jednoznačně potvrzeny a 100 % zúčastněných s nimi souhlasí.

Mimo hypotézy bylo odborníky předneseno několik návrhů na začlenění kritického myšlení do vzdělávacího systému, ale i do každodenního života. Je důležité apelovat na Ministerstvo školství, aby bylo kritické myšlení nejen součástí školních

vzdělávacích osnov, ale aby také naučili pedagogy, co je to kritické myšlení, a jak ho učit. V tom by mohly vypomocet různé nevládní organizace, jako jsou nadace, neziskové organizace nebo třeba knihovny. Důležitá je také role rodiny, jelikož kritické myšlení je celoživotní proces, který se může překlenout i v určitou intuici. Základ je naučit se automaticky ověřovat informace a začlenit tuto dovednost do našeho života, a když si nejsme jisti, jednoduše nešířit nic, co nemáme ověřené. A nakonec by měli jít vládní činitelé a veřejně známé osoby příkladem.

Dnes je kritické myšlení klíčovou dovedností v různých oblastech, včetně vzdělávání, vědy, podnikání a veřejného života. Kritické myšlení zahrnuje schopnost analýzy, hodnocení a konstruktivního zkoumání informací s cílem dosáhnout informovaných rozhodnutí. Je to dovednost, která se stále více zdůrazňuje v době masivního přístupu k informacím a rychlé změny ve společnosti.

Kdybych měla apelovat na pár zásad, které je důležité v kontextu kritického myšlení stále připomínat, pak jsou to tyto. Řídit se heslem „*think before share*“ neboli „nejdřív přemýšlej, pak sdílej“. Důležité je také podporovat smysl pro osobní zodpovědnost a posilovat ochotu připustit vlastní chyby. Což jak vidíme například u politiků, kteří by měli jít příkladem, není úplnou samozřejmostí. A ze všeho nejdůležitější je podporovat kritické myšlení od dětství po celý život.

V této souvislosti nabízí kritické myšlení klíčový nástroj k analýze, identifikaci a odhalování dezinformací.

Seznam literatury

Monografie

- Cambridge dictionary of American English. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2008. ISBN 9780521691970.
- ELIADE, Mircea. Dějiny náboženského myšlení. Třetí, opravené vydání. Přeložil Kateřina DEJMALOVÁ, přeložil Milan LYČKA, přeložil Jiří NAŠINEC, přeložil Barbora PATOČKOVÁ, přeložil Pavla SADÍLKOVÁ, přeložil Olga SPĚVÁKOVÁ. Dějiny náboženského myšlení. Praha: OIKOYMENH, 2019. ISBN 9788072983629.
- GAZDA, Jan; LIŠKA, Václav a MAREK, Bořivoj. Kritické myšlení: dovednost (nejen) pro 21. století. Ilustroval Jiří NOVÁK. Praha: Nakladatelství P3K, 2019. ISBN 978-80-87343-88-3.
- GREGOR, Miloš a MLEJNKOVÁ, Petra. Nejlepší kniha o fake news, dezinformacích a manipulacích!!!. Brno: CPress, 2018. ISBN 978-80-264-1805-4.
- HALADA, Jan. Osudy moudrých: průvodce evropským myšlením. Praha: Hart, 2002. ISBN 80-86529-32-0.
- HALADA, Jan a OSVALDOVÁ, Barbora (ed.). Slovník žurnalistiky: výklad pojmů a teorie oboru. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2017. ISBN 978-80-246-3752-5.
- HONZÁK, Radkin a HONZÁK, František. Čas psychopatů. Praha: Galén, [2018]. ISBN 9788074923845.
- HUNTER, David. A practical guide to critical thinking: deciding what to do and believe. Hoboken, N.J.: Wiley, 2013. ISBN 11-186-2577-3.
- KONFUCIUS, PALÁT, Augustin (ed.). Rozpravy: hovory a komentáře. Vyd. tohoto překl. 2., komentované. Přeložil Vincenc LESNÝ, přeložil Jaroslav PRŮŠEK. Praha: Mladá fronta, 1995. ISBN 80-204-0295-0.
- KOUKOLÍK, František. Mocenská posedlost. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1825-8.
- KOUKOLÍK, František a DRTILOVÁ, Jana. Vzpouza deprivantů: nestvůry, nástroje, obrana. Nové, přeprac. vyd. Makropulos. Praha: Galén, c2006. ISBN 978-80-7492-120-9.

- LANGUAGES, Oxford (ed.). Oxford Dictionary of English. 3. London: Oxford University Press, 2010. ISBN 978-0199571123.
- MLEZIVA, Emil. Encyklopedie lži, podvádění a klamání s příklady a obrana proti nim. Praha: Vyšehrad, 2000. ISBN 80-7021-391-4.
- MOORE, David T. *Critical Thinking and Intelligence Analysis*. 1. Darby (USA): DIANE Publishing, 2010. ISBN 143-7-93-4927.
- ŠEDÝ, Jiří. Kritické myšlení. Praha: Galén, [2021]. ISBN 978-80-7492-543-6.
- TOMKOVÁ, Anna. *Program Čtením a psaním ke kritickému myšlení v primární škole: distanční text*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2007. ISBN 978-80-7290-315-3.

Vysokoškolské kvalifikační práce

- California Teacher Preparation for Instruction in Critical Thinking: Research Findings and Policy Recommendations. Teacher Study. California: Foundation for Critical Thinking, 1997.
- GLASER, Edward M. An Experiment in the Development of Critical Thinking. Teacher's College. Columbia: Columbia University, 1941.

Zákonná úprava a IAŘ (interní akty řízení)

- Československo. Listina základních práv a svobod: Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb. a ústavního zákona č. 295/2021 Sb. Online. In: Poslanecká sněmovna parlamentu ČR. 1992, 1. 1. 2024. Dostupné z: <https://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>. [cit. 2024-03-14].
- členské státy EU. Listina základních práv Evropské unie: 2012/C 326/02. Online. In: *Zákony pro lidi*. 2024, 1. 1. 2024. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/pravoieu/dokument?celex=12012P%2FTXT>. [cit. 2024-03-14].

Webové stránky a elektronické zdroje

- AIRA GROUP, S.R.O. Správa sítě: slovník pojmů - Co je informace? Online. 2022, 1. 1. 2022. Dostupné z: <https://www.sprava-site.eu/informace/>. [cit. 2024-03-14].
- Co je informace?: Definice pojmu informace (shrnutí pro žáky). Online. In: CENTRUM PRO KOMUNITNÍ PRÁCI ZÁPADNÍ ČECHY. Mediální výchova a výchova demokratického občana. 2019. Dostupné z: <http://www.informace-dezinformace.cz/wp-content/uploads/priloha-4.3.pdf>. [cit. 2024-03-14].
- CRITICAL THINKING SECRETS. History of Critical Thinking. Online. CRITICAL THINKING SECRETS. Critical Thinking Secrets. 2019, 01. 01. 2024. Dostupné z: <https://criticalthinkingsecrets.com/history-of-critical-thinking/>. [cit. 2024-02-12].
- FOUNDATION FOR CRITICAL THINKING. A Brief History of the Idea of Critical Thinking. Online. FOUNDATION FOR CRITICAL THINKING. The Foundation for Critical Thinking. 2019, 01. 01. 2019. Dostupné z: <https://www.criticalthinking.org/pages/a-brief-history-of-the-idea-of-critical-thinking/408>. [cit. 2024-02-28].
- JONÁK, Zdeněk. Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy: Informace. Online. Praha: Národní knihovna ČR, 2003, 1. 1. 2014. Dostupné z: https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000000456&local_base=KTD. [cit. 2024-03-14].
- KOPECKÝ, Kamil. Co je to vlastně ten hoax, dezinformace, misinformace nebo třeba fake news? Čím se tyto termíny liší a co mají společného? Online. E-Bezpečí. 2008, roč. 2022, č. 158, s. 3. ISSN 2571-1679. Dostupné z: Centrum prevence rizikové virtuální komunikace, <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/clanky-komentare/2864-co-je-to-vlastne-ten-hoax-dezinformace-misinformace-nebo-treba-fake-news-cim-se-tyto-terminy-lisi-a-co-maji-spolecneho>. [cit. 2024-03-14].
- KUK, Michal. Kompletní průvodce právem na informace. Online. FRANK BOLD. Frank Bold mění svět právem. 2005, 1. 1. 2024. Dostupné

z: <https://frankbold.org/poradna/pravo-na-informace/pravo-na-informace/zakladni-informace/rada/kompletni-pruvodce-pravem-na-informace>. [cit. 2024-03-14].

- LUDWIG, Petr a HANA, Lukáš. Kritické myšlení. Online. 2016, 08.06.2022. Dostupné z: <https://www.krimys.cz/kriticke-mysleni/>. [cit. 2024-02-10].
- MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. Definice dezinformací a propagandy. Online. MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. Ministerstvo vnitra České republiky. 2024. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/chh/clanek/definice-dezinformaci-a-propagandy.aspx>. [cit. 2024-03-14].
- MONASH UNIVERSITY. What is critical thinking? Online. MONASH UNIVERSITY. Monash University. 2022, 01.01.2024. Dostupné z: <https://www.monash.edu/student-academic-success/enhance-your-thinking/critical-thinking/what-is-critical-thinking>. [cit. 2024-02-12].

Seznam příloh

- Příloha č. 1 – Dotazník k rozhovoru
- Příloha č. 2 – Rozhovor František Vrabel
- Příloha č. 3 – Rozhovor vojenské zpravodajství
- Příloha č. 4 – Rozhovor Jan Patawa
- Příloha č. 5 – Rozhovor Peter Jančárik
- Příloha č. 6 – Rozhovor Marek Chromý
- Příloha č. 7 – Rozhovor Josef Holý
- Příloha č. 8 – Rozhovor Lukáš Hána
- Příloha č. 9 – Rozhovor Robert Břešťan
- Příloha č. 10 – Rozhovor Alexandra Alvarová

Přílohy

Příloha č. 1 – Dotazník k rozhovoru

1. Dobrý den, uveďte prosím Vaše jméno, co je Vaše specializace a čemu se věnujete?
2. Považujete se za odborníka?
3. Jak byste definoval / a kritické myšlení? A co jsou to podle Vás dezinformace?
4. Jaká je Vaše první zkušenost s termínem dezinformace? Případně je nějaká událost, kdy tento pojem začal více pronikat do Vašeho povědomí?
5. Pokud ano, jak to změnilo Váš pohled na přijímání informací?
6. Jak souvisí Vaše práce s pojmy dezinformace a kritické myšlení?
7. Jak často se setkáváte s potenciálními případy dezinformací ve Vaší pracovní oblasti?
8. Jaké metody nebo postupy používáte k identifikaci dezinformací ve své práci?
9. Využíváte kritické myšlení ve své každodenní práci nebo v rozhodovacím procesu?
10. Pokud ano, můžete poskytnout konkrétní příklad ze své praxe, kdy bylo kritické myšlení klíčové při odhalování dezinformací?
11. Souhlasíte s hypotézou, že kritické myšlení je efektivním prostředkem při identifikaci dezinformací?
12. Jaký je váš věk? A jak dlouho pracujete ve Vaší specializaci?
13. Jak byste zhodnotil /a vztah mezi věkem a schopností identifikovat dezinformace?
14. Myslíte si, že je společnost dostatečně edukována v oblasti dezinformací?
15. Jak by mohlo začlenění kritického myšlení do výuky prospět společnosti?
16. Mohla by být mládež, díky tomu více imunní vůči negativnímu vlivu médií a sociálních sítí?
17. Jak by podle Vás mohly organizace a instituce podporovat rozvoj a zařazení kritického myšlení do vzdělávacího systému v oblasti boje proti dezinformacím?
18. Jak začlenit kritické myšlení do každodenního života?
19. Souhlasíte s hypotézou, že zařazením kritického myšlení do vzdělávacího systému by bylo možné zvýšit odolnost společnosti proti dezinformacím?

Děkuji za Váš čas a odpovědi.

Příloha č. 2 - Rozhovor František Vrabel

1. **Dobrý den, uveďte prosím Vaše jméno, co je Vaše specializace a čemu se věnujete?**
František Vrabel, datový analytik, věnuji se boji proti dezinformacím.
2. **Považujete se za odborníka?**
Ano.
3. **Jak byste definoval / a kritické myšlení? A co jsou to podle Vás dezinformace?**
Schopnost racionálně a nezávisle uvažovat o tom, co dělat a v co věřit. Zahrnuje schopnost porozumět logickým souvislostem mezi myšlenkami, identifikovat, vytvářet a vyhodnocovat argumenty, detekovat nekonzistentnosti a chyby ve zdůvodněních, řešit problémy systematicky, identifikovat důležitost myšlenek a objektivně zvažovat svoje názory a hodnoty.
4. **Jaká je Vaše první zkušenost s termínem dezinformace? Případně je nějaká událost, kdy tento pojem začal více pronikat do Vašeho povědomí?**
Poprvé jsem se s ní setkal v souvislosti s jadernou havárií v Černobylu v roce 1986, kdy komunistická vláda ČSSR podávala o události záměrně lživé informace, které byly v příkrém rozporu s informacemi ze zahraničí.
5. **Pokud ano, jak to změnilo Váš pohled na přijímání informací?**
Ano. I když jsem komunistické vládě nevěřil „ani slovo“, tak jsem se domníval, že v tak závažné situaci, kdy šlo o zdraví a životy celé populace, tak se lži vystříhá. Mýlil jsem se.
6. **Jak souvisí Vaše práce s pojmy dezinformace a kritické myšlení?**
Velmi. Na tomto místě bych ale měl říct, že dezinformace v souvislosti s vývojem komunikačních technologiích, a tedy i způsobu komunikace mezi lidmi v posledních letech, kdy čím dál větší roli hrají algoritmy sociálních sítí, prodělaly evoluci. Od dezinformace coby lživé informace, přes informační operace a psychologické operace až po současný stav, kdy čelíme tzv. kognitivnímu válčení (cognitive warfare).
7. **Jak často se setkáváte s potenciálními případy dezinformací ve Vaší pracovní oblasti?**
Každodenně, neustále.
8. **Jaké metody nebo postupy používáte k identifikaci dezinformací ve své práci?**
Kritické myšlení a v případě velkého množství dat potom technologické řešení na bázi umělé inteligence.
9. **Využíváte kritické myšlení ve své každodenní práci nebo v rozhodovacím procesu?**
Ano, samozřejmě.
10. **Pokud ano, můžete poskytnout konkrétní příklad ze své praxe, kdy bylo kritické myšlení klíčové při odhalování dezinformací?**
Např. že vysílače mobilního signálu 5G nerozšiřují COVID 19.
11. **Souhlasíte s hypotézou, že kritické myšlení je efektivním prostředkem při identifikaci dezinformací?**
S rozvojem a používáním umělé inteligence v rámci posledního evolučního stupně dezinformací, tedy kognitivnímu válčení, kritické myšlení přestává být efektivním prostředkem.

12. Jaký je váš věk? A jak dlouho pracujete ve Vaší specializaci?

Je mi 64, datové analýze se věnuji posledních 20 let, přímo dezinformacím 10 let.

13. Jak byste zhodnotil /a vztah mezi věkem a schopností identifikovat dezinformace?

Velká čísla ukazují, že lidé podléhají dezinformacím ve všech věkových kategoriích zhruba stejně.

14. Myslíte si, že je společnost dostatečně edukována v oblasti dezinformací?

Ne.

15. Jak by mohlo začlenění kritického myšlení do výuky prospět společnosti?

Samozřejmě by pomohlo, kdyby lidé byli schopni ve větší míře kritického myšlení, už jen z jiných důvodů než schopnosti rozpoznat dezinformace.

16. Mohla by být mládež, díky tomu více imunní vůči negativnímu vlivu médií a sociálních sítí?

Snad, ale ten problém je komplexnější, než se zdá. Mládež získává čím dál tím větší závislost na sociálních sítích a AR/VR technologiích, kde hledá především zábavu, ne zpravodajství.

17. Jak by podle Vás mohly organizace a instituce podporovat rozvoj a zařazení kritického myšlení do vzdělávacího systému v oblasti boje proti dezinformacím?

Upřímně řečeno, nevím.

18. Jak začlenit kritické myšlení do každodenního života?

Klíčová je role rodiny: „Monkey see, monkey do.“

19. Souhlasíte s hypotézou, že zařazením kritického myšlení do vzdělávacího systému by bylo možné zvýšit odolnost společnosti proti dezinformacím?

Bylo by to krásné.

Děkuji za Váš čas a odpovědi.

Příloha č. 3 - Rozhovor vojenské zpravodajství

1. Dobrý den, uveďte prosím Vaše jméno, co je Vaše specializace a čemu se věnujete?

Dobrý den, pracuji jako analytik Vojenského zpravodajství zaměřující se na problematiku propagandy a dezinformací.

2. Považujete se za odborníka?

Tuhle otázku bych rád ponechal svým nadřízeným... Nicméně pravdou je, že se této problematice systematicky věnuji již přes deset let.

3. Jak byste definoval kritické myšlení? A co jsou to podle Vás dezinformace?

Dezinformaci lze podle mne definovat jako „informaci zveřejněnou za úmyslem někoho uvést v omyl“. A samo kritické myšlení je poněkud matoucí termín – vždyť každé myšlení je ze své podstaty kritické. Podle mne bychom to, co se označuje jako „kritické myšlení,“ mohli popsat spíše jako „kritický přístup k informacím a sebekritický přístup k formulování domněnek či závěrů na základě těchto informací.“

4. Jaká je Vaše první zkušenost s termínem dezinformace? Případně, je nějaká událost, kdy tento pojem začal více pronikat do Vašeho povědomí?

Termín dezinformace jsem poprvé zachytil snad někdy v 90. letech 20. stol. v dokumentech o operacích z doby studené války, kdy byl spojován s propagandou. Ovšem mnohem více se ve veřejném prostoru začal objevovat po ruské okupaci Krymu v roce 2014.

5. Pokud ano, jak to změnilo Váš pohled na přijímání informací?

Téměř nijak. Toho, že k informacím je třeba přistupovat kriticky, jsem si byl vědom už od dob studia.

6. Jak souvisí Vaše práce s pojmy dezinformace a kritické myšlení?

S tím prvním velice výrazně. Analýza dezinformací představuje plnohodnotnou součást mé pracovní náplně. Samotné „kritické myšlení“ (nebo spíše „kritický přístup k informacím“) v tomto ohledu představuje spíše vhodný nástroj.

7. Jak často se setkáváte s potenciálními případy dezinformací ve Vaší pracovní oblasti?

Vzhledem k mému pracovnímu zařazení velice často. Nicméně konkrétní periodicitu si netroufám stanovit.

8. Jaké metody nebo postupy používáte k identifikaci dezinformací ve své práci?

Samotná „identifikace“ dezinformací nepatří do náplně mé činnosti, takže v tomto ohledu vám nemohu kvalifikovaně odpovědět. Nicméně pokud si – kupříkladu při četbě médií – potřebuji nějakou informaci ověřit, pokouším se v ní oddělit názory a domněnky od faktů, která následně ověřuji v primárních zdrojích. Zároveň se snažím identifikovat kdo a za jakým účelem může danou informaci šířit.

9. Využíváte kritické myšlení ve své každodenní práci nebo v rozhodovacím procesu?

Jistě. Ostatně bez kritického přístupu k informacím by nebyla možná žádná skutečná analytická činnost.

10. Pokud ano, můžete poskytnout konkrétní příklad ze své praxe, kdy bylo kritické myšlení klíčové při odhalování dezinformací?

Jak již jsem uvedl, odhalování dezinformací nepatří do mé pracovní náplně. Ale pokud byste měla zájem o příklad ověření „dezinformace“ v primárním zdroji, doporučuji kupříkladu projev Billa Gatese, kde se údajně přiznává k plánu vyhladit část lidstva pomocí vakcín. Velice brzy zjistíte, co skutečně v onom projevu zaznělo, a jak se to od těchto následných obvinění lišilo.

11. Souhlasíte s hypotézou, že kritické myšlení je efektivním prostředkem při identifikaci dezinformací?

Z výše uvedené odpovědi vyplývá, že jednoznačně ano.

12. Jaký je Váš věk? A jak dlouho pracujete ve Vaší specializaci?

Na první otázku, s dovolením, neodpovím. Na druhou jsem již odpověděl výše – přes deset let.

13. Jak byste zhodnotil/a vztah mezi věkem a schopností identifikovat dezinformace?

Zde žádný příčinný vztah nevidím. Člověk může být k informacím kritický či nekritický bez ohledu na svůj věk. Avšak v naší společnosti bohužel panují předsudky o hodnotové a politické propasti mezi jednotlivými generacemi a je tedy jen logické, když sympatizanti těch přístupů, které mají být pro některou z věkových kohort typické, ve veřejném prostoru hovoří o tom, že mladší / starší lidé nemají kritické myšlení. Tento přístup je však do značné míry zobecňující a manipulativní (a sám tak může představovat dezinformaci).

14. Myslíte si, že je společnost dostatečně edukována v oblasti dezinformací?

Domnívám se, že nikoliv. Tato problematika – tedy skutečnost, že účelem předávání informací nemusí být jen zprostředkování reality, ale i ovlivnění příjemce – nepředstavuje součást výuky na základních ani středních školách (ani vzdělávacích kampaní zaměřených širší vrstvy na obyvatelstva).

15. Jak by mohlo začlenění kritického myšlení do výuky prospět společnosti?

Pokud by se k takovéto změně výuky přistoupilo skutečně zodpovědně – tedy, že by se týkala především rozvoje kritického přístupu k informacím, a nikoliv pouze předávání direktivně stanoveného seznamu „důvěryhodných zdrojů“ – mohlo by naše školství přispívat k budování společnosti, jež by byla proti manipulacím výrazně odolnější.

16. Mohla by být mládež díky tomu více imunní vůči negativnímu vlivu médií a sociálních sítí?

Doufám, že ano. Nicméně je třeba upozornit, že problematika negativního vlivu sociálních sítí je natolik obsáhlá a komplexní (a výrazně přesahuje rámec šíření pravdivých / nepravdivých informací), že představa o automatickém zlepšení situace výhradně pomocí úprav vzdělávacího rámce je do značné míry iluzorní.

17. Jak by podle Vás mohly organizace a instituce podporovat rozvoj a zařazení kritického myšlení do vzdělávacího systému v oblasti boje proti dezinformacím?

Jeho rozvoj dvěma způsoby – jednak pomocí vzdělávacích a informačních aktivit poukazujících na nezbytnost kritického přístupu k informacím a dále pak úpravou stylu vlastní komunikace, kdy tyto instituce a veřejně působící osoby (včetně těch zaštiťujících se „bojem s dezinformacemi“) samy

nezřídka komunikují způsobem, jež lze pokládat za svým způsobem manipulativní. Co se zařazení do vzdělávacího systému týče, pomohla by systematická snaha o vnášení této problematiky do veřejného prostoru, jež by přitom překračovala rámec nahodilých a často zbytečně emotivních vyjádření.

18. Jak začlenit kritické myšlení do každodenního života?

Nejlépe tak, že nebudeme bezmyšlenkovitě přijímat předkládané informace, ale důkladně je prověříme – a pokud to nebude možné, tak je (až na výjimky, kdy hrozí nebezpečí z prodlení) nebudeme dále šířit.

19. Souhlasíte s hypotézou, že zařazením kritického myšlení do vzdělávacího systému by bylo možné zvýšit odolnost společnosti proti dezinformacím?

Ano, ale jak už jsem uvedl výše, tento krok není samospasný.

Děkuji za Váš čas a odpovědi.

Příloha č. 4 - Rozhovor Jan Patawa

1. Dobrý den, uveďte prosím Vaše jméno, co je Vaše specializace a čemu se věnujete?

Jmenuji se Jan Patawa a jsem vedoucím oddělení strategické komunikace KRIP na ministerstvu vnitra.

2. Považujete se za odborníka?

Ano.

3. Jak byste definoval / a kritické myšlení? A co jsou to podle Vás dezinformace?

Kritické myšlení je nějaká snaha přijímat názory a informace, které jsou podrobované kritickému hodnocení. A dezinformace, to je informace, která je šířena s nějakým cílem ovlivnit rozhodování nebo názor těch, který tu informaci přijímají.

4. Jaká je Vaše první zkušenost s termínem dezinformace? Případně je nějaká událost, kdy tento pojem začal více pronikat do Vašeho povědomí?

No, velký problém byl covid samozřejmě. To udělalo velký zářez do celého fungování ve společnosti a dopad těch manipulativních nebo lživých informací na zdraví a celé fungování ve společnosti.

5. Pokud ano, jak to změnilo Váš pohled na přijímání informací?

Jako můj pohled se fundamentálně nezměnil, jako měl vliv na různé aspekty té věci, což znamená jako jak se definuje odborník, který přináší do veřejného prostoru nějakým způsobem informaci. Můj pohled na to, jak mají být informace přijímány, tak já si myslím, že nějak jako kritický myšlení mám, takže můj osobní pohled to zas, tak nezměnilo.

6. Jak souvisí Vaše práce s pojmy dezinformace a kritické myšlení?

Takhle my jako oddělení strategické komunikace se s tím pojmem dezinformace setkáváme poměrně často. Na rozdíl asi možná od jiných a tím, že se s tím setkáváme často, tak jsme si k tomu vytvořili anebo definovali, jak s tím zacházet, což znamená, že naším úkolem není bojovat s dezinformacemi a ani si nemyslíme, že je správné s nimi bojovat. My se spíš snažíme dávat občanům, ke kterým komunikujeme nějakým způsobem nástroje možnosti, jak rozpoznat tu lživou nebo manipulativní informaci, a jak na ně nenaletět. Ale není to tak, že bychom se aktivně snažili vyvracet dezinformace říkat, jako tohle není pravda, tohle je pravda. Takové věci ani stát v zásadě dělat nemá z našeho pohledu, ale spíš by měl ten informační prostor naplňovat informacemi, kterým ten občan může věřit. Takže snažíme se o aktivní informování než vyvracení nějakých lží a dezinformací, protože vždy bude skupina lidí, která těm věcem bude věřit, ať se děje, co se děje. My s pojmem kritické myšlení tolik neoperujeme, my operujeme spíš jako s pojmy důvěra ve stát a informace. Jako bylo by fajn, kdyby lidé měli kritické myšlení, ale my se snažíme spíš vzbuzovat důvěru v tu informaci, kterou občan přijímá, protože kdo jiný by měl ty důvěryhodné informace poskytovat než stát.

7. Jak často se setkáváte s potenciálními případy dezinformací ve Vaší pracovní oblasti?

Viz. Otázka č. 6

8. Jaké metody nebo postupy používáte k identifikaci dezinformací ve své práci?

Čerpání z ověřených zdrojů čistě, už nezapojuji ani to kritické myšlení, ale čistě máme ověřené zdroje, podle kterých se řídíme. Já sám se dívám z pohledu té instituce. Naším úkolem není ani jako vyvracet, že Země není placatá. Nemáme přesvědčovat lidi o tom, že mají nějaký názor, který se nemusí slučovat s naším názorem. Náš „boj s dezinformacemi“ je opravdu jako strategická komunikace, to znamená poskytování ověřených informací. Abych to shrnul: Ověřování faktů a prostě faktické znalosti.

9. Využíváte kritické myšlení ve své každodenní práci nebo v rozhodovacím procesu?

Ano samozřejmě využívám jako ověřování informace a zároveň je to o tom, že člověk samozřejmě načerpá z nějakých ověřených zdrojů.

10. Pokud ano, můžete poskytnout konkrétní příklad ze své praxe, kdy bylo kritické myšlení klíčové při odhalování dezinformací?

Případ otráveného ukrajinského obilí, nebo je to klidně i ta střelba na filozofické fakultě, ale zase není to o kritickém myšlení, je to o ověřování faktů a zdrojů. Pokud se někde objeví informace, že střelec na Filozofické fakultě byl Ukrajinec, tak to nejjednodušší, co my můžeme udělat, je zavolat prostě na policii a doptat se policie, jaké národnosti byl pachatel? Informaci vyvrátí ten orgán, a s tím pak nějakým způsobem pracujeme, to znamená ano kritický myšlení aplikujeme jako každý. Ale pointa je prostě faktické ověřování informací.

11. Souhlasíte s hypotézou, že kritické myšlení je efektivním prostředkem při identifikaci dezinformací?

Ano, ale neříkám, že jediným, ale jestli efektivní v okamžiku, kdy máte takové množství informací... Je to bezesporu jeden z nástrojů, ale zároveň je potřeba se v tom informačním prostředí víc vyznat. Znat různé manipulativní techniky. Kritické myšlení nebude fungovat na všechny a to znamená, že je potřeba aplikovat i jiné metody než jen kritické myšlení.

12. Jaký je váš věk? A jak dlouho pracujete ve Vaší specializaci?

Je mi 42 let a na vnitru pracuji 2 roky.

13. Jak byste zhodnotil /a vztah mezi věkem a schopností identifikovat dezinformace?

To si myslím, že tam nebude úplně přímá korelace v okamžiku, kdy je to člověk, má nastavené způsoby, jak vnímá informace, žije v tom informačním prostředí, pohybuje se na internetu a chápe jednotlivé zákoutí toho prostředí, tak si myslím, že tam věk až zas tak významnou roli jako nehraje.

14. Myslíte si, že je společnost dostatečně edukována v oblasti dezinformací?

Ne, ale podívejte se jako dezinformace je hrozně malá část té problematiky. A spousta lidí podlehla iluzi, že tady bude někdo bojovat proti dezinformacím a ten terminus technikus se bohužel natolik používal, že je hrozně těžký se z toho vymanit. Jako dezinformace s nimi v zásadě nelze bojovat, protože když někdo nějaké lži věřit chce, tak jí prostě jako věřit bude.

15. Jak by mohlo začlenění kritického myšlení do výuky prospět společnosti?

Aby škola nenabízela jenom znalosti, ale kompetenční vzdělávání. Ať už jsou to jako kompetence v informační gramotnosti, AI, nějaké mediální

vzdělávání nebo samozřejmě i to kritické myšlení, které vlastně potom pod sebou má nějakou snahu o to, aby člověk vůbec rozuměl psanému textu a byl schopen interpretovat informaci, kterou dostává.

16. Mohla by být mládež, díky tomu více imunní vůči negativnímu vlivu médií a sociálních sítí?

Jako nějakým způsobem ano, ale zase je to prostě o tom, jaká je rodina a sociální zázemí, ve kterém člověk vyrůstá. Jako to nejde vyčítat, takže pokud bude vyrůstat v prostředí, kde nemá hodnotovou morální kotvu, neví, co je dobré, co je správné. Nevidí, že se nemá strkat hlavu do igelitového sáčku a nechávat ji tam 10 minut, tak to vám prostě kritické myšlení nepomůže.

17. Jak by podle Vás mohly organizace a instituce podporovat rozvoj a zařazení kritického myšlení do vzdělávacího systému v oblasti boje proti dezinformacím?

Jako když budu mluvit z toho institucionálního pohledu, tak školství má rámcové vzdělávací programy. Je tam i kompetenční vzdělávání. Ale je potřeba, aby se povzbuzovalo učitele k tomu, aby předávali tyto kompetence dál a potom to s těmi žáky rozvíjeli. Dále identifikovali aktéry, kteří jim s tím mohou pomoci, teď myslím různé neziskovky, anebo knihovny, které mají velkou důvěru a zároveň mají širokou síť, kde mohou působit.

18. Jak začlenit kritické myšlení do každodenního života?

Není to věc, kterou byste začala praktikovat teď. Kdyby Vám někdo řekl, že máte začít kriticky myslet, tak nezačnete kriticky myslet hned. Je to vlastně nějaký celoživotní proces, který samozřejmě získáte. Jak už jsem říkal jak vzděláním a částečně potom ve škole těmi praktickými zkušenostmi.

19. Souhlasíte s hypotézou, že zařazením kritického myšlení do vzdělávacího systému by bylo možné zvýšit odolnost společnosti proti dezinformacím?

Ano, ale zase nejen tohle jo, je to celá škála dovedností. Je potřeba budovat celkovou odolnost společnosti. A prostě ne každý k tomu má predispozice, že jo?

Děkuji za Váš čas a odpovědi.

Příloha č. 5 - Rozhovor Peter Jančárik

1. **Dobrý den, uveďte prosím Vaše jméno, co je Vaše specializace a čemu se věnujete?**

Tak já jsem Peter Jančárik, pět let jsem se věnoval oblastí marketingu a komunikaci a v rámci toho jsem pracoval i pro neziskový sektor, různé fundraisingové kampaně, advokační kampaně. Téma dezinformací, to je něco, co mě zajímá zhruba od roku 2010. Jednalo se o téma očkování a anti vakcinačního hnutí. Někdy v roce 2016 jsem spoluzakládal projekt Konspiratori.sk, který vlastně vznikl jako iniciativa soukromého sektoru, dělat něco proti dezinformacím. Od roku 2020 jsem nastoupil do seznamu jako projektový koordinátor pro oblast dezinformací a mám tam na starosti vlastně ty projekty, které nějakým způsobem souvisí s dezinformacemi a kvalitou médií.

2. **Považujete se za odborníka?**

Zní to nafoukaně, ale asi trochu ano.

3. **Jak byste definoval / a kritické myšlení? A co jsou to podle Vás dezinformace?**

Jedná se o pojem, který má podle mě velký problém u nás, do velké míry ho ukradla dezinformační scéna. Ti dezinformátoři říkají, že my jsme ti, kteří Vám ukazují, jak to je doopravdy. Ono je to tak trošku zprofanované slovo, kriticky myslet, znamená nevěřit ničemu, být schopný kriticky vyhodnotit zdroje a kvalitu informací. Myslím si, že největší úspěch dezinformátorů je, že rozpustili pojem pravda a fakt, že vlastně si myslíme, že kdo ví, jak to je doopravdy, a že přece nevíme, jak to bylo. A toto je podle mě, jakože obrovské vítězství dezinformátorské scény, že jsme začali pochybovat o tom, že existuje pravda a fakta. Dezinformace jsou ještě více zprofanovaný pojem jako kritické myšlení, jeho problém je, že vlastně ten pravý význam toho slova, že někdo úmyslně podá nějakou nepravdivou informaci, se velmi těžko dokazuje.

4. **Jaká je Vaše první zkušenost s termínem dezinformace? Případně je nějaká událost, kdy tento pojem začal více pronikat do Vašeho povědomí?**

No je to rok 2010 pamatuji si to dodnes. No, prostě to anti vakcinační hnutí konkrétně na Slovensku už tady bylo na velkém vzestupu Ty narativy se strašně opakují a funguje to. Potom jsem začal číst, o tom, jak to tedy je, začalo mě to fascinovat.

5. **Pokud ano, jak to změnilo Váš pohled na přijímání informací?**

Co mě to naučilo, je být schopný vyhodnocovat si zdroje v oblasti, kde nejsme expert. Člověk by při čtení něčeho měl být schopný říct že aha, toto je asi predátorský časopis a toto je asi hodnověrný žurnál, který tomu opravdu rozumí. Toto jsou asi authority, kterým budu věřit. Dokázat se orientovat a být informovaný aspoň do takové míry, do jaké vím, že jsem schopný dělat kvalifikované rozhodnutí. A zároveň mě to naučilo jedno důležité poznání, a to je ta emoční stránka těch dezinformací, že na vás působí emočně.

6. **Jak souvisí Vaše práce s pojmy dezinformace a kritické myšlení?**

No kompletně, je to v podstatě moje práce, a to znamená, že například mívám pravidelnou poradou s našimi editory diskusí. Řešíme aktuální témata a například trénujeme novou AI inteligenci, aby byla schopna

párovat dezinformační narativy v komentářích a diskusích, kde denně padá až 10 000 komentářů. A aby do velké míry dokázali trošku pomoci těm editorům od toho, aby vše filtrovali ručně.

7. **Jak často se setkáváte s potenciálními případy dezinformací ve Vaší pracovní oblasti?**

Denně, viz. otázka č. 7.

8. **Jaké metody nebo postupy používáte k identifikaci dezinformací ve své práci?**

No zrovna dneska jsem něco hledal, byl to vlastně náš článek na seznamu, který kolega právě promýšlel, jestli pustí do éteru. Když třeba najdu nějakou hloupost, nějaké šokující číslo. Čtu nějaké šokující číslo, tak bych rád viděl nějaký šokující důkaz. A tak začnu pátrat, kdo to vlastně tvrdí, kdo se k tomu vyjadřuje? Jak už jsem zjistil, že to je nějaký týpek, který prostě chodí a říká všem, jak nás všechny vakcína zabije, tak vím, že mu nemám asi věřit. A toto je problém, že většině lidí se to nechce dělat. My jako platforma cítíme zodpovědnost, že to dělat musíme, protože nechceme tam pustit nějakou kravinu. A ten titulek byl prostě alarmistický a tvrdil něco co mohlo být zle interpretované. Navíc k tomu to vyšlo v nějakém predátorském časopise, který prostě má chronický problém s tím, že vydává mizerné studie. A toto bychom měli dělat na pozadí všeho, a já jsem s tím strávil asi půl hodinu. No a kdo má dneska půl hodinu na to, aby si ověřoval každou informaci třeba na Facebooku. Ano, umět googlit je důležité, jestli se snažíte vrátit se k té podstatě kritického myšlení, je toto hodnověrný zdroj anebo ne? A interpretuje to médium správně? Takže člověk je už taky jako skeptický, zdravý skepticismus je důležitý.

9. **Využíváte kritické myšlení ve své každodenní práci nebo v rozhodovacím procesu?**

Ano, každý den. Například jsem ten, který říká, ano, nesouhlasím s tím, je to hloupý názor, ale je to stále názor. Nemůžeme mít zase cenzuru, že nechceme žádný jiný názor. Já jsem tento týden prostě pustil, teda já nejsem jediný, kdo rozhoduje, ale často se radím s editory, prakticky každý den, při nějakých sporných momentech a většinu z nich přiklepneme, že OK, prostě nesouhlasíme s tím, ale je to jeho názor. Je to manipulativně podané, já bych to postavil jinak, ale neklame to a nemanipuluje to za hranu toho, že to podněcuje nenávisť k někomu.

10. **Pokud ano, můžete poskytnout konkrétní příklad ze své praxe, kdy bylo kritické myšlení klíčové při odhalování dezinformací?**

Viz. předcházející otázky.

11. **Souhlasíte s hypotézou, že kritické myšlení je efektivním prostředkem při identifikaci dezinformací?**

Ano, to je velmi dobře formulované. Určitě to je efektivní pro identifikaci dezinformací jo, ale ne na jejich prevenci.

12. **Jaký je váš věk? A jak dlouho pracujete ve Vaší specializaci?**

Bohužel už 40 let, od minulého měsíce. Mé specializaci, no podle toho, jak ji ohraničit, jakože anti vakcínou od roku 2010. Ale to hodně jako fanoušek. No, pracovníě by se dalo říct, že 14 let.

13. **Jak byste zhodnotil /a vztah mezi věkem a schopností identifikovat dezinformace?**

Myslím si, že když školíme mladé lidi, tak jsou připravení na sociální svět. To bych dodal, že je hlavní rozdíl od uživatelů Facebooku s květinami v profilu. Ale je třeba je školit od škol až po starší generaci. Která například ten Facebook má, ale je nastavený tak, že jim ukazuje šílené věci a oni to ne vždycky dokážou až tak dobře odlišit.

14. Myslíte si, že je společnost dostatečně edukována v oblasti dezinformací?

Ne. Máme dostatek informací o jejich existenci, ale nejsme edukováni v jejich odhalování.

15. Jak by mohlo začlenění kritického myšlení do výuky prospět společnosti?

No prospět společnosti to může v momentě, kdy se s tím značně odmalička. Finsko například, anebo i pobaltské státy jsou v tomto velmi popředu oproti nám. Mám známého z Estonska, který se věnuje strategické komunikaci, kterou tam teď vláda rozběhla ve velkém. Například třeba zapojit základní školy, kurzy kritického myšlení, ale i střední školy. Neziskovky v Česku jsou na tom trochu lépe než ve Slovensku, ale stejně jsme pozadu. A potom na vysoké už je pozdě. Je třeba začít včas.

16. Mohla by být mládež, díky tomu více imunní vůči negativnímu vlivu médií a sociálních sítí?

Jo, ale určitě, že odolnější, ale každý dělal hlouposti.

17. Jak by podle Vás mohly organizace a instituce podporovat rozvoj a zařazení kritického myšlení do vzdělávacího systému v oblasti boje proti dezinformacím?

Měli by to nějakým způsobem asi dostat do toho státu, a pokud to nebude v nějakých učebních osnovách, tak je potom jakoby těžko s tím.

18. Jak začlenit kritické myšlení do každodenního života?

No zkusit to aplikovat, vědět, že existují dezinformace, a když se mi nějaká šílenost objeví na Facebooku, tak jsem schopný to vyhodnotit. Některé věci ale trvají dlouho.

19. Souhlasíte s hypotézou, že zařazením kritického myšlení do vzdělávacího systému by bylo možné zvýšit odolnost společnosti proti dezinformacím?

Jo, no možná zvýšit odolnost ano, ale to je ta odolnost ne imunita.

Děkuji za Váš čas a odpovědi.

Příloha č. 6 - Rozhovor Marek Chromý

1. **Dobrý den, uveďte prosím Vaše jméno, co je Vaše specializace a čemu se věnujete?**

Marek Chromý, vedoucí analytik Transparency International – Česká republika o.p.s.; věnuji se především investigativně na základě veřejně dostupných zdrojů (OSINT), tematicky pak především praní peněz, transparentnost veřejných zakázek, střet zájmů, vzdělávání veřejnosti a mnoho dalších.

2. **Považujete se za odborníka?**

Ano.

3. **Jak byste definoval / a kritické myšlení? A co jsou to podle Vás dezinformace?**

Schopnost porozumět myšlence, prozkoumat ji, porovnat ji se zkušenostmi/znalostmi odborníků na dané téma, ale i svými vlastními. Plně nebo částečně nepravdivá informace šířená za účelem někoho oklamat.

4. **Jaká je Vaše první zkušenost s termínem dezinformace? Případně je nějaká událost, kdy tento pojem začal více pronikat do Vašeho povědomí?**

Jako nejstarší událost/historku si vybavuji v době studia na základní škole, kdy kantor/ka na mé škole šířil/a dezinformačně-konspirační teorie o teroristických útocích z 11. září 2001 jako jeden z argumentů jeho/její protizápadního vnímání světa. Protože jsem se na celou událost díval živě v televizi, tak mě „historka“ o tom, že do budov WTO ve skutečnosti narazila raketa donutila si dohledat informace na internetu, protože to neodpovídalo tomu, co jsem viděl v televizi, a to doslova před pár dny. Jde tedy o zkušenost z cca poloviny září 2001.

5. **Pokud ano, jak to změnilo Váš pohled na přijímání informací?**

Zpětně řečeno trochu ano, bylo to snad poprvé, kdy jsem se setkal s úmyslným lhaním o nějaké veřejné události. Myslím, že mi jako dítěti mohlo dojít, že o veřejných událostech existuje nějaká jedna šířená „pravda“ a že je třeba o veřejném dění více přemýšlet.

6. **Jak souvisí Vaše práce s pojmy dezinformace a kritické myšlení?**

V práci se potýkám s dezinformacemi, ať už o naší organizaci, o lidech aktivních ve veřejném dění, případně o určitých událostech veřejného dění. Osobně se s nimi ale nemusím vypořádávat jinak než se v nich orientovat. Kritické myšlení je v mé práci naopak klíčové. Vyšetřování považují za proces, který vyžaduje permanentní zkoumání informací, neboť jejich nekritické přijímání jen obtížně vede k požadovanému výsledku, tedy pravdě.

7. **Jak často se setkáváte s potenciálními případy dezinformací ve Vaší pracovní oblasti?**

Odhadem jednou týdně.

8. **Jaké metody nebo postupy používáte k identifikaci dezinformací ve své práci?**

Je to právě kritické zhodnocení informace dle mých informací/zkušeností a relevantních osob, ať už renomovaných odborníků anebo kolegů.

9. **Využíváte kritické myšlení ve své každodenní práci nebo v rozhodovacím procesu?**

Bez pochyby.

10. Pokud ano, můžete poskytnout konkrétní příklad ze své praxe, kdy bylo kritické myšlení klíčové při odhalování dezinformací?

Během jedné schůzky mi externí partner nabídl případ k investigaci, který v jeho podání vypadal poměrně zajímavě a také jasně, možná až moc. Při bližším prozkoumání detailů ale bylo jasné, že partner zatajil řadu důležitých informací, které stavěly jak partnera, tak celý případ do značně negativního světla a bylo jasné, že partner úmyslně lhal.

11. Souhlasíte s hypotézou, že kritické myšlení je efektivním prostředkem při identifikaci dezinformací?

Naprosto.

12. Jaký je váš věk? A jak dlouho pracujete ve Vaší specializaci?

33 let. Osmým rokem.

13. Jak byste zhodnotil /a vztah mezi věkem a schopností identifikovat dezinformace?

Podle vědecké zásady, že korelace neimplikuje kauzalitu. Myslím si, že mileniálové nebo generace Z je v obecné rovině schopnější identifikovat dezinformaci než starší generace, ale je to především lepším vzděláním, ať už v tom, co to je dezinformace, ale také v ověřování informací obecně.

14. Myslíte si, že je společnost dostatečně edukována v oblasti dezinformací?

Rozhodně ne. Aby společnost mohla být edukována odpovídajícím způsobem, musela by k tomu mimo jiné existovat politická vůle a systémová strategie tak, aby edukace nebyla závislá jen na těch, kteří se jí chtějí věnovat nad rámec své běžné vzdělávací činnosti. Strategie i politická vůle v ČR ale chybí.

15. Jak by mohlo začlenění kritického myšlení do výuky prospět společnosti?

Obecně je kritické myšlení velmi užitečné při vzdělávání, neboť umožňuje aplikaci myšlenek, postupů, které už student zná, na nové věci, což je „soft skill“, který se pak snadno uplatňuje po celý život. Nejde tedy jen o odhalování dezinformací, ale i o schopnost adaptace.

16. Mohla by být mládež, díky tomu více imunní vůči negativnímu vlivu médií a sociálních sítí?

Data ze států, kde je boj proti dezinformacím systematický, napovídají, že tomu tak může být.

17. Jak by podle Vás mohly organizace a instituce podporovat rozvoj a zařazení kritického myšlení do vzdělávacího systému v oblasti boje proti dezinformacím?

Jak jsem naznačil výše – myslím, že je potřeba, aby především stát měl politickou vůli s dezinformacemi něco dělat, a ideálně aby se tato vůle promítla do kvalitní strategie, která by měla právě měla obsahovat detailní popis toho, jak kritické myšlení zařadit do vzdělávacího systému, a také jak vzdělat učitele, tak, aby byli schopni kritické myšlení svým studentům předat. Proto si myslím, že je klíčové přesvědčit politickou reprezentaci o tom, že kritické myšlení je nejen prospěšné pro odolnost společnosti proti dezinformacím, ale pro rozvoj společnosti jako takové.

18. Jak začlenit kritické myšlení do každodenního života?

Těch způsobů nebo strategií je celá řada a nejsem odborník na to, abych dokázal říct, která funguje anebo funguje lépe než ostatní. V každém

případě je ale třeba si uvědomit, že má jednotlivec problém se svým uvažováním. U některých stážistů se mi osvědčila reakce klasickou bezelstnou dětskou otázkou „a proč?“ na všechna deklarovaná fakta, zjištění, v rámci investigace. V řádu týdnů pak měla tato poměrně otravná metoda pozitivní dopad na uvažování stážistů nejen o pracovních záležitostech, ale i o veřejném dění. Jestli to ale vedlo k úspěchům i mimo stáž, to nedovedu říct.

19. **Souhlasíte s hypotézou, že zařazením kritického myšlení do vzdělávacího systému by bylo možné zvýšit odolnost společnosti proti dezinformacím?**

Bez výhrad.

Děkuji za Váš čas a odpovědi.

Příloha č. 7 - Rozhovor Josef Holý

1. **Dobrý den, uveďte prosím Vaše jméno, co je Vaše specializace a čemu se věnujete?**

Tak já se jmenuji Josef Holý a jsem technolog inženýr v oboru IT a poslední 3 roky nebo respektive takhle, posledních asi 7 let se věnuji problematice umělé inteligence, sociálních sítí a jejich algoritmů působících na naše životy. A poslední tři a půl roku dělám podcast, který se jmenuje Kanárci v síti, a taky letos v zimním semestru působím jako externí lektor na fakultě informačních technologií ČVUT. Zaměřuji se na, dejme tomu, na širší oblast něčeho, čemu se dá říkat digitální manipulace v podstatě, jakým způsobem digitální technologie ovlivňují náš mozek. Takže to zahrnuje například i dezinformace, propagandu, ale zároveň to pokrývá i jako širší oblast ve smyslu jako reklamy v politické komunikaci.

2. **Považujete se za odborníka?**

Ne, vůbec.

3. **Jak byste definoval / a kritické myšlení? A co jsou to podle Vás dezinformace?**

Jo, tak kritickým myšlení nemáme podléhat našim předsudkům a máme se koukat kriticky na informace, na které je třeba snažit se nahlížet z různých perspektiv. Máme se snažit konfrontovat s tím, co víme potažmo, s expertízou, která vychází, dejme tomu z nějakých autorizovaných zdrojů. Už Emanuel Kant říkal, použijeme svůj rozum a tak dále. Dezinformace mají řadu definic a naše vláda jí asi taky nějak definuje, zrovna teda ty lidi, který to znají, ale my používáme definici, která, jak jsem dohledal, nebo jak jsem zjistil, je definice, kterou vlastně vymysleli Rusové v padesátých letech, že dezinformace je lživá informace, která je záměrně vytvořená a šířená. To je hrozně důležitý, záměrně vytvořená a šířená za účelem matení veřejnosti. Právě to šířit, znamená potřebuji vynaložit nějaký prostředky úsilí energii. Obecně řečeno, na to, abych tu dezinformaci, abych teda tu lživou informaci dostal, dejme tomu mezi co nejvíc lidí nebo do cílového segmentu a tak dále.

4. **Jaká je Vaše první zkušenost s termínem dezinformace? Případně je nějaká událost, kdy tento pojem začal více pronikat do Vašeho povědomí?**

Tak pro mě ten největší zlomový okamžik byl jako později než třeba u řady lidí, který se v tomto oboru pohybují. Teda ta uprchlická krize někdy 2014–2015, kdy prostě už jsme byli všichni na Facebooku, nebo teda prostě řada lidí. A kolovaly ty specifikovaný fotky nebo převzatý fotky z Indie, kde jsou lidi bílé barvy pleti pověšeny za vlak a pak někdo někde někoho tahá z kamionu. Už je to 9 let zpátky nebo skoro 10, když jsem tu dezinformaci, viděl, takže to byl pro mě ten jako iniciační okamžik, kdy jsem se asi setkal poprvé ve velkém míře.

5. **Pokud ano, jak to změnilo Váš pohled na přijímání informací?**

Takhle ... prožíváme krizi autorit, a to jsem si uvědomil v průběhu let, ne z toho roku 2015. Protože prostě tenhle typ lidí jako Okamura a Rusové, kteří se prostě dostali a strašili, ale myslím si během covidu se to ukázalo jako v plný míře. Mě osobně došlo jako u covidu, že pravda neexistuje. To je to, co zase říkají dezinformátoři. Je pravda, jako de facto, že žijeme v post faktické době a tak dál. Já si myslím, že jako pravda existuje. Kdyby vám

řekli něco jiného, ale že prostě existuje jako nějaká realita, abych byl teda přesný a my se tím poznáním k ní snažíme přiblížit.

6. Jak souvisí Vaše práce s pojmy dezinformace a kritické myšlení?

Jo no, jestli souvisí, tak já nejsem jakoby ten primární výzkumný v oboru dezinformací. Ale jsem ten, kdo sleduje analýzy, které probíhají jak u nás, tak ve světě. Z těch se snažím komunikovat s veřejností pomocí přednášek a dalších věcí. To samé se týká i technologií a umělé inteligence. Asi se tomu dneska dá říkat jako nějaký komunikátor vědy, někdo, kdo to umí nějak poutavě sdělit a napsat. Jo, a já se vidím jako primárně komunikátor toho problému a potenciálních řešení, kterých je samozřejmě spektrum. To znamená, že sleduji oblast regulací, jak na národní, tak evropské úrovni i v Americe.

7. Jak často se setkáváte s potenciálními případy dezinformací ve Vaší pracovní oblasti?

Na každodenní bázi.

8. Jaké metody nebo postupy používáte k identifikaci dezinformací ve své práci?

Základ je, že máte nějak zmapovaný ty zdroje, to znamená vědět o těch dezinformačních webech. A pak ta obsahová analýza, že jo? Tak jako samozřejmě to se stává komplikovanější, komplikovanější, protože nám chodí a bude chodit stále více různého obsahu, který bude vyfabrikovaný, to znamená uměle vytvořený, bude dezinterpretovat tu a tu realitu atd. A teď tu analýzu toho obsahu můžete dělat. To znamená, když máte obrázek, tak ještě zaplatí pánbůh pořád tam pomáhá někdo vždycky, takže informace jsou u nějakých ověřených zdrojů.

9. Využíváte kritické myšlení ve své každodenní práci nebo v rozhodovacím procesu?

Ano.

10. Pokud ano, můžete poskytnout konkrétní příklad ze své praxe, kdy bylo kritické myšlení klíčové při odhalování dezinformací?

Jako asi nesčetněkrát. Já se snažím zjistit nějaký příklad. Prostě přesně typický příklad dezinformace je, že Rusové lhali o vakcíně Sputnik, a ještě to šířili. Takže ano, definici to splňuje. A teď na přesně nedefinovaném kanále se dostává na jedné straně, že americká západní firma nevzdává naděje obnovy dodávky vakcín, a na druhé straně je velký nadbytek ruské vakcíny, která bude levnější a okamžitě dodaná. Takže nás zachrání, protože jsme zrovna v tom nejvyšším covidu a lidi umírají. Tak Rusové se o to opřeli a začali se prostě tlačit jako všude. A halda lidí tomu podlehla a potom to potřebovalo někoho, jako je pan profesor Konvalinka, lidi s tituly, prostě tyhle lidi, který tomu jako skutečně rozumí, aby jako biochemik, nebo někdo řekl, že ta studie je nepodložená. Jo, a ještě k tomu potom přijde další, někdo z farmy a řekne, no a Rusové ty vakcíny vyrábějí v Indii a nemají na to kapacity, to znamená, oni vám tady říkají, že nám dodají milion, ale oni je nedodají.

11. Souhlasíte s hypotézou, že kritické myšlení je efektivním prostředkem při identifikaci dezinformací?

Ano, ale... Není to, ale ten „silver bullet“ prostě jako. Je to jeden z instrumentů, které můžou pomoci? Ano, určitě.

12. Jaký je váš věk? A jak dlouho pracujete ve Vaší specializaci?

Je mi 44 let. Když nejde o dezinformace, tak přes 20 let praxe. Když se budeme bavit o dezinformacích, tak to můžeme říct od roku 2016 takže 8 let.

13. Jak byste zhodnotil /a vztah mezi věkem a schopností identifikovat dezinformace?

Bohužel se ukazuje, na těch výzkumech, že ne nutně nejvíce šíří dezinformace senioři. Chci, aby to bylo korektní. Chci říct, že to nesouvisí ani s věkem, ani se vzděláním, ani s pohlavím, ani s ničím jiným. Na druhou stranu, když máte zemi, kdy někteří ještě zažili pád komunismu, tak prostě tu existenci chápou jinak. Že mají utvořený ten světonázor nějak. Snažil bych si představit, že někdo prostě 40 let je masírovaný komunistickou propagandou, který nevěřil sice, ale prostě jen principem opakovaných expozič, vám to do té hlavy vleze, naučí vás to něco na příště? A pak je tady ten segment, kolem 60-70 let, který si posílá ty řetězové e-maily, když to úplně jako zjednodušíme je často nemocný, má různé problémy související s věkem, kognitivní schopnosti klesají. Jde o to, že prostě v tom věku toho máme prostě hodně. Do toho vám prostě posílají jako obrázky, jaký to bylo zamlada, ona rekreace na chatě, jak jsme hráli volejbal, a pak vám tam hodí ruskou propagandu, která notabene je ještě ušitá na to, aby vám to sedlo. Já si myslím, že věk tam hraje roli. Jo, protože prostě ty starší lidi jsou vůči tomu náchylnější a nejsou mediálně gramotní. No, takže ano souvisí.

14. Myslíte si, že je společnost dostatečně edukována v oblasti dezinformací?

Ne v oblasti dezinformací, ale v oblasti právě mediální gramotnosti a kritického myšlení. Je to strašné, ale to jsou ty dlouhý míče. Jo v okamžiku, kdy nějaký politik nebo někdo řekne dezinformaci, nemusíme bojovat, musíme bojovat ve vzdělání v oblasti mediální gramotnosti. Tak, jak říká Saša Alvarová: „To je jako když vám hoří barák, a vy jdete měnit požární směrnice.“ Jo, prostě to jsou ty dlouhý míče. Prostě nám to v danou chvíli nepomůže.

15. Jak by mohlo začlenění kritického myšlení do výuky prospět společnosti?

Tak já si to a myslím si, že to probíhá, protože mám možnost sledovat takový ty osvětenější lidi z té sféry. Mám děti a chodím na třídní schůzky a tam se objevuje kritické myšlení jako termín. Jo, takže oni jako u těch dětí se snaží, to do těch předmětů nějakým způsobem zahrnout, jakým způsobem by nám to mohlo pomoci? Jako vlastně v rámci té kognitivní bezpečnosti a odolnosti té společnosti? Jo, kdy jako my jako jednotlivci, tak my jako společnost prostě budeme odolnější vůči nepřátelskému psychologickému ovlivňování. Psychologický ovlivňování, to je otázka odolnosti.

16. Mohla by být mládež, díky tomu více imunní vůči negativnímu vlivu médií a sociálních sítí?

Já si myslím, že jo a nejenom imunní. Já si myslím, že tomu dáváme určitou naději. Paradoxně, že jak mládež teď už vlastně vyrostly na těch sociálních sítích do velký míry. Tak to vypadá, že budou mít daleko lepší imunitu vůči tomu, co prostě funguje dneska nejenom na důchodce, ale třeba i na tu mojí generaci, tak na vás už tolik fungovat nebude. Současný manipulativní

kampaně, který na mě nebo starší fungují, tak na ně už fungovat nebudou, protože prostě uvidí ten jazyk. Uvidí, že to vystřelilo moc rychle a rovnou to přeskochí.

17. Jak by podle Vás mohly organizace a instituce podporovat rozvoj a zařazení kritického myšlení do vzdělávacího systému v oblasti boje proti dezinformacím?

Nevím.

18. Jak začlenit kritické myšlení do každodenního života?

Je to neustálá praxe, je to prostě práce na sobě, je to součást osobnostního rozvoje.

19. Souhlasíte s hypotézou, že zařazením kritického myšlení do vzdělávacího systému by bylo možné zvýšit odolnost společnosti proti dezinformacím?

Jednoznačně ano.

Děkuji za Váš čas a odpovědi.

Příloha č. 8 - Rozhovor Lukáš Hána

1. **Dobrý den, uveďte prosím Vaše jméno, co je Vaše specializace a čemu se věnujete?**

Jsem Lukáš Hána, deset let učím kritické myšlení, hlavně zaměstnance v různých firmách na školeních a dělám přednášky, pořádáme konference na kritické myšlení, těch už bylo asi 8 ročníků a spolupracuji s univerzitami a dělám akce pro veřejnost.

2. **Považujete se za odborníka?**

U kritického myšlení asi jo.

3. **Jak byste definoval / a kritické myšlení? A co jsou to podle Vás dezinformace?**

Já pracuji s definicí, že kritické myšlení je schopnost samostatně posuzovat a vyhodnocovat informace nebo pracovat s informacemi a rozumně se na jejich základě rozhodovat. Pod tím pracovat s informacemi, tam spadá všechno jako ověřovat, co je pravda, co ne, vyhodnocovat sílu důkazů, důvěry, hodnot informací a zdrojů a všechny tyto věci, kde je to zajímavé, a to je jádro kritického myšlení. Ale vidím tam i tu schopnost potom se rozhodovat, tam zase jsou další chyby, s kterými se dá pracovat, kterým můžeme předcházet. Takže my, když pracujeme s informacemi, tak chceme samozřejmě pracovat, nebo měli bychom pracovat ideálně s těmi nejvyššími dostupnými informacemi, které jsou v dispozici. Dneska není problém, že by těch informací bylo málo, naopak spíš máme co dělat, abychom je všechny zvládli nějak zpracovat, ale co je důležité si uvědomit, je, že samozřejmě ne všechny ty informace jsou důvěryhodné a je potřeba je odfiltrovat a odlišit ty informace, kterým bychom pozornost věnovat neměli, které mohou být různě zavádějící, chybné a podobně. A dezinformace je jako podskupina těchto informací. To jsou informace, které jsou záměrně vytvořené a šířené se zájmem někoho poškodit, oklamat. Já tam rozlišuji tři druhy takových škodlivých informací. Jedna jsou právě ty dezinformace, které jsme si popsali, ale problém u dezinformací je takový, že, abychom mohli něco označit za dezinformaci, tak to předpokládá, že známe i ten zlý úmysl toho tvůrce nebo toho, kdo je šíří, což je z právního hlediska celkem problematické. Takže se pracuje častěji v této oblasti nebo i ve výzkumech s termínem misinformace. Misinformace je vlastně termín pro to, kdy jde o nepravdivou informaci, ale už nevyžaduje ten zlý záměr. Často jsou to informace, které jsou sice nepravdivé, ale jsou šířeny vlastně v dobré víře nebo ve víře, že jde o pravdivé informace. A je důležité to rozlišovat. Pak jsou ještě ty třetí, to jsou malinformace, a to jsou informace, které jsou pravdivé, ale jsou šířeny schválně v nějakém kontextu nebo ve chvíli, aby napáchaly škodu. Jsou šířeny s tím zlým zájmem, ale přitom jde o pravdivé informace. To bývají většinou třeba nějaké věci, na kterých rozjždějí třeba nějaké spekulace a podobně, Je to třeba pravdivé, ale cílem je poškodit třeba nějakého kandidáta do voleb a podobně.

4. **Jaká je Vaše první zkušenost s termínem dezinformace? Případně je nějaká událost, kdy tento pojem začal více pronikat do Vašeho povědomí?**

Já se přiznám, že jsem si na nic takhle konkrétního nebo formativního nevzpomněl. Já jsem se dostal k tématu kritického myšlení přes vyjednávání a manipulativní techniky, které, když jsem začal nějak

studovat, tak mne zaujalo, že jak to na mě všechno funguje. Tak jsem si říkal, že když je budu znát, tak třeba na mě tolik fungovat nebudou, ale vlastně, když jsem to začal studovat, tak jsem se dostal ke kritickému myšlení a zjistil jsem, že člověk nikoho jiného nepotřebuje k tomu, aby byl klamán, že jsme k tomu úplně vybavení sami. A to byl vlastně moment, kdy jsem se dostal ke kritickému myšlení a ke zlepšování úsudku. Co se týče těch dezinformací, pamatuji si téma radaru, kdy se řešilo, jestli budou mít Američani u nás jako radar nebo ne. Byla kolem toho velká diskuse. Tak potom zpětně jsem to vlastně vnímal hodně, že tam sehrály dezinformace velkou roli. Úplně jsem si to neuvědomil v tu danou chvíli, ale tam si pamatuji, že to je takový první moment, který nějak významně vnímám. A potom u většiny lidí to je samozřejmě, když zjistí, že jim rodiče lhali, že existuje ježíšek. To si zrovna ve svém případě nevybavuji, ale hodně lidí to sdílí.

5. **Pokud ano, jak to změnilo Váš pohled na přijímání informací?**

Tam je důležitý, a my se k tomu dostaneme v dalších otázkách, chápat ty informační operace v mnohem širším kontextu, že je velice matoucí pro lidi někdy a kontraproduktivní věnovat se jednotlivým dezinformacím, protože tam pak nastává takový efekt toho, že lidi vlastně pro ty jednotlivé stromy nevidí les. Cílem těch informačních operací není vás kolikrát o něčem přesvědčit, že radar je dobrý nebo špatný. Cílem je prostě rozložit vaši důvěru v oficiální informační kanály a ztratit důvěru v autority a podobně.

6. **Jak souvisí Vaše práce s pojmy dezinformace a kritické myšlení?**

S tím, že řeším ty firmy, tak úplně tolik ne, se přiznám. Setkávám se s tím spíš jako pasivně, protože samozřejmě sleduji zdroje, které se odhalování, dezinformací a „fake news“ věnují, takže většinou se ke mně něco donese přes Manipulatory.cz a podobně, Snažím se udržovat v tomto ohledu, aktualizovat si svoje představy nebo znalosti o současném dění, o těch narrativech, které jsou. Ale tím, jak fungují algoritmy a podobně, tak je pro mě hodně obtížné se k těm věcem dostávat, protože ke mně chodí naopak už ty vyvrácení.

7. **Jak často se setkáváte s potenciálními případy dezinformací ve Vaší pracovní oblasti?**

Ne, tak často.

8. **Jaké metody nebo postupy používáte k identifikaci dezinformací ve své práci?**

Jo, tak já to vnímám, že kritické myšlení je soubor nějakých kroků, nebo je to proces. Takže je to buď v tom, že si člověk klade nějaké otázky, nebo že zahrnuje nějaké kroky, kterým se věnuje. Základ je samozřejmě výběr kvalitních zdrojů, tak jak jsem říkal, „fact-checkingové“ platformy, které člověk má nějak prověřené, předplacené, kvalitní média a podobně. Ale aktivně, když si potřebuji něco ověřit, tak úplně jako základní struktura, kterou používám, je z dílny Briana Dunninga Metoda 3C. Prezентuje ji v dokumentu Principles of Curiosity a je dostupný i na webu, doporučuji zhlédnout. Tak já jsem si to přetransformoval pro sebe do češtiny jako 3Z. Je to zpochybnit, zvážit, zodpovědět. Zpochybnit pravdivost tvrzení, spočívá v tom, že se zamyslím nad tím, opravdu to tak je, opravdu se to stalo tak, jak píšou, a řeším, co jsou důkazy, které jsou předložené, co jsou teda nějaké fakta, a k těm řeším, jaké jsou teda vysvětlení. Co je mi

předkládáno, jak zní tedy to tvrzení. Zvážit spočívá v tom, že zvažuji, jestli se ty fakta nedají vysvětlit i nějak jinak, a jak. Člověk začne zvažovat ty alternativní vysvětlení. A potom ve třetím kroku je teda ta nejtěžší část, a to je zodpovědět, jak to teda je. A to spočívá v tom, že si člověk dohledává další fakta, další důkazy a vylučovací metodou se snaží v podstatě vyškrtat ty možné vysvětlení. Ideálně tam zůstane to jedno, které je platné, ale takhle to samozřejmě často nefunguje. Ale co je důležité, že v tom třetím kroku se často povede vyvrátit nebo vyloučit to původní tvrzení, které je předkládáno. A to často je v tom procesu uspokojivý závěr pro mě. Takže často se ukáže, že ty informace prostě nejsou tak, jak byly předkládané. To bývá vlastně jádro té metody. Já pak pracuji s různými nástroji, které mi pomáhají třeba v tomhle ověřování. Můj oblíbený je INVID, což je plugin do Chromu, který mi umožňuje třeba rychle prohledávat internet tzv. „Reverse image searchem“, takže si dohledávám fotografie, ověřuji, jestli byly skutečně pořízeny tam, kde byly pořízeny a dají se takhle analyzovat i videa. A potom je to taky nástroj nějakou forenzikou odhalit i třeba nějakou manipulaci s fotografiemi a podobně. Ale to už jsou často zbytečně komplikované věci. Často člověk spoustu těch věcí ověří jen z jednoduchého dohledání a konfrontaci s více zdroji.

9. Využíváte kritické myšlení ve své každodenní práci nebo v rozhodovacím procesu?

Ano, je to moje profesionální deformace.

10. Pokud ano, můžete poskytnout konkrétní příklad ze své praxe, kdy bylo kritické myšlení klíčové při odhalování dezinformací?

Myslím si, že moment, kdy to bylo nejvíc určující pro životy jednotlivců u nás, v České republice, včetně mě, tak byla samozřejmě pandemie covidu. A jsem velice skalním zastáncem očkování. A v zásadě se očkuji kdykoliv, kdy můžu, na cokoliv, na co můžu. Beru to jako jedno z největších pozitiv kritického myšlení, snižování nějakých zbytečných rizik, a naopak neřešení nějakých hloupostí. A zrovna u covidu schopnost rozlišit užitečnost opatření, ať už jde právě o očkování nebo o dodržování „social distancingu“, tak i třeba nošení respirátorů, všechno, co myslím, že je naprosto zásadní. Myslím si, že to stálo hodně lidských životů, to, že spoustu lidí nerespektovalo tyto doporučení odborníku. Takový asi nejznámější případ v tomhle je asi paní Hana Horká z Olomouce, která se netajila tím, že se radši nakazí covidem, než aby se šla naočkovat, aby získala certifikát a mohla chodit ven. To je něco, co jsme jednu dobu potřebovali. No a bohužel to v jejím případě dopadlo zle. Na následky covidu nakonec zemřela. Její syn to dával za vinu právě dezinformaci. Takže pro mě taková výrazná případová studie kritického myšlení tady naší společnosti a myslím si, že tam byl velký rozdíl v tom, jak se lidem dařilo v tom období, z hlediska alespoň zdravotního myslím.

11. Souhlasíte s hypotézou, že kritické myšlení je efektivním prostředkem při identifikaci dezinformací?

Souhlasím s tím, že... Záleží, co myslíte tím efektivní. Myslíte efektivní ve smyslu... No, určitě ano. Myslím si, že má smysl do něj investovat nějaký čas a rozvíjet ho. Není samozřejmě jediný nástroj. Jak říkám, pro spoustu lidí je prostě pohodlnější a jednodušší se řídit ověřenými informacemi z nějakých důvěryhodných zdrojů a může to stačit do nějaký míry. I tak, ale

myslím, že je spolehlivější samozřejmě vládnout vlastním klinickým myšlením.

12. Jaký je váš věk? A jak dlouho pracujete ve Vaší specializaci?

Je mi 35 a teď to bude v květnu 11 let.

13. Jak byste zhodnotil /a vztah mezi věkem a schopností identifikovat dezinformace?

Já mám trochu štěstí, že jsem v té věkové generaci, ve které jsem, protože v zásadě my jsme na tom nejlíp. Myslím si, že je to hodně dané tím, že jsme ještě mladí na to, abychom se zvládli nějak vzpamatovat z internetu a z těchto nových digitálních technologií a být digitálně gramotní. A zároveň jsme už dost staří na to, abychom ještě zažili dobu, kdy internet nebyl všude. A ještě dokážeme třeba číst nějaké delší texty a podobně, což je zase věc, se kterou bojují mladší ročníky. Takže mám v tomhle jako velké štěstí. A starší generace holt prostě bojují s tím, že třeba ta digitální gramotnost trochu pokulhává. Často je problém s angličtinou. Někdy nejlepší věc, co lidi můžou udělat pro zlepšení svého kritického myšlení a zpřístupnění kvalitních zdrojů, je začít mluvit anglicky nebo učit se anglicky. Takže to si myslím, že jsou ty hlavní hendikepy, které mají. A když to vezmu na ty mladé, tak ty zase mají výhodu v tom, že sice angličtinu většinou už teď mají slušnou, digitální gramotnost nebo schopnosti vlastně právě s technologiemi mají určitě lepší, než mám já, nebo kdyby budu mít. V čem jejich problém nebo jejich handicap zase je v tom, že jsou brutálně zahlceny informacemi, a že jim tam trochu chybí právě prostor a pozornost vlastně na to, číst třeba nějaký náročnější texty. Něco z toho je podloženo nějakými výzkumy, velká část je z toho nějaká moje interpretace.

14. Myslíte si, že je společnost dostatečně edukována v oblasti dezinformací?

Rozhodně ne. A je to citlivý téma a už je průšvih, že je to polarizovaný, že je to téma, který polarizuje společnost, to bude to do budoucna jenom větší problém a vidím to. Po každý, když děláme nějakou akci, tak máme komentáře, jako tady zase bude někdo říkat, co si mám myslet a podobně. Je to škoda, prošvihli jsme tam, myslím, jako velkou příležitost, to téma uchopit ještě v době, kdy třeba tak polarizovaný nebylo.

15. Jak by mohlo začlenění kritického myšlení do výuky prospět společnosti?

Myslím si, že je to jeden z těch základních směrů boje s dezinformacemi. Celkově vlastně posilovat nějakou, řekněme, odolnost společnosti. Bavili jsme se o covidu, tak třeba, kromě toho, že to byla zátěž pro nás jako zdravotnický systém, tak to byla zátěž i pro náš informační systém nebo schopnost společnosti tady pracovat s informacemi odborníků a podobně. Takže určitě naprosto klíčová věc je rozvoj a vzdělávání kritického myšlení. Obrovská nevýhoda samozřejmě je, že tenhle směr je velice nákladný a velice obtížný, potřebujete na to odborníky, kteří, aby někdo mohl rozvíjet kritické myšlení, tak sám musí být vzdělaný v kritickém myšlení. Znáám spoustu pedagogů, kteří mají velice dobré kritické myšlení, ale bohužel jich je pořád strašně málo na to, aby to dokázali šířit v té míře, kterou bychom potřebovali, nějak celospolečensky. Takže bohužel to vnímám tady, že to samozřejmě bude velice obtížné na řešení. Velké naděje si vkládám do té umělé inteligence tady v té oblasti a na nějaké řekněme vyškolení vlastně

toho vzdělávání a personalizaci na dané studenty. Prostě to přizpůsobit těm potřebám a podmínkám každého. Tak v tom vidím velký potenciál navzdory nějakým rizikům, které sebou samozřejmě umělá inteligence přináší, ale to už je jiné téma. Vlastně důvod, proč já vidím důvod věnovat se kritickému myšlení, je v tom, že je to pro mě způsob, jak vidět svět takový, jaký je, nebo se tomu přibližovat. A vidím obrovský průšvih z toho, když tomu tak není. To jsou přesně ty momenty, kdy lidi dělají chyby a jsou překvapení z toho, že to dopadlo jinak, než čekali. Když to vztáhnou na tu celospolečenskou rovinu, tak je to problém takzvané epistemické krize a to je vlastně neschopnost lidí se vůbec shodnout na tom, co je za problém, natož jak bychom ho měli řešit. Takže když to vztáhnou třeba příklad toho covidu, tak místo toho, abychom řešili, jaké opatření jsou teda nejeфекtivnější, které napáchají nejméně škody, ale zároveň ochrání nejvíc lidí a podobně, tak řešíme, jestli tady covid vůbec je a jestli to je jen rýma, nebo jestli to je teda nějaká závažná chřipka, nebo co, ale vlastně nejsme schopni se vlastně jakoby domluvit na tom stavu té věci, která probíhá, nebo ani teď zpětně, vlastně s několika lety odstupem nejsme schopní se shodnout, jak to teda vlastně jako bylo. A jsou tady části společnosti, který tu problematiku vnímají naprosto odlišně, a to samozřejmě vráží klín do nějaké naší schopnosti těm věcem čelit a pracovat s nimi. A to platí pro jakýkoliv jiný problém třeba i pro klimatickou změnu.

16. Mohla by být mládež, díky tomu více imunní vůči negativnímu vlivu médií a sociálních sítí?

Tohle už nespadá do mé odbornosti. Myslím si, že jsou nějaké děti, kde kritické myšlení by mohlo být terapeutické. Uvědomovat si, že člověk třeba dělá unáhlené závěry na základě omezeného množství dat, může být jedna z nich a nehroutit se z nějakého jednoho neúspěchu nebo z něčeho, co si člověk někde přečte a podobně, to by mohlo být řešení. Na druhou stranu, kritické myšlení, velice opatrně bych s ním zacházel, protože naopak může, v podstatě i k nějakým těm diagnózám si myslím, že může přispět. A to je velký problém nebo velké riziko toho, že člověk si řekne, že bude rozvíjet lidi v kritickém myšlení, tak ono to vlastně může přispívat k těm dezinformacím nebo alespoň těm informačním operacím, a teď myslím třeba konkrétně ty cizí, co mají zlé úmysly.

17. Jak by podle Vás mohly organizace a instituce podporovat rozvoj a zařazení kritického myšlení do vzdělávacího systému v oblasti boje proti dezinformacím?

Samozřejmě nejdůležitější jsou školy, takže zaměřit se na rozvoj kritického myšlení už ve školách, takže programy a už minimálně třeba od druhého stupně základních škol určitě začít. No, a potom jsou to samozřejmě různé osvěty, samozřejmě otázka peněz, podporovat projekty, které se tomu věnují ideálně. Náš postup je spíš takový, že se snažíme dělat osvětu, je to pro mě obživa, ale díky tomu, že to třeba školím ve firmách, tak si potom zase můžu dovolit třeba jít školit i někdy do škol a pro studenty a podobně, protože tu obživu mám vyřešenou a mám tu kapacitu na to. A organizace... Je to velice obtížný, myslím si, že ta změna je potřeba systémově. A ano i organizace můžou hodně přispět, můžou ukázat nebo hledat nějaké nejlepší praktiky nebo ty způsoby, jak jít příkladem a ukazovat, že to má smysl. A doufat, že systém na to bude citlivý, že se to podaří vysvětlit lidem,

a že to budou brát jako důležité. Protože v současné době sice máme kritické myšlení jako v různých vzdělávacích plánech, ale vlastně je tam, řekněme, zařazeno takovým způsobem, že za prvé pedagogové nemají úplně na to prostor a čas se tomu věnovat, protože když tam chcete něco přidat, tak něco musíte ubrat a více času ty studenty v té škole držet nemůžeme. A to se bohužel neděje, takže je to hodně odkázáno, na nějakou iniciativu těch pedagogů. A zároveň často tam chybí právě i ty dovednosti. Ty rychlé projekty samozřejmě, toho je myslím si docela dost. Je spousta projektů, které se věnují rozvoji mediální gramotnosti i právě z řad studentů, různých i novinářských oborů a podobně. Takže to kvituji, a to je mimochodem důvod, proč já se třeba tolik dezinformacím nevěnuji, protože vnímám, že je tady hodně subjektů, které se tomu věnují a spíš nad tím přemýšlím, jako kde je ta moje přidaná hodnota ve srovnání. Co kde chybí? Já vnímám, že kritické myšlení, jako řekněme, nějaký širší pojem nebo dovednost, třeba tolik pozornosti nemá.

18. Jak začlenit kritické myšlení do každodenního života?

Třeba si z toho vytvořit návyk. Anebo ještě lépe vytvořit si z toho životní postoj nebo ještě lépe udělat z toho součást svojí identity. To je naprosto zásadní pro vaši osobnost. Důležité je, že lidé často spojují svoji osobnost, svoji identitu, a to, kým jsem, tak je často představováno pro lidi nějakými názory, které zastávají. Jsem, nevím, plácnu vegetarián, tak jsem prostě zastánce rovných práv zvířat. Ale co je důležité je, že spousta názorů, které my máme, tak jsou ve skutečnosti špatně, a my to jenom ještě nevíme. Kritické myšlení je způsob k tomu, jak odhalit tyto chybné názory a opravovat je systematicky. A ve chvíli, kdy člověk je spojený, má identitu spojenou s nějakými těmi názory, tak to je recept na zkreslení úsudku a ty chyby v rozhodování, kdy člověk vlastně vyhodnocuje ty informace. Jako potvrzuje to tu moji identitu, jako že jsem dobrý člověk, a pokud jsou tady důkazy, že já nevím, vegetariánská dieta je zdravější než ta, která obsahuje maso, tak to jsou ty dobré informace, ale pokud to došlo k opačnému závěru, tak to je špatně. A teď tohle to je hrozně nevýhodný způsob, protože vám to brání odhalovat ty chybný přesvědčení, protože jsou vaší součástí, je to útok na vás, pokud to pochybí vaše přesvědčení. Takže to je těžké, ale co se dá udělat je říct si, já nevím, jak to ve světě funguje, já se pokusím zjistit, jak to je. Je to cesta, já jsem teď ušel nějakou část té cesty, mám tady nějaké názory, které si myslím, že jsou docela podložené. Ale kdo ví, třeba za rok zjistím úplně nějaké nové věci a názor změním. Myslím si, že je hrozně důležité a těžké se neztotožňovat s těmi názory, které zastávám, ale mít ztotožnění s tou filozofií, že člověk hledá tu pravdu a hledá ji jako neustále. Vlastně ji nikdy nenajde, protože ve chvíli, když si člověk myslí, že už tu pravdu našel, tak to je průšvih. To je to, kdy začne dělat ty špatný rozhodnutí, kdy přestane být ve střehu a vypíná kritické myšlení, a to je teda špatně. Takže myslím si, že to nejlepší, co člověk může udělat, je aktivně zpochybňovat vlastní přesvědčení. Samozřejmě potřebujeme dělat nějaké rozhodnutí teď. Nemůžeme furt jenom zpochybňovat všechny věci. To je v pořádku. Já udělám rozhodnutí i za nejistoty a říkám si: „Hele, já nevím, jak to je, ale budu to dělat takhle, protože teď mi to přijde jako nejlepší postup, který můžu dělat.“ Ale třeba se to v budoucnu nějak změní a já jsem připravený, jako ve chvíli, kdy se objeví nové informace, já jsem připravený

názor změnit, protože to nejsem já, to je jenom něco, co teď si chvíli nesu, to je šroubovák, který já teď chvíli používám, protože se mi zdá šikovný, ale až uvidím lepší šroubovák, tak si vezmu lepší šroubovák.

19. **Souhlasíte s hypotézou, že zařazením kritického myšlení do vzdělávacího systému by bylo možné zvýšit odolnost společnosti proti dezinformacím?**

Rozhodně jo. Rozhodně si nemyslím, že to bude stačit a rozhodně si nemyslím, že to bude jednoduchý.

Děkuji za Váš čas a odpovědi.

Příloha č. 9 - Rozhovor Robert Břešťan

1. **Dobrý den, uveďte prosím Vaše jméno, co je Vaše specializace a čemu se věnujete?**

Robert Břešťan a specializace... To je těžký. Já jsem novinář a věnuji se novinářině.

2. **Považujete se za odborníka?**

Považuji se za odborníka, jako v žurnalistické profesi, ano.

3. **Jak byste definoval / a kritické myšlení? A co jsou to podle Vás dezinformace?**

No najdete spoustu politiků, kteří budou vykládat, že něco jako dezinformace vlastně neexistuje. Takže ono je to vlastně těžký definovat. No není to těžký definovat pro někoho. Podle mě dezinformace je cílená lež, v podstatě při znalosti pravdy šíření nějaké informace s opačným vyzněním a kritické myšlení je schopnost něco takového odlišit. Pochopit, že v té zprávě nebo informaci, která se zdánlivě zdá být pravdivá, že je něco zvláštního, něco divného, že mi někde v hlavě cinkne zvoneček a řekne, to je nějaký divný, to si někde ověřím. Tak tohle je kritické myšlení.

4. **Jaká je Vaše první zkušenost s termínem dezinformace? Případně je nějaká událost, kdy tento pojem začal více pronikat do Vašeho povědomí?**

Ten moment je v podstatě, když jsme začali dělat tenhle náš web Hlídací pes, protože jedno z témat, které jsme si vytyčili, byli jednak média a jejich stav a jednak ruský vliv, který u nás v regionu České republiky a střední Evropy, úzce souvisí s propagandou a dezinformacemi. Já jsem se tomu věnoval již v roce 2014, kdy to nebylo zas tak velký téma. Teď je to velký téma, tak my se snažíme trochu hledat nějaký jiný témata. Nicméně pokud se ptáte jako co pro mě byl ten zlom, tak to byl asi rok 2014, ale ani ne tak, že by byla nějaká velká zlomová událost, i když tam spadá třeba anexie Krymu, s kterou jako spoustu dezinformací samozřejmě bylo spojeno, tak pro mě je to 2014 ve smyslu toho, že jsme začali dělat tenhle náš web a začali se tomu cíleně věnovat.

5. **Pokud ano, jak to změnilo Váš pohled na přijímání informací?**

No já jsem v tom asi jako netypický respondent jo, protože jako novinář pracuji s informacemi a schopnost je shánět, filtrovat, ověřovat, tak tomu se věnuji celý svůj profesní život. Takže pro mě v tom jako žádný okamžik prozření není.

6. **Jak souvisí Vaše práce s pojmy dezinformace a kritické myšlení?**

Práce novináře by měla být plná kritického myšlení, a ne každý novinář se samozřejmě věnuje dezinformacím ve smyslu jako jejich pokrývání a popisování, ale u nás je to jeden z poměrně významných bodů, kterému se čas od času věnujeme. Takže s mou prací to souvisí významně, abych tak řekl.

7. **Jak často se setkáváte s potenciálními případy dezinformací ve Vaší pracovní oblasti?**

No setkávám se s tím, jako jednak já sám je i aktivně vyhledávám. Jsem třeba v mailing listech organizace, která má za cíl vlastně cíleně vyhledávat a demaskovat ruské dezinformace. Takže mi chodí newslettery tohoto typu. Občas o tom napíšu i nějaký článek. Sleduji na Twitteru i na Facebooku lidi, kteří se tomu věnují opravdu na plný úvazek typu Roman Máca. To je

takový analytik, který se tomu hodně věnuje. Takže to na mě padá ze všech stran, ale součástí toho, aby to člověk ve zdraví přežil je, že si něco člověk odfiltruje, nad něčím se zasměje a něco úplně ignoruje.

8. Jaké metody nebo postupy používáte k identifikaci dezinformací ve své práci?

Ono se říká, že každá správná dezinformace by měla v sobě mít nějaké zrnko pravdy, a že tím se zvyšuje věrohodnost té zprávy. Takže ani já jako novinář nejsem imunní před tím, že naskočím na něco, co se ukáže ve finále jako nějaký falešný příběh, ale primární je, jak na to naskočím, tak automaticky hned to nešířit, když je něco divného a tu informaci si ověřit. Není dneska problém si díky Googlu ověřit přes „Google image search“ původ obrázků. Nebo to, že nějaká velká seriózní média nepíšou o nějaké události, to není známka spiknutí, jak to někteří často prezentují, ale je to známka toho, že se ta věc prostě nestala. Zpátky u toho kritického myšlení tu informaci, ze které se časem třeba ukáže dezinformace, je třeba nějakým způsobem prověřit a neskákat automaticky na špek. Takže kritické myšlení nebo technické výdobytky jako je ten „Google images“ třeba. Nebo obecně nějaký seriózní vyhledávač. Samozřejmě můžete najít asi nějaký neseriózní, ale myslím Google, Seznam, Člověk musí být opatrný. Ne všechno, co se mu nabídne, že se někde psalo, tak je ve finále pravda. Člověk musí zapnout v mozku majáky, které mu řeknou, to je divný, a pak tu divnost nějakým způsobem ověřit.

9. Využíváte kritické myšlení ve své každodenní práci nebo v rozhodovacím procesu?

Ano.

10. Pokud ano, můžete poskytnout konkrétní příklad ze své praxe, kdy bylo kritické myšlení klíčové při odhalování dezinformací?

Je to rok stará informace, respektive dezinformace, která se opakovaně vrací v souvislosti s ruskou agresí proti Ukrajině a nedávno to řekl veřejně i slovenský premiér Robert Fico. A to, že Severoatlantická aliance už někdy v roce 1990 slíbila tehdy Sovětskému svazu, že se nebude rozšiřovat dál na východ, a to znamená ani o Česko ani o Lotyšsko ani o Slovensko atd. Tohle se nikdy nestalo. Ruská federace, Putin, Kreml toto šíří opakovaně, opírá se to o nějaké údajné výroky tehdejšího šéfa NATO, ale ono lze poměrně snadno dohledat, že se ty výroky netýkaly rozšiřování Severoatlantické aliance jako celku, ale toho, že nerozmístí své jednotky do tehdy se sjednocujícího Německa. A když se sjednotilo východní a západní Německo, tak NATO tehdy slíbilo, že do toho východního Německa se nerozšíří a nejspíš tam nepošle své vojáky. Dnešní interpretace těch, kdo to chtějí dezinterpretovat, je, že toto byl ten příslib o nerozšiřování. Tuším včera jsem se tomu věnoval, protože mi přišlo zajímavý, že dokonce i premiér členského státu Severoatlantické aliance vlastně tuhle lež opakuje. Jo, to mi přišlo užitečný to dohledat s odkazy. Michail Gorbačov o tom mluvil, jsou k tomu k dohledání dokumenty. Dohledal jsem i projev toho tehdejšího tajemníka NATO, a tak dále. Jo, takže tím jsem to ověřil, dal jsem to dohromady a vyvolalo to poměrně velkou bouři, protože dnes zrovna dneska jsem odpovídal na plno našťavaných emailů, nějakých moudrých mužů, kteří nabyli dojmu, že je to všechno špatně, a že já lžu.

11. Souhlasíte s hypotézou, že kritické myšlení je efektivním prostředkem při identifikaci dezinformací?

Ano, ale obávám se, že už do budoucna s rozmachem AI to nebude úplně samo o sobě stačit.

12. Jaký je váš věk? A jak dlouho pracujete ve Vaší specializaci?

Je mi 45 a pracuji jako novinář. Nevím 25 let třeba.

13. Jak byste zhodnotil /a vztah mezi věkem a schopností identifikovat dezinformace?

Já si myslím, že samozřejmě nějaká lidská zkušenost, to jako roli hraje, ale myslím, že pak bych neviděl nějaký dramatický rozdíl mezi tím, jestli je člověku 20, 40 nebo 60. Určitě bych nepodceňoval mladé a nepodceňoval bych ani staré, myslím že jistě znáte Gaussovu křivku, takovou tu známou vlnku rozložení. Ta se dá aplikovat na leccos, ale rozložení intelektu ve společnosti a myslím, že to spíš souvisí s intelektem nebo otevřeností než vyloženě s věkem. Samozřejmě čekat nějaké kritické myšlení od dítěte to nelze asi, ale od určitého věku bych žádný zvláštní dělítko nedělal. Možná, co může hrát roli, tak je třeba neschopnost nebo už pomalost v přejímání nových řekněme technologických věcí, které mohou pomáhat třeba při odhalování těch dezinformací u starších lidí, ale i mezi nimi je spousta těch, který počítač velmi dobře ovládají. Takže asi bych v tom v tom nějakou věkovou záležitost nehledal.

14. Myslíte si, že je společnost dostatečně edukována v oblasti dezinformací?

Myslím, že edukovaná ve smyslu tom, že dezinformace existují asi jo, protože se to teď valí tak nějak ze všech stran. Až mám pocit, že ten pojem dezinformace nebo propaganda je inflační. To znamená, že už trošku ztrácí svůj význam a lidi vlastně pořádně nevědí, co to je. Jsou tady různé veřejně známé osoby, politici, kteří vykládají, jak jsem říkal na začátku, že vlastně nevědí, co jsou dezinformace, což je zvláštní. Jiná věc je, nakolik je společnost edukována v tom, jak ty dezinformace odhalovat? Jo, tam myslím, že nějaký deficit máme, pořád se mluví o tom, jak by se to mělo učit už na základních školách v rámci nějaké mediální výchovy nebo občanské nauky, nebo čehokoliv.

15. Jak by mohlo začlenění kritického myšlení do výuky prospět společnosti?

No právě v tom, že lidi nebudou tak snadno naskakovat na různé konspirační teorie a dezinformace a propagandu a třeba budou i odolnější ve vztahu k různým manipulátorům a populistům z řad etablovaných politiků. Ale to je opravdu běh na hodně dlouhou trať, ale jako každý okamžik, kdy nějaká základní škola se tomu věnuje je dobrý. A na druhé straně existují i poměrně úspěšné projekty, které se zaměřují na druhý konec toho věkového spektra a chodí třeba do domovů důchodců diskutovat teorii o tom, že co je to vlastně to kritické myšlení, že existují dezinformace a jak jim čelit. Takže vlastně ta edukace by mohla být plošná. Většinou se člověk baví, a tím vzděláváním myslí školu, ale asi i v případě téhle věkové skupiny jim vysvětlovat, jak se věci mají.

16. Mohla by být mládež, díky tomu více imunní vůči negativnímu vlivu médií a sociálních sítí?

To teda těžko říct. Já mám doma dva teenagery. to je otázka. Když se bavíme o dezinformaci, tak mám pocit, že se většinou bavíme o vážných zprávách o Rusku a Ukrajině a tak. Ale to jsou podle mě věci, které zrovna tuhle věkovou kategorii vůbec nezajímají, nebo zajímají okrajově. To je spíš otázka na psychologa. A já bych řekl, že i já, když jsem byl v tomhle věku, a to nebyl žádný internet, tak jsme taky podléhali různým fámám, ale ty technologické vymoženosti, sociální sítě, to samozřejmě strašně urychlují a komplikují, ale mám pocit, že to tady bylo nějakým způsobem vždycky a ten mozek k tomu zejména u dětí musí nějakým způsobem dozrát, aby si řekli, jo, to je přece kravina. Proč bych to dělal?

17. Jak by podle Vás mohly organizace a instituce podporovat rozvoj a zařazení kritického myšlení do vzdělávacího systému v oblasti boje proti dezinformacím?

Je to v zájmu státu, tak by to měla být záležitost státu, případně neziskových organizací, které se tím zabývají. Dlužno dodat že mám pocit, že lépe a více se zabývají právě neziskovky typu Člověk v tísni. Je to víc než třeba stát, který to má rozložené, že vlastně to nechává tak trochu na školách, kam co zařadí a několik hodin tomu věnují, a tak. Takže je to něco, co si myslím, že stát a šířeji vůbec Evropa nebo západní svět jako dlouhodobě podceňuje a myslím, že se ukazuje, kde to nepodceňuje. Typově na severu Finsko, Švédsko, Norsko, že tam jsou třeba výrazně odolnější vůči dezinformacím a ruský propagandě. Takže to nějaký pozitivní efekty určitě má.

18. Jak začlenit kritické myšlení do každodenního života?

Já myslím, že existuje něco, co se blbě definuje, ale myslím, že každý z nás to má a říká se tomu intuice. A ta intuice funguje v různých oblastech lidského života. Koneckonců, vy jste budoucí policistka, nebo už jste policistka a myslím, že intuice jako u policie je strašně důležitá, a když to převedu na to kritické myšlení, tak vždycky, když si čtu nebo vidím nějaký příspěvek článek a v hlavě mi blikne, to je nějaký divný, to se mi nezdá, to se mi zdá podezřelé, není to nějak jinak? Tak to je ten okamžik, kdy by měl každý nastartovat to kritické myšlení, a ta ochota vlastně jít za ten pohodlný roh a podívat se, jestli na té zprávě není něco divného a zkusit si ji ověřit nebo přinejmenším nešířit dál. Takže si myslím, že ta intuice, kterou opravdu asi máme všichni ve větší i menší míře, je to základní. Jak už vám zazvoní v hlavě ten zvoneček, který řekne, je to divný, tak v tom okamžiku by mělo spustit kritické myšlení.

19. Souhlasíte s hypotézou, že zařazením kritického myšlení do vzdělávacího systému by bylo možné zvýšit odolnost společnosti proti dezinformacím?

No o tom jsem přesvědčen, že ano, samozřejmě je otázka, nakolik budou lidi ochotni nebo ti žáci, zejména studenti jakoby tu informaci přijímat. Jo, všichni se učíme matematiku, ale zkuste dát někomu trojčlenku. Takže jo, ale každý takový okamžik nějakého pozitivního ovlivňování nebo snahy vysvětlovat, jak třeba fungují média, jak vznikají informace, jak je ověřovat, co to je kritické myšlení, co to je dezinformace, co je propaganda, to je určité užitečné.

Děkuji za Váš čas a odpovědi.

Příloha č. 10 - Rozhovor Alexandra Alvarová

1. **Dobrý den, uveďte prosím Vaše jméno, co je Vaše specializace a čemu se věnujete?**

Tak jmenuji se Alexandra Alvarová. Jsem expert vlastně ani ne na dezinformace, jak si později vysvětlíme, tak ten problém je mnohem složitější. Ale jsem člověk, který má 25 let praxe v oboru komunikace a politické komunikace. Píšu knihy o informační válce. Jsem spoluautorkou populárního českého podcastu Kanárci v síti, který se zabývá algoritmy sociálních sítí a propagandou. A kdybych o sobě měla říct něco krátce, co asi sem, tak bych řekla, že jsem expert na propagandu.

2. **Považujete se za odborníka?**

Ano.

3. **Jak byste definoval / a kritické myšlení? A co jsou to podle Vás dezinformace?**

Oficiální definice, ona existuje nějaká oficiální definice, která je poměrně dlouhá a která říká, vlastně vychází z psychologie z určitý kognitivně behaviorální vědy a je taková dlouhá. Je to, jako je to v podstatě o tom, že je to schopnost používat informace a zpracovávat informace v procesu analýzy, hodnocení, interpretace, logického odvozování, následného vysvětlování a seberegulace, ale tohle vysvětlení je vlastně jenom jeho krátký shrnutí. Ona ta definice je hrozně dlouhá, to je několik odstavců, tak si myslím, že by se dalo populárnějším způsobem shrnout, že je to schopnost pracovat s informacemi nezávisle na předchozí emocionální zkušenosti. To znamená schopnost pracovat s informacemi tak, abych využívala racionálních postupů bez zapojení předchozích zkušeností, znalostí, anebo emocionálních přístupů. Celá řada lidí pracují s informacemi právě prostřednictvím těchto tří, který jsem teď řekla a kritické myšlení je v našem mozku, ale málokdo ho používá. Jo čili kritické myšlení je vlastně v současné době v boji proti dezinformacím taková obrovská mantra, která se jako hodně vyzývá a hodně skloňuje. A hodně se o tom mluví ve vědeckých pracích, v médiích, a tak, ale ve skutečnosti jde jenom o malou část naší schopnosti bránit se tomu, co se s námi teď děje. Dezinformace, jako stejně jako kritické myšlení i dezinformace mají svoji oficiální definici. Jsou to informace, které jsou záměrně poškozené a záměrně šířené za účelem zmást člověka, donutit ho ke špatným rozhodnutím a vytvořit nevýhodné podmínky pro jeho další rozhodování.

4. **Jaká je Vaše první zkušenost s termínem dezinformace? Případně je nějaká událost, kdy tento pojem začal více pronikat do Vašeho povědomí?**

Já shodou okolností s tím mám zkušenost poměrně dlouhou a bohatou, protože jak jsem řekla, jsem politický marketér a věnovala jsem se politickým kampaním různých kandidátů, a dokonce jsem pracovala na několika celonárodních volebních kampaních strany, která se jmenuje KDU-ČSL. Pracovala jsem pro ně na několika celostátních volebních kampaních i na evropských volbách i na krajských. Jo tak čili moje zkušenost, dezinformaci je v podstatě dlouhá a první dezinformace jakoby oficiálně ve velkém množství, když nepočítám nějaký takovýto, že politik někde někoho pomluvil, ale jakoby sériově vyráběný dezinformace ve velkém a prokazatelný dezinformace byly dezinformace, které směřovaly

vůči evropský unii, kde vlastně jsem pracovala na několika evropských volbách nebo přípravě několika evropských voleb. Spousta z nich ještě pocházela z Velké Británie, kde byly hrozně populární a šířili je bulváry, protože Britové prostě tu unii nikdy neměli rádi. To byl ten proslulý hoax, o těch zakřivených banánech. A že jich bylo mraky například kadeřnice nesmí mít podpatky vyšší než 1 cm atd. Byly to vlastně hoaxy, které byly zaměřené na zesměšnění byrokratického procesu v unii, kterému nikdo nerozuměl a unie se tím nikdy vážně nezabývala, protože schopnost srozumitelně a zábavně komunikovat v době, kdy upadá literární schopnost populace... Totálně to podcenila a nepřišlo jim to důležitý. V roce 2014 Rusové napadli Ukrajinu a ty známá dezinformační média, která už v našem prostoru byly od doby, kdy Rusové spustili informační kampaň stop radarům, což byla velká informační operace Ruska na českém území, to byl někdy rok 2008. Od této chvíle vlastně ty proruské narativy byly poměrně jasně identifikovatelné v českém informačním prostoru a lidí, kteří mluvili tímto jazykem, to znamená proti Americe, proti americké vojenské přítomnosti v Evropě, pro Rusko, pro Putina a nikdo je nebral vážně. Bylo to prostě pár aktivistů a nějaký média, který pořád vypadaly ze začátku hrozně směšně a byly na okraji a všichni je považovali za pošahaný extremisty, a který nikdo vlastně nepovažoval za důvěryhodné zdroje. A mezitím ale už byl český informační prostor poměrně dost plný těch anti muslimských a anti imigračních narativů o tom, že islámská kultura není kompatibilní s Evropou a že nás to bude stát životy. A v roce 2014, když Rusové napadli Ukrajinu, tak tyto dva narativy se spojily a Rusové začali sdílet ten anti islámský a ty anti islámské začaly sdílet ten Ruský, že válka není, a že Rusko Ukrajinu nenapadlo, že je to občanská válka, že jde o doněcké separatisty ukrajinského původu a že se do toho nemáme míchat, protože to jsou násilní lidé a ať si to tam vyřídí mezi sebou. Ten pojem občanská válka používaly i média, a to byl ten problém. hrozně dlouho trvalo, než to vymizelo z veřejného prostoru, že to není občanská válka. A to byl ten moment, kdy jsem pochopila, že dezinformace mají obrovský bezpečnostní problém jako impakt.

5. Pokud ano, jak to změnilo Váš pohled na přijímání informací?

Chtěla jsem se dozvědět, jak to funguje. Četla jsem různé studie, co byly v té době hlavně ve Velké Británii. Třeba Ema Brand byla první, která publikovala o tom, že Britové jsou hodně dobří v detekci a analyzování, v managementu obrany proti dezinformacím. Bohužel teda i v jejich produkci, jak se ukázalo, protože oni skutečně tuhle tu doménu mají zmapovanou velice dobře. Ve vojenském prostředí na to mají jedny z nejlepších expertů, protože mají zkušenosti ze studené války a ty Rusy měly opravdu velice dobře přečtené, takže jsem četla hodně britské materiály, pak se k tomu přidaly nějaké americké. No, a tak jsem v roce 2015, kdy už jsem pochopila, že už nejde jenom o dezinformace, ale jde o velice komplexní, hybridní a vlivový napadení celého evropského prostoru, který má konkrétní politický důsledek ve změně politické scény v Evropě. V zastrašení evropských politiků v jakýchkoliv radikálních krocích, které by mohly být udělané politicky vůči Rusku, nebo prostě tak, aby se Evropa tomu začala bránit. To systematický zastrašování bylo na politický reprezentaci strašně vidět, jak se bojí cokoli udělat, aby někdo nezačal křičet cenzura, svoboda, a

najednou byli všichni takoví úplně zmražení, a to ovlivnilo totálně jejich akceschopnost.

6. **Jak souvisí Vaše práce s pojmy dezinformace a kritické myšlení?**

Obrovsky a už jenom kvůli tomu, že svoji první knihu průmysl lži jsem napsala právě o dezinformacích a o kritickém myšlení. Ta kniha měla k mému velkému překvapení a potěšení obrovský úspěch na to, že je to non-fiction, a ještě vzdělávací non-fiction, což je takový žánr, který nikdo nečte. Teď má asi 11 000 výtisků, což je na český trh úplně neuvěřitelný.

7. **Jak často se setkáváte s potenciálními případy dezinformací ve Vaší pracovní oblasti?**

Denně.

8. **Jaké metody nebo postupy používáte k identifikaci dezinformací ve své práci?**

Heuristiku a ověřování, když se dezinformacemi zabýváte víc jak 5 let, tak spoustu z nich už dokážete poznat na první dobrou, protože ony se všechny... No, moje velká důvěra je v to, že i umělá inteligence začne, začne tyhle znaky rozpoznávat automaticky. Měli bychom v budoucnu zapojit umělou inteligenci do toho, aby nám vlastně dezinformace nebo podezřelý zdroj informací označovala nebo, aby nám prostě umožňovala trochu ten informační prostor čistit, protože my toho díky svým psychologickým vlastnostem hlubině nejsme schopni. Drtivá většina populace toho nikdy schopná nebude. Vždycky upřednostní heuristiku, vždycky upřednostní svoje emoce a vždycky upřednostní svoji zkušenost před racionálním kritickým myšlením. Ale když vlastně vidíte nějakou dezinformaci na síti a zabýváte se tím déle jak 5 let, tak už vidíte ty znaky. Silný emocionální jazyk, extrémní titulky, ve kterých jsou vykřičníky, hyperbolická slovesa. Používá se v tom dehumanizační jazyk, že lidi se tam označují za choroby, hmyz, aby se vám udělalo špatně, to je takzvaná psychologie hnusu, to je velice dobrý prostředek propagandy, že vlastně se snažíte vyvolat dávivý reflex nebo hnus. Pocit intenzivního hnusu, který je vlastně hluboce zabudovaný v našich psychologických obranných mechanismech pro to abychom chránili svoje potomky před infekcí a nevhodným hygienickým chováním A v propagandě má psychologie hnusu dominantní roli v tom, že ona vlastně spouští podvědomě reflexy, když řeknete o někom, že jsou švábi, že to je mor, cholera, že to je mazlavý hnus, bahno, já nevím, prostě spouští ty reflexy psychologie hnusu, který aniž chcete vám začnou ten cíl, o kterém se mluví ošklivit. Další metoda je extrémně emocionální jazyk, který způsobí, že vám najednou začne rychleji bít srdce, protože máte pocit, že jste něčím ohroženi, něco vás hrozně naštvě, protože jde o nějaké bezpráví, nějakou hroznou hrůzu něco a zvítězí vás silné emoce. To je jazyk propagandy. Takže vlastně by se dalo říct, že se orientuji hlavně na základě vlastní zkušenosti a reflexů.

9. **Využíváte kritické myšlení ve své každodenní práci nebo v rozhodovacím procesu?**

V každodenním rozhodování ne, ale ve své práci ano, protože když píšu články nebo takový populárnější studie, tak tam si prostě nemůžete dovolit použít tvrzení, tam musíte všechno mít zdokumentované a musíte si být jistí, že když stavíte nějaký článek nebo nějakou studii, že dokážete myslet i sami proti sobě i proti tomu, co chcete slyšet. Tam je to přímo vyžadováno.

Postupy kritického myšlení jsou v tomto typu žurnalistiky a v tomto typu vědecké práce přímo požadované a vy je nesmíte porušovat.

10. Pokud ano, můžete poskytnout konkrétní příklad ze své praxe, kdy bylo kritické myšlení klíčové při odhalování dezinformací?

Vyšla mi taková vědecká monografie o hybridní válce, která se jmenuje Za zrcadlem, kde spousta autorů psalo různé kapitoly a každý měl jednu. Moje je myslím osmá. A tam jsem měla vynikajícího lektora, který mi oponoval, abych se nedopustila žádné chyby, a tam to bylo fakt zatím nejnáročnější. V každém kroku, který děláte, se pokusíte nutit, musíte sami sebe revidovat a musíte se nutit k dodržování těch předepsaných postupů, prostě psát vědeckou práci je asi ta nejvyšší meta kritického myšlení, kde se člověk prostě musí nesmírně ukáznit a úplně omezit.

11. Souhlasíte s hypotézou, že kritické myšlení je efektivním prostředkem při identifikaci dezinformací?

Není použitelný pro každodenní praxi, ale je nesmírně efektivní.

12. Jaký je váš věk? A jak dlouho pracujete ve Vaší specializaci?

Já jsem 25 let v oboru komunikace a 7 let v oboru propaganda a je mi 57 let.

13. Jak byste zhodnotil /a vztah mezi věkem a schopností identifikovat dezinformace?

Žádný neexistuje, existuje pouze vztah mezi kognitivní výbavou jedince. To proč staří lidé často podléhají dezinformacím není dáno tím, že by byli staří, ale tím, že je obecně od určitého věku opouští kognitivní funkce. Ztrácíte schopnost se rychle rozhodovat, ztrácíte schopnost rychle ověřovat, ztrácíte schopnost komunikovat s větším počtem informačních zdrojů, prostě váš mentální svět se jako zužuje a zužuje. Komunikujete jenom s určitými lidmi a díváte se a čtete jenom určité kanály. A to se neustále zužuje, protože se zužují i vaše schopnosti tu realitu nějakým způsobem reflektovat. Úplným vrcholem, potom ztráty kognitivní schopnosti je demence. A mladí lidé nejsou tolik zranitelní vůči politickým dezinformacím, protože nesledují politiku, ale jsou strašně zranitelní vůči populárním dezinformacím. A ty můžou mít následně politický efekt. Ta dělící hranice je v podstatě v těch kognitivních schopnostech a v určitém typu vzdělání, nikoli vysokoškolského, ale kognitivně informačního. Prostě i informační vzdělávání by mělo být povinné pro všechny věkové skupiny a uzpůsobené na míru jejich kognitivním schopnostem a zájmům. Vzdělávání je běh na dlouhou trať, kde vzniká to, čemu se říká odolnost populace a boj proti dezinformacím by měl mít vlastně 3 roviny krátkodobou, střednědobou a dlouhodobou. A to vzdělávání je dlouhodobé, to znamená nezachrání nás a začne působit třeba až za 10 let. Když si vybudujeme dostatečně velkou vrstvu populace, která tím prošla, a která už má základní informační zkušenosti, na co si dát pozor, a které nástroje používat. Jo, ale než ty lidi proškolíme a než uděláme nějakou jednoduchou rovinu, kterou přetavíte v jejich každodenní zkušenost, tak uplyne třeba 10 let a my teď řešíme americké volby v tomto roce, které můžou totálně změnit politickou mapu celého světa. My potřebujeme i akutní řešení nejenom ty dlouhodobé.

14. Myslíte si, že je společnost dostatečně edukována v oblasti dezinformací?

Ne.

15. Jak by mohlo začlenění kritického myšlení do výuky prospět společnosti?

Mělo by být povinnou součástí školních osnov. Od základní školy až po vysokou školu, prostě všude, pořád a opakovaně. Adekvátně věku, adekvátně potřebám. Jinak mluvíte k prvňákům, jinak to učíte sedmáky, jinak maturanty, ale mělo by se to opakovat. Mělo by se to prolínat do více předmětů, pokud jde o základní školský systém. Dále by měly existovat nějaké kurzy pro žurnalisty, protože existuje strašná spousta žurnalistů, kteří kritické myšlení vůbec nepoužívají. A to mě naprosto fascinuje, jak je možný, že můžou opustit školu nebo získat zaměstnání v novinářině a nevědět, co to je a nepoužívat to. Těch je poměrně i hodně, je jich víc, než si dokážeme připustit. Jednak je tam obrovský tlak z těch mediálních domů, aby to šlo ven rychle, a aby to mělo obrovskou účinnost, a aby to mělo dosah, takže novináři rádi kašlou na kritické myšlení, jen když se to prodává. Ale pak si myslím, že by měl být nějaký jednoduchý mediální nosič, který by vysvětlil i politikům od komunálních až po celostátní působnost, jakým způsobem se ta věc používá? Jo, pokud možno nějakým pohodlným, krátkým a rychlým způsobem. Aby ti populisté, co vědomě lžou, no ti to stejně nikdy používat nebudou, ale ti demokratičtí, kterým jde o zachování a obranu našeho informačního prostoru.

16. Mohla by být mládež, díky tomu více imunní vůči negativnímu vlivu médií a sociálních sítí?

Sto procentně na ně působí úplně jiné typy dezinformací, kde se můžou zranit, zabít nebo udělat nějakou hloupost. Ale i ty mají svoji důležitost v informační válce, protože jak víme, TikTok je platforma, která patří čínské komunistické straně a neslouží k ničemu jinému než vytváření psychologických profilů mladých lidí na západě a sbírání jejich intimních psychologických informací, které oni vlastně vyčtou z toho, co se těm lidem líbí. A tihle lidi budou strašně překvapení, jak budou ovladatelní, až jim bude pětadvacet, budou poslouchat jak beránci. Rozhodně jako kritické myšlení a vůbec celkově to, čemu se říká osvěta. Prostě vůbec jim říct, že informační válka existuje. Najdete mezi nimi influencery, kteří to dokážou sdělit tak, že to pochopí, že se jim to bude líbit a že jim to přijde cool. Říct jim, že prostě jejich mozek je zboží, do kterého vrtá každý, kdo má prachy. Už jenom tahle informace by jim hodně pomohla prostě nahlídnout do zákulisí těch sociálních sítí, že to není jenom platforma, kde získávám dopaminy. Ale že ty dopaminy mají nějaký účinek, že mě vychovávají, že mě programují, že mě dělají někým jiným, než jsem, že mě nutí dělat věci, které bych normálně neudělal, a že ty zisky z toho, co se o mně datově kdo dozví, jsou zúročené zlatem, že vydělávají miliardy, že já jsem v podstatě maso na prodej. Tohle by jim měl někdo vysvětlit.

17. Jak by podle Vás mohly organizace a instituce podporovat rozvoj a zařazení kritického myšlení do vzdělávacího systému v oblasti boje proti dezinformacím?

Myslím si, že ten tlak by měl jít ze strany občanské společnosti, nadací a všech neziskových organizací, které se angažují ve vzdělávání, protože vláda je v tuhle chvíli ve stavu takového „rigor mortis“. Vlastně opravdu nic nedělají, a když na ně nebude nikdo dostatečně silně tlačit, tak se prostě nedočkáme. Tak snad se to povede naopak z těch vnitřních organizací

přenese do těch vnějších. Každý, kdo má všech pět pohromadě by měl prostě vytvářet tlak, psát, psát poslancům, psát na ministerstvo. Nadace by měli dělat meetingy, zvat na ně politiky, dávat jim výstupy, zápisy, bombardovat je emaily. Prostě je potřeba začít vytvářet tlak.

18. Jak začlenit kritické myšlení do každodenního života?

Viz. předchozí otázky.

19. Souhlasíte s hypotézou, že zařazením kritického myšlení do vzdělávacího systému by bylo možné zvýšit odolnost společnosti proti dezinformacím?

Ano.

Děkuji za Váš čas a odpovědi.